UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00627190 2

122 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 122

Јован Ст. Поповић

Драматски списи

III

PG
1418
P62
A19
1902
knj.3

Srpska Književna Zadruga
[Redovna izdanja]

122 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 122

Јован Ст. Поповић

ДРАМАТСКИ СПИСИ

III

У Београду

[1909]

584872
2.7.54
PG
1418
P62A19
1902
knj. 3

О ОВОМ ИЗДАЊУ

I

Јован Ст. Поповић међу нашим старијим писцима у данашње време најбоље стоји. За живота, он је сматран као један од најбољих у најозбиљнијих писаца наших, и његова смрт 1856 године ожаљена је у повременим српским листовима и часописима као националан губитак. Али, и својим идејама трезвеног национализма, и својим рационалистичко-реалистичким схватањима књижевности, и својим консервативним држањем у питању правописне реформе, Јован Ст. Поповић се није могао допадати новом, ултранационалистичком, романтичарском и Вуковском нараштају шездесетих година прошлога века. И за све време омладинског покрета њега су уважавали, али га нису волели, мало су га читали, а никако подражавали.

Све до пред крај XIX века он је у српској књижевности остајао као писац неколико малих згодних комедија, које су са сталним успехом играле дилетантске и путничке позоришне дружине, пред широком публиком малог књижевног образовања. Али од последњих петнаест година углед Јована Ст. Поповића необично је скочио. У колико је стара филолошка школа у нашој књижевности губила значај, у колико су у нашој књижевној критици и

књижевној историји дефинитивно преоблађивале критичке, рационалистичке и реалистичке идеје, у колико су се писци стали оцењивати према њиховој стварној књижевној вредности, а не по њиховом припадању или неприпадању Вуковој школи, — у толико је Јован Ст. Поповић више добивао. У последње доба у њему се гледа најбољи представник наше предромантичке поезије, школе „објективне лирике“ или „мирнога чувства“, један од најумнијих људи који су на српском језику писали, први комедиограф српски којега ни до данас нико није достигао, а камо ли претекао. Он, који се неколико десетина година сматрао као застарео писац, почео се око 1900 понова давати у Народном Позоришту; његови неиграни комади, писани пре више од пола века, почели су се са успехом приказивати пред публиком која је са изненађењем примала паметни реализам старога писца, и тада се родило оно, добрим делом тачно, поређење Јована Ст. Поповића са Молиером. Свечана прослава стогодишњице његове рођења и педесетогодишњице његове смрти у 1906. години била је његова дефинитивна рехабилитација, и он је данас међу оним срећним писцима који не старе и чији значај и заслуге у толико веће бивају, у колико се више у време залази.

Српска Књижевна Задруга може се похвалити да је од првога дана свога постанка видела и истакла велики књижевни значај Јована Ст. Поповића. У првом свом колу, још 1893. године, упоредо са *Животом и Прикљученијама Доситеја Обрадовића*, она је дала потпуно издање *Даворја*, које је исте године још једном прештампавано. 1902. године Српска Књижевна Задруга почела је издавати његове *Драматске Списе*. У првој књизи, која је изишла те године, коју је уредио Г. Драгутин Костић, и уз коју је ишао предговор Г. Јеремије Живановића

риста Д...
БЕ...

Ј. Ст. Поповић као драмски писац, били су *Милош Обилић* и *Лажа и Паралажа*. У брзо, 1903. године, изишла је, у редакцији Г. Драгутина Костића, и II књига *Драматских Списа*, у којој су били *Наход Симеун* и *Тврдица*. Сада изилази у издању Српске Књижевне Задруге четврта књига дела Јована Ст. Поповића, а трећа свеска његових драматских списа. После Доситеја Обрадовића то је српски писац којега је Задруга највише издавала. И оба та човека, који су по духу, по идејама и по заслугама иначе тако слични, и који имају толико чудно заједничког, у пуној мери заслужују то истицаље над осталим писцима српске књижевности.

II

Ова, трећа књига *Драматских Списа* Јована Ст. Поповића има изузетну књижевну вредност; у њој су до сада нигде нештампани драмати, само у толико познати једном малом делу књижевне публике, што су последњих година играни у Народном Позоришту у Београду. На тај начин сада су издана сва драматска дела Јована Ст. Поповића. Сви ти рукописи налазе се у библиотеци Матице Српске у Новом Саду, одакле су брижљиво преписани. О појединим рукописима има да се каже неколико потребних речи описа и коментара.

I. **Родољубци**. Рукопис са 4 стране предговора и 128 стана текста, писан на четвртини; на пола стране. Дефинитиван препис, на коме пишчевом руком на корицама стоји написано „готово за печатњу“. На једним корицама, које су замењене другим, стоји овај епиграф, карактеристичан по цело схватање дела: „Die Freiheit hat ein grosses Festnachtsbuch aufgeschlagen; ein jeder kauft von ihren Larven, und verbirgt seine *Leidenschaften* da-

hinter. Der Eigennutz spielt auf zum Tanze. — August von Kotzebue". Ово дело први пут је представљано на „Стеријином Вечеру", 30. децембра 1904. године, у Београду. Том приликом уредник ове књиге држао је у Народном Позоришту конференцију о самом комаду, о добу на које се односи и о приликама у којима је писан. Та конференција штампана је у *Одјеку*, 1905. године, бр. 30. 36. и 42. Предговор *Родољубцима* штампан је у *Српском Књижевном Гласнику* за 1905., књ. XIV, стр. 139.

II **Џандрљив Муж** или **Која је жена добра**. Рукопис у 4⁰, 112 стране; на пола стране писано. Чист препис, готов за штампу. Ђорђе Малетић у својој биографији Јована Ст. Поповића (*Подунавка* 1856., стр. 122) не наводи *Џандрљивог Мужа* међу његовим комадима који су играни пре 1849. године. Извесно ослањајући се на то тврђење, Народно Позориште, 30. децембра 1899. године, давало је овај комад као премјеру. У ствари није тако. На самом рукопису писац је написао: „представљано у Позоришту Београдском 1847. год." Из *Новина Читалишта Београдскогъ* (1847., стр. 355) види се да је тај комад, под именом *Добра Жена*, а са пишчевим псевдонимом „Свештенић", игран 6. новембре 1847. године. Позоришни рецензент поменутог листа вели да је ово дело „верни снимак нашег свакидашњег овдашњег живота", и да је „за наше позорије добро дошло."

III **Судбина једног разума.** Рукопис у 4⁰, страна 125; писано на пола стране. Много брисано; изгледа да још није било потпуно спремно за штампу. Комад је дело личне природе, али као сатира један од најбољих што је Ј. Ст. Поповић написао. Из предговора се не види јасно како и зашто је постао, на шта се односи, и зато је потребно, у најкраћим потезима, изнети историју те полемике.

Јован Ст. Поповић, тада начелник одељења Попечитељства Просвештенија у Београду, и Др. Милован Спасић, тада главни управитељ основних училишта Књажевства Српског, били су дошли у оштар службени и лични сукоб, као што тврде акта у Државној Архиви (1847. године, бр. 11 и 27), на која је наишао прво Г. Павле Поповић. 30 децембра 1846. Спасић је поднео тужбу Попечитељству Просвештенија, оптужујући Ј. Ст. Поповића као човека који своју „човекомрзњу“ уноси у службене послове, „што сваком искреномислећем и обштој ствари доброжелећем човеку срце цепати и у очајаније га доводити мора.“ Спасић се жали како га Поповић службено гони, и он моли попечитеља „да реченом Ј. Стерији Поповићу у званичним делима своју човекомрзњу изливати и све скоро чиновнике Предпохваљеном Попечитељству повједомствене нападати и гонити препоне учини...“

На ту тужбу Јован Ст. Поповић дао је опширно „објасненије“, 9. јануара 1847., где прво објашњава побуде Спасићеве тужбе. Он тврди да Спасић није испунио своју обавезу да за школе напише латинску читанку, и, опоменут од Попечитељства да одржи задану реч, „да би дебело своје незнање сакрио (јер он и матерњи језик честито не зна, а камо ли латински), тражио је прилику наћи се увређеним, и неспособност своју нескладним извиненијем умотати и сакрити.“ За тим, Спасић не заборавља да се и Поповић неповољно изразио о његовом *Землѣописанію*, том „недоступавном породу наукама необделаног ума“, и рањено „честољубије високоученог доктора“ не може то да заборави. Поповић износи историју својих односа са Спасићем, у којима је свагда био исправан, док се Спасић показао према њему неискрен, неисправан и незахвалан, док га није почео „од великаша до великаша слободније и дрзновеније клеветати и

опорочавати.“ Поповић је, тачку по тачку, побио све Спасићеве наводе, а изјашњења особља Лицеја, Гимназије и Државне Штампарије тврдила су да је Поповић у односима према чиновницима Попечитељства био примеран. Цела Спасићева тужба није имала службене санкције, али се препирка пренела на књижевно поље.

У *Новинама Читалишта Београдскогъ* за 1847. (бр. 5) изишло је *Извѣстіе гл. скупштини о книжници Читалишта.* Књижничар, Др. Милован Спасић, уместо да дâ један кратак пословaн извештај о материјалном стању књижнице, изгубио се у магли немачке филозофије. У почетку његовога извештаја било је смешних галиматијаса и велике неписмености, и Јован Ст. Поповић осврнуо се на тај напис, у наредном, 6 броју (стр. 43). истога листа. Под насловом *Књижевно,* а са потписом „Један члан читалишта“, Поповић је писао: „Као член Читалишта приметити имам, да у извјестије више спада изчисленије они лица, која су добровољно подарке нашем заведенију принела, него писати о *разумној души,* или: како тело своје *телесне силе и моћ* пита, како је душевна рана у неизмериме дубине крај свој спустила, и како *разум* човечески *седећи, и изнашавши пронађење печатње* и знаке, којим ће он (разум) плодове *разума означавати,* врло се помогао итд...“ На крају Поповић је изјавио жељу да „Г. Учредник не пушта у свет саставке са тако силним погрешкама“, и остављајући огрешења с логику, он набраја и осуђује грешке из граматике и правописа: „јер се новине зато издају, да људи што науче, а не да и оно што знаду покваре.“

У 9. броју истога листа, (стр. 70—71), Милован Спасић штампао је свој *Одговор на књижевно од једног члена Читалишта написано, и у новинама Читалишта у броју 6. напечатано.* Свога про-

тивника он назива „књижевним шаљивчином (чаушем)“, „себичном шаљивчином“, „који има пакостно срце, шаљива и ачећа оштроумија и јошт неку скривену намеру“, код кога се јасно види „ћир-Јањино лукавство и проклето самољубије.“ Спасић, даље, брани своје грешке: *прилозе* у место *прилоге*, *ђаце* место *ђаке*, *Турце* место *Турке*, — јер тако говори „србски народ у Ћупријском, Јагодинском, итд.“ Што се тиче других погрешака, вели он, то су „неки перета погрешке.“ Најзад, он се ставља на уско гледиште локалног патриотизма и напада Поповића као дошљака, „бескорењака“, који „немачки мисли и духом немачким дише.“ Он, на крају крајева тврди, да Јовану Ст. Поповићу „није стало хоћеду ли Новине Читалишта на поучениј служити и у моралу их утврђивати, него само да његову личну мрзост својим цалајућим језиком излије.“

Милован Спасић није се зауставио само на овом. Као прилог уз *Србске Новине* и *Новине Читалишта Београдскогъ* изишло је једно *Отворено писмо свима и свакоме*, у коме је Ј. Ст. Поповић оптужен као плагијатор дела из мађарске и немачке књижевности. Као одговор на тај памфлет Јован Ст. Поповић је у 15. броју *Новина Читалишта Београдскогъ* (стр. 115) упутио *Јавни позив*, тражећи од Спасића да изјави да ли се тврђење о плагијату *Милеве* односи на његова *Светислава и Милеву*, а што се тиче тврђења о плагијату *Тврдице*, „да посредством новина објави под каквом је титулом то дело на немачком језику изашло, од кога је сачињено и где је печатано“. „За овај труд његов, завршује Поповић, ја се обвезујем платити му 100 талира, као накнаду осведочене крађе, и јошт сву срамоту ове крађе примам. Иначе ако не буде у стању такову књигу, тј. немачког Тврдицу, који је сасвим као мој Ћир-Јања показати, ја ћу

принуђен бити огласити га за опадача, који се усуђује људе у јавним листовима безчестити, не имајући никакова доказателства.“

Ј. Ст. Поповић није се задовољио тим „јавним позивом“, на који, наравно, није било одговора. Он је написао *Судбину једног разума*, у којој је Спасића исмејао као филозофа и географа, на основу његовог извештаја о стању књижнице и његовог *Землїоописаніа*.

IV **Симпатија или Антипатија** или **Чудновата Болест**. Сачувана су два рукописа. I рукопис јесте свеска од 77 стране у 8⁰, писан преко целе стране. То је први нацрт, са многим поправкама, интересантним за проучавање начина рада Ј. Ст. Поповића. Уз овај први рукопис иде и предговор, који није унет у други рукопис:

ПРЕДГОВОР.

Пародија ова односи се на Новелу познатог немачког Списатеља Чокке, под насловом Die *Verklärungen*. Они којима је иста повест позната, осећаће већу забаву при читању дела овог; но надам се, да и другима неће непријатно бити.

У Београду, месеца маја, 1842.

СОЧИНИТЕЉ.

Други рукопис *Симпатије и Антипатије* препис је са првога рукописа, али још не сасвим спремљен за штампу. Има 125 страна 4⁰; писано на пола стране.

V. **Превара за превару**. Рукопис писан туђом руком, али са поправкама Ј. Ст Поповића. 8⁰, 12 страна, на по стране писано. Комад је написан пре 1842., како тврди Атанасије Николић у својој ауто-

биографији.[1] Први пут представљано у Народном Позоришту у Београду 14. октобра 1903. године.

VI. **Волшебни магарац.** 8⁰, стр. 26, на по стране. Писано пре 1842., такође по тврђењу Атанасија Николића.[2] Представљано први пут у Народном Позоришту у Београду 9 новембра 1899.

III

При приређивању овога издања уредник се старао да се што мање удали од оригинала, и то из начелних разлога.

Јован Ст. Поповић је један од књижевно најобразованијих и најписменијих старијих писаца наших. Он је знао како треба писати и имао је разлога да пише као што је писао. Код њега има нешто архаизама и трагова славјано-сербскаго језика, али погрешно би било мислити да је то био само језик књижевних мандарина и школских педаната. Тај језик владао је у српској цркви и школи више од сто година, покољења су на њему учила читати и било је природно да тај језик из цркве, школе и књиге пређе у живот, и да се њиме, бар делимично, почне и говорити. Тим језиком се стала писати и приватна писма, а у некојим српским већим местима Јужне Угарске, у Сомбору на пример, око 1830. године и саме жене су „славјанствовале.“

Као и готово сви образовани Срби из прве половине XIX века, Јован Ст. Поповић је и говорио језиком којим је писао, и када личности његових комада мешају архаистичке обрте реченичке и

[1] Наведено у расправи Стојана Новаковића: *Јован Ст. Поповић (Глас Српске Краљевске Академије*, 1907., LXXIV, стр. 59.

[2] Иста књига, иста страна.

изразе, они говоре једним реалним језиком. И зато поправљати језик у комедијама Јована Ст. Поповића значи одузимати им једну јаку реалистичну црту њихову.

Из тих разлога овде су остављене речи као: *совешовати*, *почишовати*. *созаклешије*, *дејсшво*, *вниманије*, *предосшрожије*, *добродешел*, *и прочаја*, *вшоро*, *чувсшво*, *увеселгније*, и тако даље. Исто тако остављене су и различне грешке, сасвим природне и реалистичне код лица која говоре, као: *госпоја ујна* (вокатив), *за нишша*, *гди*, *видићу* итд.

Стари правопис замењен је новим.

На завршетку, уредник ове књиге сматра за дужност да захвали Г. Војину Срећанову, библиотекару Матице Српске у Новом Саду, на љубазним услугама и помоћи при поређењу преписа са оригиналом.

Ј. Скерлић.

РОДОЉУПЦИ

-- ВЕСЕЛО ПОЗОРИЈЕ У ПЕТ ДЈЕЈСТВИЈА --

ЛИЦА:

Жутилов, бивши некада натарош.

Нанчика, његова супруга.

Милчика } њина деца
Еден }

Шандор Лепршић, млади стиходеља.

Госпођа Зеленићка, његова ујна.

Шербулић, банкротирани трговац.

Смрдић } грађани.
Гавриловић }

Нађ Пал.

Скоротеча.

Више родољубаца.

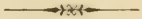

ПРЕДГОВОР

Настојеће позорије нисам измислио, него све што се у њему находи, пак и саме изразе и речи, покупио сам, које из живота, које из новина; и читатељи ће се из гдекојих општина зачудити, кад своје Смрдиће, Шербулиће, Жутилове, итд. у свој истоветности нађу. Ништа ми дакле не остаје, него проговорити коју реч, зашто таково дело, с таквим погрешкама, на свет издајем; јер напред знам, да ће то свима онима неправо бити, који народ не иначе него као мати своје дете гледају, и све би желели, да се за њима добро говори.

Докле се год будемо само хвалили, слабости и погрешке прикривали, у повесници учили, колико је ко од предака наших јуначких глава одрубио, а не и где је с пута сишао; донде ћемо храмати и ни за длаку нећемо бити бољи; јер простаци и млади људи, који се тако запајају, и не мисле да може бити и погрешака у нас, пак све, што им се предлаже, за чисту истину и добродетељ сматрају. Бацимо поглед на најпознију повесницу нашу. Што је било луђе, претераније, несмисленије, то је имало више уважатеља, а глас умерености сматрао се као ненародност, као противност и издајство; јер је сваки човек склоњен на чрезвичајности, па кад не зна да може бити несреће, трчи као слеп за тим, и срди се на сваку паметну реч. Отуд није чудо,

што неваљали и покварени, а таквих има свуда, под видом родољубија сваку прилику за своју себичност употребљавају, и најбезумније совете дају, не мареći, хоће ли се тиме својој општини, или своме народу каква штета нанети. Себичном је довољно, кад је само њему добро и кад простака може на своју руку да преокрене, а за даље се ништа не брине.

Позорије дакле ово нека буде као приватна повесница *српскога покрета*. Све што је било добро, описаће историја; овде се само представљају страсти и себичности. А да моја намера није с отим љагу бацати на народ, него поучити га и освестити, како се и у највећој ствари умеју пороци довијати, сваки ће благоразуман родољубац са мном бити сагласан.

ДЈЕЈСТВО I.

(Улица. На среди види се застава мађарска.)

I.

Жутилов, Шербулић, Смрдић, Гавриловић и многи други грађани.

Жутилов: Иљен а сабадшаг![1]

Сви: Иљен!

Шербулић: Живео петнаести март!

Смрдић: Виват!

Жутилов: Није слободно викати: „виват“. У слободи само има „иљен“.

Сви: Иљен!

Жутилов: Немеш, биргер, простак једнака права имају. Сви су полгартаршаи.[2]

Сви: Иљен!

Жутилов: Јесте ли читали оних дванаест пунктова?

Смрдић: Нама нису познати.

Жутилов: Срамота је од нашег магистрата, што нису до сад публицирати.

Смрдић: Па зашто их не публицирају?

[1] Живела слобода! (мађарски).

[2] Грађани, другови (мађ.).

Жутилов: Јер су сами конзервативци по службама.

Шербулић: Треба их тужити.

Жутилов: Треба с њима доле.

Шербулић: Тако је. Издајство се не може трпити. Је ли тако, господине Гавриловићу?

Гавриловић: Они знају шта треба да чине.

Жутилов: Шта знају? И ја сам био у служби, и ја знам шта је биродалом.[1] Конзервативци, ништа него конзервативци!

Шербулић: Да се збаце; сад је слобода.

Гавриловић: Маните се тога, па гледајте свој посао.

Шербулић: Ко гледа у слободи свој посао?

Жутилов: И г. Гавриловић је конзервативац.

Гавриловић: Ја знам да сам поштен човек, а друго ништа.

Жутилов: Који држи конзервативцима страну, тај је орсаг арулоја.[2]

Гавриловић: Шта је то?

Жутилов: Видите, Ви у Мађарској живите, а не знате мађарски. То је срамота. Чији хлебац једете, онога језик треба и да научите.

Гавриловић: Богме, господине, ја једем свој хлебац.

Жутилов: Аруло, издајица отечества!

Гавриловић: Идите ви с милим Богом! Ја издајица отечества, што кажем да једем за своје новце хлебац!

Жутилов: Најмање је, ако вам се каже да сте конзервативац.

Гавриловић: То је онда желити, да сви буду конзервативци.

[1] држава (мађ.)

[2] издајник отаџбине (мађ.).

Жутилов: Шта, шта? У слободи конзервативци?

Гавриловић: Ја подразумевам оне, који једу *свој* хлебац.

Шербулић: Оставимо се тога; него, шта ћемо с магистратом, који неће да публицира пунктове?

Смрдић: Да се збаци. Имамо ми бољих патриота у вароши. Ево г. Жутилов био је нотарош у вармеђи; зашто не би могао бити биров?

Жутилов: Ја сам донде само служио, док је владала либерална партија. Како преотеше мах конзервативци, с Богом! Жутилов је поштен човек.

II.

Милчика води **Едена,** накићена мађарском кокардом, **пређашњи.**

Милчика: Господо моја, ја се надам да ће вам бити по вољи овај гост.

Еден (показујући кокарду): Lásd, édes attyám.[1]

Сви: Иљен!

Шербулић (гради Едена по образу): Ко ти је дао то?

Жутилов: Не говори српски.

Смрдић: Ја мислим да је то посао фрајле Милчике.

Милчика (се поклони).

Шербулић: А Фрајла Милчи, за ово заслужујете белобунгс-декрет.[2]

Милчика: Ако заповедате, господо, могу сваког послужити. (Отвори кутију с кокардама).

Шербулић: Иљен!

[1] Видиш, слатки оче. (мађ).

[2] Похвалница (немачки).

Сви (узимају кокарде и себи придевају, осим Гавриловића).

Милчика (Гавриловићу): Зар ви нећете?

Гавриловић: Захваљујем; ја мрзим те ствари.

Жутилов: Не банч,[1] г. Гавриловић и тако је од конзервативне партије.

Гавриловић: Ја се трудим да будем од партије поштене.

Шербулић: Шта ви ту све о поштењу, као да ми нисмо поштени!

Гавриловић: Ја то не кажем.

Жутилов: Оставите. Кад се ради о слободи, онда је поштење незнатна ствар. Кажите, зашто се не би кокарде начиниле из општинске касе, да сваки може по једну добити? Не показује ли то, да магистрат не држи са слободом?

Шербулић: Тако је. Да се збаци, да се збаци! Имамо ми бољих људи.

Жутилов: Сад треба да дођу у службе само либералци.

Шербулић: Тако је!

Жутилов: Друго: треба да се повиси плата онима, који су у служби. Сад је слобода, у слободи се мора слободно живити; а без доста новаца се живити не може.

Шербулић: Врло лепо!

Жутилов: Треће: новци од десетка и од работе, који су за лањску и преклањску годину скупљени, да се поделе између правих патриота.

Шербулић: Прекрасно!

Жутилов: Људи су батинама били натеривани, да вуку камен за калдрму. Сад је слобода, нико се ни на што не може натеривати. Дакле, да се камен прода, и новци да се такође поделе између правих патриота.

[1] Не дирај (мађ.).

Шербулић: Врло паметно!

Гавриловић (за се): Ау, да лепе слободе!

Жутилов: Довече да правимо илуминацију.

Шербулић: Иљен!

Жутилов: Кад су моји претци немешаг[1] добили....

Смрдић: Више нема немеша; сви смо једнаки.

Жутилов: То и ја кажем. Но моје је право име Жутилаји, а не Жутилов; зато хоћу да се тако и зовем.

Шербулић: Иљен!

Жутилов: Зашто се и г. Смрдић не би звао Бидеши? То је лепше него Смрдић; а г. Шербулић — не знам од куд долази.

Смрдић: Шерб значи влашки змија.

Жутилов: Дакле: Кићоји.

Шербулић (Смрдићу): Ја да знам да и једну капљу крви влашке имам — и ту бих пустио да истече.

III

Лепршић, пређашњи.

Лепршић: Живило Славјанство!

Шербулић: Иљен!

Лепршић: Какво „иљен“ у славјанском царству? Славјански је народ највећи на свету. У Европи има осамдесет милиона Славјана, и Европа мора бити славјанска.

Жутилов: Шта се то нас тиче?

Лепршић: Шта се тиче? То је грех против народности; а грех против народности већи је у садашње време, него смртни грех. Шта мислите: шта је Србин? Бистра капља у неизмерном мору Славјанства. Славјански је народ најславнији народ у

[1] племство (мађ).

Европи. Панславизам је идеја, која занима највеће духове.

Жутилов: Г. Лепршић, то ћете задржати, кад буде црквена скупштина. Сад имамо посла празновањем слободе.

Лепршић: Зар ви мислите, да Србин није сазрео за слободу? Дајте астал, пак ћете се дивити. (Довуче сто насред собе, пак се попне на њега). Господо и браћо! Ви знате шта су Србљи били у старо доба. Од Душана дрктале су стене самог Цариграда. Но ова лепа слава наша пала је као жертва бесомучне навале турске.

Гавриловић: Због нас самих и наше неслоге.

Лепршић: Србин, који је рођен за слободу, не хте бити робом, зато одлучи прећи у Мађарску, на позив цесара Леополда. Четрдесет хиљада фамилија преведе патријарх Чарнојевић под окриље аустријско, народ добије лепе привилегије; имао је свога војводу, свога патријарха, своје магистрате; сад нема ништа. Ко је томе узрок? Говорите, ко је томе узрок?

Гавриловић: Ми не знамо.

Лепршић: Но дан и за нас свиће. Глас слободе, који се по Европи ори, одзива се и у прсима јуначког Србина. Кад се сви бу̑де, Србин спавати не сме. Скупштина је одређена за први мај; ту ће се поновити наша стара права, изабраће се војвода и патријарх, и установиће се војводина српска!

Шербулић: Охо!

Лепршић: Та једна реч „охо“ заслужује да се у новине стави; а тешко сваком, на кога почну новине викати.

Гавриловић: Добро, господине, тешто сваком, који не жели своме роду добра. Само како ће то бити?

Лепршић: Ево како. Србљи су највише крви пролили за освобођење Мађарске; управо, они су освојили Срем, Банат и Бачку, а у привилегијама јасно стоји, да све земље, које Србљи задобију, за себе задрже; дакле, ове су земље наше.

Гавриловић: Како наше?

Лепршић: Поставићемо нашег војводу, наше министре, наше власти и судове, па мир. Кад је Србин до великог звања долазио? Него, нотарош, јурасор, највише солгабиров или фебиров.

Жутилов: Ту имате пуно право!

Лепршић: У војводини српској не сме други бити чиновник, него Србин, од министр-президента до последњег писара.

Жутилов: Тако треба!

Лепршић: У војводини српској Србин неће плаћати порцију ни друге дације.

Смрдић: То, то!

Гавриловић: Да како ће се издржавати?

Лепршић: Војводина српска имаће своју финансију, своју народну касу, и из ње ће се сви трошкови подмиривати.

Гавриловић: А како ће се пунити?

Лепршић: То је брига финанс-министра а не ваша.

Смрдић (пљеска рукама): Право, право! (Подмигујући се Гавриловићу) Пиф јего по носу!

Лепршић: Једним словом: војводина има своје сопствено правлениије; војвода поставља чиновнике — само Србље. Није ли то лепо?

Сви: Заиста лепо!

Лепршић: Службâ ће толико бити, да ћемо морати и из других земаља званичнике набављати.

Шербулић: Зашто то? Зар се не могу употребити људи од трговачког реда?

Лепршић: То се разумева.

Шербулић: Сад видим да је паметно устројена та војводина српска.

Лепршић: Ко може бити незадовољан тиме?

Сви: Нико, нико!

Гавриловић: Је ли ово већ потврђено, г. Лепршићу?

Лепршић: То ће се све свршити првога маја, у Новом Саду.

Гавриловић: Хоће ли бити какав царски комесар?

Лепршић: Ми с комесарима немамо никаква посла. Народ сад влада; воља народа више значи, него сви комесари на свету.

Гавриловић: То није добро.

Лепршић: Мађаронима није, то верујем; али прави родољупци другојаче чувствују.

Шербулић: Сви смо ми Србљи.

Лепршић: Мађари преварили цара и присвојили сву власт себи Сад је време, да им отмемо и отерамо их у Тунгузију.

Гавриловић: Ми њих?

Лепршић: Шта, жао вам је? Ха, ха, ха! Види се ко је мађарон!

Гавриловић: Ја сам слушао, да сте *ви* говорили мађарски, а не ја.

Лепршић: Док их протерамо, урликаће курјаци њиним језиком.

Гавриловић: Али како ћете их протерати, кад немамо оружја, немамо барута

Лепршић: Ха, ха, ха! Шта се он брине. Ми ћемо им топове отети, пак ћемо их бити њиним сопственим оружјем.

Гавриловић: То је све лепо, али би требало да се најпре мало размислимо.

Лепршић: Кад је време радити, онда се не мисли.

Гавриловић: То је зло.

Лепршић: Кад Мађари заповедају, онда вам је добро.

Гавриловић: Заповедали су и до сад, пак, видим, ви сте се више око њих улагивали.

Лепршић: Сад је дошло време, да им за све неправде платимо.

Гавриловић: Само да можемо.

Лепршић: Хе, хе! А шта кажу граничари и браћа наша Хрвати? Разнеће их у воздух. Пак још док отпадну од њих Словаци, док се спојимо с Чесима, Моравцима, Пољацима? Ено, у Прагу оснива се славјанско царство.

Шербулић: Истина?

Лепршић: Зар не читате новине? На Ракошу, ако Бог да, поделићемо с Мађарима колаче.

Шербулић: Живио!

Лепршић: Сваки Србин нека се напије воде из чесме Хајдучке, нека узме сабљу Милоша Обилића и топуз Краљевића Марка, пак ће опет настати царство Душаново.

Сви: Живили!

Лепршић: Дух Хајдук-Вељка, Милоша Поцерца и Цинцар-Јанка нек обузме прси достојних потомака, па ће се слава српска опет обновити.

Сви: Живили!

Лепршић: Али, шта ја видим? Мађарске кокарде у војводини српској! Ах, Душан мора у гробу сузе проливати!

Шербулић (плаче): Опростите, господине, ми за те новине нисмо ништа знали; иначе проклет који не љуби свој народ!

Смрдић: Ми смо се спремили, да довече славимо слободу.

Лепршић: Кад Србљи извојују слободу, онда ћемо славити. Сад нам није до тога. (Пева:)

Устај, устај, Србине....

(При концу сваке строфе вичу остали:) Живио!....

IV.

Нанчика, пређашњи.

Нанчика (поклони се): Господа се веселе, како ми се чини?

Лепршић: Ево, госпођа Нанчика биће тако добра, да нам начини српске кокарде.

Шербулић: Да, молимо, ми молимо!

Нанчика: Из драге воље.

Лепршић: Свака кокарда, коју из ваше руке примимо, биће нам штит против непријатеља наших.

Нанчика: Но ја видим у свакога по једну кокарду; зар хоћете да носите по две?

Лепршић: Ово су кокарде мађарске, а наша је жеља имати српске.

Нанчика: Добро. Каква је боја српска?

Шербулић: Шта, Српкиња, па не зна ни каква је боја српска!

Нанчика: Што нисам до сад знала, то ћете ми казати ви.

Шербулић: Ја — ја — опростите, то мој посао није, него ево г. Лепршић, он је од ученог реда.

Лепршић (збуњено): Силни Стефан имао је заставу, на којој је архангел Михаил стајао, и помоћу овога толике су победе добивене.

Нанчика: Ако ће на кокардама бити архангел Михаил, то ја не умем начинити.

Шербулић: То није нуждно; само српске боје, па мир. Ја мислим то је доста, г. Лепршићу?

Лепршић: Видите, господо моја, како је жалосно наше стање било у Мађарској. Кад су наши претци овамо прешли, имали су своје сопствене барјаке и своје сопствене боје; но мало по мало све се заборавило и изгубило, што је год народно. Па би најпосле изгубили били и име, као што су и по црквама увели били мађарске протоколе крештајемих.

Шербулић: То је заиста најбезбожније дело, што су могли учинити.

Лепршић: Ове су Новосађани насред пијаце спалили.

Смрдић: Право су имали.

Нанчика: Ја чујем, да је на више места то учињено.

Лепршић: А ми? Докле ћемо трпити, да нам деца буду Пиште и Јаноши?

Гавриловић: Молим г. Лепршићу, ови мађарски протоколи уведени су од неколико година, је л' те?

Лепршић: Да су могли, они би их увели пре потопа.

Гавриловић: Верујем. Но кажите ми, како је то, да је ваше име Шандор, овој госпођи Нанчика, њеној кћери Милчика, а сину Еден, кад онда, кад сте се ви родили, није било протокола мађарских?

Лепршић: Немојте ви узимати, што родитељи с децом из моде раде: него гледајте, шта Мађари с нама чине. Ја сам Шандор, то је истина, али сам бољи Србин него макар који други.

Гавриловић (смеши се): А зар такав не може бити и Пишта?

Лепршић: Пишта је име варварско, које су Мађари пренели из Азије, а Шандор се може претворити у Скендер.

Гавриловић: Скендер је турски.

Лепршић: Ништа за то, и фес је турски, али је опет наша народна ношња.

V.

Зеленићка, пређашњи.

Шербулић: А, ево госпође Зеленићке, и она ће знати што казати.

Зеленићка: Јесте ли чули, господо, да је Диштрикт сав у пламену?

Гавриловић: Шта: изгорео?

Зеленићка (смеши се): Јоште није, него само букти; но његов дим осећају Мађари чак у Буда-Пешти.

Лепршић: Право, госпоја ујна! Овај изражај заслужује, да дође у новине.

Гавриловић: Шта је то, г. Лепршићу?

Лепршић: Зар не чујете, да су се у Диштрикту побунили?

Зеленићка: И потукли све, који су против народности.

Гавриловић: То је зло.

Зеленићка: Сад је време, да се феникс из пепела славе српске подигне. Српство не може бити вечито сенка туђе светлости, него треба само да постане сунце, и још и другима позајми светлости.

Шербулић: Бадава, тек фрау фон Зеленић, па фрау фон Зеленић!

Зеленићка: Фрау фон? Не видите ли да је ова реч туђа? Србин има довољно цвећа у своме верту, зашто да од других украсе тражи? Али, наравно, господа с мађарским кокардама...

Лепршић: Ми смо већ закључили да начинимо српске кокарде, само док се известимо која је српска боја.

Зеленићка: Дакле још и то не знате? Лепи Србљи! Али тако мора бити, кад људи не читају народне књиге.

Шербулић: Зар ви знате?

Зеленићка: Ја бих се стидила, кад не бих знала у чем се састоји чувствило народности. Плава је боја отлична черта народности српске, којој се црвена и бела, као две миле сестрице придружују.

Шербулић: Плава, црвена и бела. Живела родољубица српска!

Сви: Живила!

Зеленићка: И сви мађарони с мађарским кокардама!

Шербулић: Проклет Србин, који се њима жели дичити! (Скине своју кокарду и баци је на земљу.)

Смрдић: И ја умем осећати шта је Српство. (То исто учини).

Жутилов (исто тако): Овим се одричем сваке мађарштине!

Шербулић: Јесте ли задовољни, госпоја Зеленићка?

Лепршић: Не, него да се за спомен спале.

Зеленићка: Мој нећак јошт најбоље осећа жар родољубија. Народност, господо моја, јест највеће благо на свету; народ без народности није ништа друго, него тело без душе, сунце без светлости, свећа без пламена.

Шербулић: Изрјадно!

Зеленићка: Моје је име Зеленићка, но будући да је зелена боја мађарска, зато је трпити не могу. Закључила сам дакле обратити га у плаветно.

Шербулић: То је лепо. Тако је лепо. Тако се можете звати Плаветнићка.

Зеленићка: Или Плавићка од плаве боје.

Жутилов: Хељешен.[1] И моје ће име бити Жутиловић.

[1] Тачно (мађ).

Гавриловић: А не Жутилаји?

Жутилов: То је било па прошло.

Зеленићка: Тако, г. Жутиловићу, тако. Нама се јасна зора отвара. Још је нуждно подерати све оне хаљине, које су странонародне боје.

Шербулић: Ево и госпоја Нанчика има зелену.

Зеленићка: Ја се надам од њеног родољубија да ће је одмах поцепати.

Нанчика: Мени ова лепо стоји.

Зеленићка: Најлепше нам, слатка моја, сада стоји родољубије; зато је поцепајте у пркос свима непријатељима.

Нанчика: Како бих ја најлепшу моју аљину поцепала?

Зеленићка: Ах, слатка Нанчика. Али није никакво чудо, што тако говорите, кад вам је и име туђе.

Нанчика: Ја знам, Ваше је било ружно, пак сте га лако могли променити, а ја бих се морала само наружити.

Зеленићка (клоне на столицу): О, сјени Душанова, чујеш ли? Што је наше, то је ружно!

Лепршић: Госпоја ујна, нисмо вам саопштили, што је најважније. Ми смо закључили мађарске протоколе из цркве изнети и спалити.

Зеленићка (устане, радосно): Ко је на ту велику мисао дошао, достојну великога Душана?

Лепршић: Сви којима врви српска крвца у жилама,

Зеленићка: Лепо, изрјадно, величествено! Сад нам ништа више не остаје, него српске кокарде.

Лепршић: Госпоја Нанчика обећала је, да ће нам начинити.

Зеленићка: Не Нанчика, него Анка. То је лепо, српско народно име. — На кокардама ће се читати златним словима: рат.

Гавриловић (уплашено): Шта, рат?

Зеленићка: Само рат, господо моја.

Лепршић: То је и моја пословица.

Гавриловић: Али ће се крв проливати!

Зеленићка: Ха, ха, ха! Где сте ви видили рат без крви?

Гавриловић: Наш је народ мали.

Зеленићка: Доста је велики, да Мађаре победимо.

Лепршић: И да их отерамо у Тунгузију.

Гавриловић: Само да не почну они нас терати!

Зеленићка: Ха, ха, ха! Ове године родио је добро дуван.

Лепршић (пева):

Хајде, браћо, у име Бога,
Трп смо на једнога.

Зеленићка: Видите, г. Гавриловићу.

Гавриловић: Лако је певати; а да дође до боја, чини ми се, не би било од нас ни једнога.

Лепршић: Шта? Ја ћу први ићи у стан.

Шербулић: Сви, сви!

Зеленићка: Живили родољупци!...

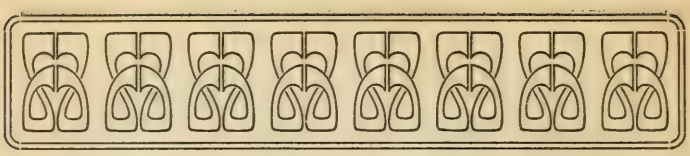

ДЈЕЈСТВО II.

I.

Милчика (сама)

Милчика: Мој се отац дао у родољупце, нанадајући се да ће добити службу. То је добро, него је моја партија пропала. Чудо ми је, с ким се помешао — с којекаквим банкротима и трговцима, а најпре су ми само немеши правили кȳр. Ах, пак сад не смем говорити мађарски, то је жалосно! Али, кад он мисли, да је добро, морам да ћутим.

II.

Шербулић и Смрдић (ступе са српским кокардама), **Милчика**.

Шербулић; Је ли код куће Жутилов?

Милчика: Није. Зашто тако хитно?

Шербулић: Имамо важна посла.

Милчика: Ви сте се при цепању протокола баш показали.

Шербулић: Да, протокола, протокола. Хоће ли скоро доћи?

Милчика: Ја мислим да хоће. Извол'те сести.

Шербулић: То је ђаволски посао.

Милчика: Ни један се тако није показао као ви.

Шербулић: Маните без трага, може ми пресести.

Милчика: Како?

Шербулић: Чујемо да ће бити инквизиције; па, Бога ми, може се ђаво излећи!

Милчика: Ви сте радили за народност.

Шербулић: Мари ко за народност. Кад ме обесе, на част вам народност! Хм, хм! То је ђаволски посао.

Смрдић: Ја канда сам знао, те сам био умерен.

Шербулић: Шта умерен? Нисте ли ми једно парче из руку истргли? О, ако дође до чега, све ћу редом исказати.

Смрдић: Ја се могу заклети, да нисам ни руку метнуо.

Шербулић: И ја бих се заклео, кад би ми ко хтео веровати. Али од тога нема ништа; него сви на среду.

Милчика: Зар би сте ви одали ваше друштво?

Шербулић: Него? Да мене самог обесе? Лепо ми и ви говорите.

Милчика: За народноет треба да се један жертвује.

Шербулић: Па баш ја да се жертвујем? Хвала вам!

Милчика: А како сте пређе говорили?

Шербулић: Оставите се, молим вас, ви не знате шта је то.

III.

Лепршић (с великом кокардом српском). **пређашњи.**

Лепршић (пева):

На ноге, Србљи браћо,
Слобода зове!

Шербулић: Жалосна нам слобода!

Лепршић: Шта, и ви сте Србин? Није вас срамота!

Шербулић: Хоће да буде инквизиције због протокола.

Лепршић: Ха, ха, ха! Шта вам пада на памет!

Смрдић: Цела истина.

Лепршић: Инквизиција за протоколе мађарске у војводини српској? — Знате ли ви, да је војводина потврђена?

Шербулић: Како?

Лепршић: У Карловцима била је скупштина. Изабрали су патријарха и војводу. — Што не вичете „живили“?

Шербулић: Ако нас међутим овде окупе Мађари за протоколе?

Лепршић: Ха, ха, ха! Тридесет хиљада Србијанаца долазе нам у помоћ, и седам милиона дуката.

Шербулић: Седам милиона дуката?!

Лепршић: Е, како сад стојимо? Видите, да је ту политика русијска. Славјанско царство, и ништа друго!

Шербулић: Ако се Русија умеша, онда је добро.

Лепршић: Ви још сумњате? Кажите, да ли би смела Србија помоћи шиљати, да Русија није заповедила?

Шербулић: Сад сам мало утешен.

Лепршић: Ја вам кажем: славјанско царство.

Шербулић: И треба да буде. Само да не изађе од куд инквизиција.

Лепршић: Шта ви ту сневате о инквизицији? Војводу имамо, војводина је потврђена, сад још барјак на цркву, па готов посао!

Шербулић: Ко хоће, нека га диже; ја знам, да се нећу више у такве ствари мешати.

Лепршић: Шта, шта?

Шербулић: Пресели су ми и протоколи.

Лепршић: То је издајство против народности!

Шербулић: Нека је макар шта, тек ја један нећу.

Лепршић: О, Милош Обилићу, чујеш ли га? Србине, Србине, не вређај пепео твојих праотаца!

Шербулић: Али имате ли свести? Да дижем барјак, па после да ме обесе!

Лепршић: Ништа за то; за народност никаква жертва није скупа.

Шербулић: Фала вам лепо —

Смрдић: Богме и ја се не бих одважио.

Лепршић: Одређени синови праотаца својих, ја ћу га подићи!

Смрдић: Ви и можете, зашто сте учили права, па се умете и одбранити.

Лепршић: Ја хоћу Душаново Царство, а, по оваквим родољупцима, пропало би Српство.

Шербулић: Ја сам заиста прави Србин, и видићете, како ћу радити, само докле дођу Сервијанци.

Смрдић: Док се мало умножимо, г. Лепршићу, докле се мало навикнемо Видите, и Сервијанци не би били јунаци, да немају често буне.

Лепршић: И то је истина.

IV.

Жутилов (с мађарском кокардом), **пређашњи.**

Лепршић: А шта је то? Ха, ха, ха!

Шербулић: Зар је то родољубије?

Лепршић: Г. Жутиловић! Србин! Ха, ха, ха!

Жутилов: Шта је, господо моја?

Лепршић: Не стидите се да метнете кокарду!

Жутилов: Метнућете је и ви.

Смрдић: Да Бог сачува!

Лепршић: Пре бих дао руку одсећи.

Жутилов: Знате ли ви, да војска сутра долази?

Лепршић: Но, то је добро: бар ће бити шинара за Сербијанце.

Жутилов: Оставите Сервијанце, Бог зна кад ћеду доћи, а ови су сутра код нас. Друго: оће да се испитује и за протоколе; зато да се манемо народности.

Лепршић: Шта, тако подло? Ни по што, него барјак српски да се диже!

Жутилов: Ви, ако ћете дизати, можете на вашу ризику. Но ја бих рекô, да се претрпимо, док нам не дође помоћ.

Шербулић: И ја сам тако казао.

Лепршић: Дакле нико неће са мном?

Смрдић: А шта је вајде: данас да метнемо, сутра ће га скинути.

Шербулић: Барјак нек се виј̂е за сада у Граници, где су сви солдати.

Смрдић: А нас могу потући батинама.

Лепршић: Да се уверите како љубим слогу, ево пристајем на све; и за љубав вашу скидам и кокарду.

Шербулић: То је врло паметно, јер би се Мађари нашли јако увређени.

Смрдић: И ја тако велим.

(Поскидају кокарде)

Шербулић: Не би ли било добро, да метнемо мађарске кокарде, као г. Жутилов? Та ми смо и тако Србљи; а Мађари кад виде своје кокарде, може бити, да неће ни истраживати за протоколе.

Лепршић: То иде мало даље, али родољубије све допушта. Зато ћемо овако учинити: испод аљине да се поставе кокарде српске, јер наша срца српски дишу, а с поља метнућемо мрске кокарде мађарске, за знак, како су нас гњавили!

Шербулић: Живио г. Лепршић. Заиста паметан дечко!

Лепршић (придевајући кокарду): Чекајте, док буде Душаново царство, пак ћете видити.

V.

Гавриловић, пређашњи,

Смрдић: Ево и г. Гавриловића.

Гавриловић: Добар дан желим.

Шербулић: Јесте ли и ви чули, да долази војска?

Гавриловић: Јесам.

Смрдић: Па где вам је кокарда мађарска?

Шербулић: Е, он није приденуо ни српску.

Гавриловић: Ја то држим за будалаштину.

Лепршић: Будалаштина? Вама је народност будалаштина?

Гавриловић: Народност није будалаштина; али да човек није народан, ако не метне кокарду, то је будалаштина.

Шербулић: Па зашто Мађари носе?

Гавриловић: Ми ваљда нећемо у Мађара памет тражити?

Лепршић: Дакле народна боја вама није ништа?

Гавриловић: Опет ви! Боја је за на́род одлични знак, као и за човека аљина Али ја богме због аљине нећу се туђи ни погинути.

Лепршић: Зашто немате чувства за народност.

Гавриловић: Може бити. Ја држим срећу народну у језику и закону, у величини и напретку, а не у кокордама и бојама. Ове, како су данас изабрали, тако се могу сутра променити, пак нико неће осетити никакву штету.

Шербулић: Да се манемо тога; него кажите ми, шта ћемо радити, кад дођу солдати?

Гавриловић: Даћемо им квартир и храниће мо их. Шта знамо?

Шербулић: Ако се успита за протоколе?

Гавриловић: Ја мислим, да неће. А и шта знају чинити? Народ се огорчио, па поцепао. То

је плод слободе. Да их нису ни уводили, те би боље било. Али тко ће против лудости!

Шербулић: Ево Нађ Пала; добро би било да га на своју руку приведемо.

Жутилов: То је конзервативац.

Шербулић: Тим боље.

VI.

Нађ Пал, пређашњи.

Жутилов; Јо напот, Пали пајташ![1]

Нађ: Слуга, господо. Како сте?

Шербулић: Ево се разговарамо, како лудују наши Србљи.

Нађ: Заиста лудују. (Извади новине). Гледајте молим вас, ко тако пише: „Ми ћемо Маџаре у Тунгузију, ми ћемо их истребити; Србљи су весели купују дуван на листове.“ Шта, опет да секу дуван на глави? Срам и стид да буде вашим ученим људима, тако народе огорчавати! Зар Маџари не уму после враћати, као што је и било свирјепства пре стопедесет година. Иштите ваша права, пишите, доказујте, а немојте да се грдимо и ружимо. Зар после нећемо опет живити заједно?

Гавриловић: Ја сам увек говорио, да се тако не пише. За Бога, све се може на леп начин казати.

Шербулић: Претерани, господине; млади, па претерани!

Нађ: Али тиме шкоде. „Србљи су јунаци!“ — Ко о том сумња? Али ваљда неће ни Маџари лећи, да им секу дуван па глави!

Смрдић: Ја не знам: ми се хвалимо, како смо тукли Турке и друге народе, па све ми пропадали.

[1] Добар дан, друже Пајо! (мађ.)

Нађ: И мора тако бити, кад немате разбора, и кад сваки о својој глави ради.

Шербулић: Јест, српски је народ луд народ.

Жутилов: Ја не знам шта су ти граничари наумили. Нама је свима отечество Маџарска, зато се и зове мађар-орсаг.[1]

Шербулић: Тако је; кад људи млади и луди управљају народом, онда мора наопако ићи.

Нађ: Знате ли шта карактеристику Србаља најбоље показује? Ваше свадбе. Пре венчања и о венчању „и ху, ху; и ху, ху!“ а после „јао и леле!“

Смрдић: Тако је. Српски је народ непромотрен.

Жутилов: Српски је народ луд.

Шербулић: Бре, српски је народ покварен. Узмите ви фебирове и солгабирове које смо имали: Србљи су увек били најгори.

Нађ: Колико ја српски народ познајем, он је добар, особито прост; слуша своје старије и даје се навести и на зло и на добро; али ваши учени људи, ваше надрикњиге, трговчићи и гдикоји мајсторчићи, то су такви људи, какве ја нисам видио. Ништа не зна, а хоће све да зна, размеће се, виче и рад је да се сви окрећу по његовој глави. — Кад сте ви јошт видили, да Србљи поклоне поверење једном човеку, који је иначе разуман и поштен, него, како се ко подигне, сви гледају да га оборе.

Лепршић: Ту имате право. Ја кад сам прве стихове издао, пет је критика на један пут изишло. Сад је ли вредно, да човек што напише?

Нађ: Свуда се пишу и читају књиге, да се народ поучи; код вас, мислим, да је то парада. У вашој историји друго нема, него колико је ко људи посекао и потукао, а где је народ погрешио, чега треба да се клони, о том се слабо бринете.

[1] Маџарска држава (мађ.)

Смрдић: Зато и напредујемо тако.

Шербулић: Луди су они у Карловцима, па мир.

Лепршић: Ни мене нису на скупштину позвали.

Смрдић: Што им драго онима у Граници; ми у провинцијалу били смо под Мађарима и остајемо под Мађарима.

Шербулић: Ми ћемо за отечество наше и саму крв пролити.

Нађ: Доста зло, кад смо до тога дошли, да крв проливамо.

Смрдић: А шта знамо. Је ли истина да нам долази мађарска војска?

Нађ: Тако се говори.

Смрдић: Но, треба да их лепо дочекамо.

Жутилов: Ја ћу им поклонити једну краву.

Шербулић: Ја три акова вина.

Смрдић: Ја два.

Нађ: То је лепо.

Шербулић: А шта ви дајете, г. Лепршићу?

Лепршић: Ја ћу им саставити оду, кад одрже победу.

Шербулић: А ви, г. Гавриловићу?

Гавриловић: Видићу.

Смрдић: Ви, најбогатији од нас свију, па ништа.

Шербулић: Показује се, да их с радосним срцем не дочекујете.

Жутилов: Е, г. Гавриловић увек је био конзервативац.

Гавриловић: Кад бих умео преокренути кожу, као ви: Жутилов, Жутилаји, Жутиловић, ја бих био свашта.

Жутилов (срдито): Ви сте реакционар, па мир.

Нађ: Не треба врећати, господо, не треба врећати. Г. Гавриловић је поштен човек, а поштење има цену у сваком народу и у сваком закону.

Шербулић: Шта се чује за протоколе?

Нађ: Говорило се, да ће доћи нека комисија: но ја то не бих никад чинио. Будалаштина је на сваки начин била: и уводити и цепати. Зато треба да се заборави.

Смрдић: Заиста су Мађари великодушни.

Шербулић: Поштени људи.

Жутилов: Камо среће, да су Србљи такови.

Смрдић: Е, Србин је луд од постанка.

Шербулић: Саветуј ти њега, учи ти њега, моли га, куми га, он остаје при свом Милош Обилић не мари да пропадне царство, само да истера инат.

Нађ (смеши се): Шта ћете, кад вам је то праотечески грех. Но ја сам се позадуго овде задржао. Рад сам мало у кафану, да чујем, има ли што ново. Хоћете ли и ви?

Шербулић: Сад ћемо, док само свршимо неке рачуне.

Нађ: Дакле ја се препоручујем.

Жутилов: Ала солгаја.[1]

Нађ (одлази).

Гавриловић: Али тако грдити свој народ пред страним човеком!..

Шербулић: Пак шта, ми опет више љубимо народ него ви.

Гавриловић: О томе ће вам Нађ дати сведочанство.

Шербулић: Шта Нађ? — Чекајте само, док дођу Сервијанци.

Смрдић: Као бајаги, Мађари су бољи од нас!

Лепршић: Управо, што Србљи имају рђавога, то су примили од Мађара.

Шербулић: За цело.

Гавриловић: Па зашто сте њих онако фалили, а наш народ кудили?

[1] Слуга понизан (мађ).

Шербулић: То је друго, још нису прешли Сервијанци.

Гавриловић: Више је Нађ уважавао наш народ, неге ви, као Србљи.

Лепршић: Дабогме, зашто се боји. А зашт не спомиње наше привилегије? Чекајте само, докле их заокупе граничари, пак ће тражити и он Тунгузију.

Гавриловић: Мени се допада, како он говори.

Шербулић: Вама се увек допада, што Мацари кажу.

Гавриловић: Но нисам им обећао ни краву, ни вина.

Шербулић: То је ништа.

Смрдић: Да није за протоколе, видили бисте, шта би добили.

Гавриловић: Нико није ништа искао.

Шербулић: Е, није искао! Мацарони би се радовали, кад би ко од родољубаца био обешен.

Гавриловић (смеши се): О, Нађ ће заиста о вашем родољубију приповедати.

Лепршић: Доћи ће време, кад ћемо другојаче с њима говорити. Чекајте само, док настане Душаново царство.

Гавриловић: Већ ако га ви не подигнете други неће.

Лепршић: И хоћу и умем. А по мацаронима пропали би одавно.

Шебурлић: Да живе прави Србљи!

Смрдић: Живили!...

(Одлазе).

ДЈЕЈСТВО III.

I.

Милчика (чита новине), **Нанчика** (ступа).

Милчика: Ах, мами! Како су се Србљи у Србобрану држали!

Нанчика: Стоји ли већ и у новинама?

Милчика: Те како стоји. Коса мора да вам се диже. Шесет хиљада није шала; а у шанцу није више било од две хиљаде шајкаша. Знате ли колико је пало Маџара? Погодите.

Нанчика: Ваљда је пало једно три хиљаде.

Милчика: Охо! Петнаест. Месарош скочио је од једа и жалости у воду, да се удави, и једва су га спасли.

Нанчика: Видиш, па срдиш се, што ти отац држи са Србљима.

Милчика: Мени је било због партије.

Нанчика: Ако Србљи добију, први ће у вароши бити Жутилов; а код Маџара, знаш, да је морао оставити службу.

Милчика: Кад су ових дана маџарски официри давали бал...

Нанчика: Ми смо зато ишли, да не подозревају.

Милчика: Један ми је тако лепо правио кур.

Нанчика: Пст! Ми смо родољубице.

Милчика: Зар вама није по вољи, кад вашој кћери кур праве?

Нанчика: Ми морамо Мацаре да мрзимо.

Милчика: Па зашто сте ви с оним обрлајтнантом толико разговарали?

Нанчика: Он се чудио како знам лепо мацарски.

Милчика: То је и мени мој рекао.

Нанчика: Ја ти кажем: мораш се њих чувати.

Милчика: Али да нисмо у непријатељству, је л' те да су врло учтиви?

Нанчика: То је истина.

Милчика: Наши младићи никад не умеју тако кур да праве

Нанчика: Они су мало дрвенасти.

Милчика: Гледала сам, како вам је чисто мило било, што с вама онако учтиво говори

Нанчика: Зар ти ниси имала друга посла, него у мене да гледаш?

Милчика: Нисам вас скоро тако расположену видела.

Нанчика: Морала сам, зашто ти је отац познат као велики родољубац.

Милчика: Да вас је Зеленићка чула!

Нанчика: И она ми хоће да је нека родољубица, као да људи не знају њене трагове.

Милчика: Али је баш фад.

Нанчика: Као и то ми нешто вреди, што чита српске књиге.

Милчика: Мене је страшно једило, кад је навалила била да промените име

Нанчика: Дабогме, кад је њено ружно.

Милчика (гледа на пенцер): Јао, мама! Ено је сокаком, сигурно ће к нама.

Нанчика: Нека иде к врагу!

II.

Еден, пређашњи.

Еден: Едеш ањам.[1]

Нанчика (на њега): Ерећ поколба![2]

Еден (побегне).

Нанчика: Треба да га чувам од Зеленићке, јер ће упалити варош, што дете не зна српски.

Милчика: Тако нам замерају, што држимо Ержу у служби.

Нанчика: И њу морамо отпустити.

Милчика: Добра девојка.

Нанчика: Што му драго. (Куцање на врата) Херајн![3]

III.

Зеленићка, пређашњи.

Зеленићка: „Слободно“, слатке моје, или „изволте, заповедајте“, то је лепше, него „херајн“.

Нанчика: Ви имате право, али смо се тако навикле.

Зеленићка: Ах, дим туђег елемента давио нас је многе година! Но даница је и нашој народности своје багрјаношарно лице помолила; само не треба ни ми да спавамо. И колико год мушких за српство раде, толико трипут више нашем полу ова дужност на срдцу лежати мора.

Нанчика: Ми се не можемо туђи.

Зеленићка: Туђи? То нико од нас не захтева; премда жар родољубија може потпалити и њежне

[1] Слатка мајко! (мац.).

[2] Иди до ђавола! (мац.).

[3] Слободно! (нем.).

перси краснога пола. Примјера има доста у историји. Вама ваљда није познато опредељеније амазонкиња.

Милчика: Шнајдер Лист најбоље прави такве хаљине.

Зеленићка: Кројач Лист — да, но историја амазонкиња покривена је тавнилом древности. Оне су носиле оружије и ишле у бој, као сваки војник.

Нанчика: То сад није у моди.

Зеленићка: Сад је највећа мода, драга моја, родољубије. И која се српска кћи сме тога одрицати? Ја бих сама узела на себе неколико батаљона женске војске организирати, да се није друга идеја у мени породила. Ми морамо, драга моја, да оснујемо „одбор родољубица“, којега ће цјел бити: распростирати народност. Ја сам већ три дана на штатутима радила, и бићу ови дана готова.

Нанчика: То је лепо. Но, мислим, да ће бити нпасно, док су овде Мађари.

Зеленићка: Шта, ми да се бојимо? Без жертве не може бити. И ми треба да покажемо свету, како Српкиња погинути уме за своју народност. — Међутим умемо и предосторожне бити, да нико не примјети, чему наша намјера тежи, а за бољи успјех позваћемо у наше друштво по гдеког од официра, који су млађи, јер ови мање праве примјечанија о политици, и тако можемо наше благодјетелно заведеније умотати невиношћу соареа.

Нанчика: Ако је тако, онда је ваш план врло мудар.

Милчика: Мама, и ја ћу да ступим у то друштво.

Зеленићка: Свака, која има чувства народности, мора, и ступиће радо у нашу средину. А јошт докле видите план!

Нанчика: Он мора добар бити, како је од вас.

Зеленићка: О, ја сам вам сада у великој забуни, јер сам осим тога обратила вниманије, да постигнем, како се праве барикаде. Једва сам мало неко поњатије добила.

Милчика: Ја то ништа не разумем.

Зеленићка: Верујем, драга моја, ту треба размишленија.

Милчика: Ја сам читала, како су код Сентомаша давали крајцфајер, али не знам шта је то.

Зеленићка: Битка сентомашка биће најлепши предмет нашим стихотворцима. И сама сам почела један спев, тако ме је восхитило. — Који хоће да представи себи ужасност ове битке, мора у уму преобразити цео предјел. (Извади креду и почне по асталу шарати). Видите, овде лежи Сентомаш, овде Турија.

Милчика (матери лагано): Мами, аз иштенирт,[1] политират астал!

Зеленићка: Овако стоје шанчеви: први, други трећи.

IV.

Гавриловић, пређашњи.

Гавриловић: Слуга сам понизан.

Нанчика: Службеница.

Зеленићка: Први је дубок пô фата, други читав фат, и фат и по широк.

Гавриловић: Молим, је ли код куће г. Жутилов?

Зеленићка: Гледајте, како ови шанчеви иду сиксак. Овде су намештени топови, овде, и овде. С ове је стране рит и блато.

Гавриловић: Је л' те, молим, је ли господин Жутилов код куће?

[1] За Бога (мац).

Нанчика: Није.

Зеленићка (Гавриловићу): И ви бисте могли мало пазити, а не прекидати битку у највећој ватри.

Гавриловић: Опростите, мени г. Жутилов нужно треба.

Зеленићка: Битка сентомашка тако је велика ствар за нас, да сваки мора све послове своје на страну оставити. Дакле, даље. Сад су Мађара стајали овде, овде су се постирали коњаници, а одавде су јуришали. Видите, одавде топови бију овамо, а одавде онамо, и тако даље. Сад можете мислити, како су Мађари страдали. У овом шанцу имали су Србљи сакривене топове, и из њих су картечи сипали као киша.

Гавриловић: Бога ми, ви баш лепо толкујете, не тамо овамо!

Зеленићка: Сад се може лако знати, да ће Србљи побједити своје непријатеље.

Гавриловић: Бадава, људи много страдају! Колико је села пропало, колико њих остало без добра, без покривача. Срце ми у утроби плаче.

Зеленићка: Ха, ха, ха! Србљи би хтели нешто, а неће да рескирају. Нек пропада не само колико је до сад погорено и опустошено, него и двапут јошт толико! Ви жалите српска села, а како је у Италији пропала најлепша варош Мантуа.

Гавриловић: Ја жалим, што је наше, и што људи страдају.

Зеленићка: Све нек пропадне, пак ће опет за неко време процветати као феникс. — Зар мислите, да се тако лако купује слобода? О, мој Гавриловићу, куће падају и дижу се, а народност живи.

Гавриловић: Да сте видели, како је једна мати за сином плакала, и опет једна жена за мужем.

Зеленићка: Ха, ха, ха! А плачу ли, кад им иначе ко погине или умре? Видите: жена — она ће добити другог мужа, или ће се дичити што је

удовица за народност погинувшег јунака; мати — она би, као Српкиња, морала плакати, кад би јој син на постељи умр̏о.

Гавриловић: Тако говорити као ви, то је ретност код женских.

Зеленићка: Зашто свака не осећа, шта је национални понос.

V.

Лепршић, пређашњи.

Лепршић (пева):

Ура, ето плода,
Дошо̏ нам је војвода!

Зеленићка: Нећаче, пећаче, зар сам дочекала, да ме змија из руже народности уједе, да ми сунце потамни онда, кад сам мислила, да најлепше светли?

Лепршић: Шта је вама, госпоја ујна?

Зеленићка: Шта је? Та мрска кокарда сме ли дичити срце правог Србина?

Лепршић: Ово је због народности, госпоја ујна.

Зеленићка: Ух, ух! Народност и мађарска кокарда! Мене ће ударити капља, то јест шлог. Ја морам пасти у несвест!

Лепршић (одгрне хаљину и покаже српску кокарду): Госпоја ујна, гледајте шта је ово.

Зеленићка: Кокарда српска! Како се може Србин и Мађар сложити? То је нечувено.

Лепршић: Ја вам кажем, да се све чини из љубави к народности.

Зеленићка: Али како, кад се примјечава мађарштина?

Лепршић: Само молим, размислите у каквом отношенију. До срца нам лежи кокарда народна, јер наша срца дишу духом народности; а с поља види се кокарда мађарска, да се зна, да још није

затрт непријатељ и да треба туђи се. Виргинију нису хотели сахранити, да се мрзост народа против тирана не угаси, а то је цјел мађарских кокарда.

Зеленићка: Признајем да сам и ја један пут погрешила. Али онај је тек прави философ, који признаје своју погрешку. Сви да приденемо мађарске кокарде!

Гавриловић: Ето ти сад опет.

Зеленићка: Који не метне мађарску кокарду, тај је мађарон, тај је издајица. (Гавриловићу) Ја знам, ви нећете.

Гавриловић: Пре сте викали да је мађарон, који метне, а сад опет, који не метне. Најпосле ће постати и онај мађарон, који не усхте помађарити се.

Лепршић: Већ ваша су нам чуства добро позната, бољега доказателства не потребујемо.

Гавриловић: Колико сам ја за Српство чинио и колико је други, то свет најбоље зна. Ви судите, како хоћете.

Зеленићка: Али, молим вас, питајте се сами: Ви се непрестано тешкате, што људи гину и што нам се села пале; није ли то очевидно против народности?

Гавриловић: Како би то било против народности?

Зеленићка: То другим речима значи: што Србљи гину и што им се села утамањују, то не ваља, дакле: не ваља ни што се с Мађарима бију и што своју народност траже.

Гавриловић (слеже раменима).

Зеленићка: Видите. Дакле, одбаците од себе све противонародне мисли и метните мађарску кокарду, да се свет о вашем родољубију увери.

Гавриловић: Ја кокарду не мећем ни српску, а камо ли мађарску.

Зеленићка: Добро се промислите.

Гавриловић: Ја сам се промислио. Аратос вам и такве народности и такве слободе! (Срдито отиде).

Зеленићка: Јесте ли га чули?

Нанчика: Прави мађарон.

Лепршић: Сад је већ јасно.

Зеленићка: Гори од самог Мађара.

Лепршић: Кад мађарску кокарду одбацује.

Зеленићка (Нанчики): Не, друштво, ништа него друштво; то је од неопходиме потребе.

Лепршић: Какво друштво?

Зеленићка: Већ сад не питајте. За неколико дана тако ће вам и овај Гавриловић и други мађарони постати родољупци, те ће и турске кокарде поређати. Јесте ли читали новине, нећаче?

Лепршић: Е, новине су нам забранили.

Зеленићка: Е, нек се мири сад с њима, ко може. Пређе је баш стајало како су варвари, и сад су дјелом то доказали. Ко још забрањује народу писати и читати?

Лепршић: Освануће и њима црни петак, јер је приспео војвода.

Зеленићка: Шупљикац дошао? Па нема ни илуминације!

Лепршић: Чини ми се, слабо смо и с њим погодили. Хтели су га сјајно дочекати, као што се пристоји, али он дође инкогнито, и још их је карао, што троше новце на такве ствари, за које, каже, могло би се барута купити.

Зеленићка: Шта, шта? То није војвода!

Лепршић: Ко је куповао барут до сад, куповаће и од сад. За то није требало људма вољу кварити.

Зеленићка: Шупаљ је тај Шупљикац.

Лепршић: Да чујете, шта је још радио: неки родољупци испрегну му коње и наместе се, да га вуку у варош. Па знате ли, шта им је рекао? Да он није дошао, да буде војвода коњма, него људма.

Зеленићка: Шта? Највећи родољупци коњи?

Лепршић: Ето, тако нам ствари стоје. Волио је сићи с кола и ући пешке у варош, него да га сјајно вуку.

Зеленићка: Је ли то све истина за Бога?

Лепршић: Права, цела истина.

Зеленићка; Та то је мађарон!

Лепршић: И ја сам казао. Да видите, како је псовао, што су спалили Дебељачу.

Зеленићка: Дебељачу, мађарско село! О, Боже, кад ћеш нас мађарона опростити!

VI.

Жутилов, пређашњи.

Жутилов: Новине преко новина!

Зеленићка: Боље да их и немамо.

Жутилов: Мислим, да се ми држимо Мађара.

Зеленићка: Шта, како?

Лепршић: Кад може српски војвода, зашто не бисмо и ми?

Зеленићка: Готово имате право.

Жутилов: Било је битке.

Зеленићка (живо): Је ли? Гди?

Жутилов: На много места; но није најбоље испало

Зеленићка: А зар може боље бити код толиких мађарона?

Жутилов: Код Али-Бунара су се жестоко тукли. Мађара је пало небројено, али су наши морали ретерирати.

Зеленићка: Ништа, само ако је много Мађара пало.

Жутилов: Пало их је, те се броја не зна. Зато, од једа и жалости, све село спале.

Лепршић: Варвари!

Зеленићка: Ништа за то; платиће се све то из добара бунтовника.

Лепршић: Бога ми, право кажете. Да гледамо да и друга села попалимо, бар ће после лепша бити.

Жутилов: Пре тога била је битка на Томашевцима, где их је врли Книћанин страшно потукао. Но битка али-бунарска пореметила је српску храброст, Мађари понова пођу на Томашевац, и дођу у Јарковац на конак. Србљи то дочују и нападну ноћу на њих. Шта је Мађара ту изгинуло, кажу да је за приповест. Све су им топове били отели. Но како се догоди, догоди, тек наши ретерирају и оставе им све топове.

Зеленићка: Издајство!

Жутилов: Кажу, но ко ће то знати? Сад се Мађари врате у село, и не само што га попале, него и све, што су нашли, мало и велико, потуку.

Лепршић: О варварског народа!

Зеленићка: Добро је то: сад ће се тек Сербијанци огорчити, пак ће бити триста јада од њих!

Жутилов: Ја бих рекао, да се ми сложимо с Мађарима. Од Србаља, видим, неће бити ништа.

Зеленићка: Шта, г. Жутилове, ви који сте били огледало родољубаца!

Жутилов: А шта помаже, кад смо слаби?

Лепршић: Ми слаби? Три смо на једнога.

Жутилов: Три је њих на нас једнога.

Лепршић: А Бан и Виндишгрец?

Жутилов: Док они дођу, овде нас могу све истребити.

Зеленићка: Нек истребе. С отим ће се више сами истребити.

Лепршић: Мени је све једно; ако не може бити српско, биће славјанско царство.

VII.

Смрдић, Шербулић и пређашњи.

Смрдић: Знате ли, шта је ново?

Жутилов: Да чујемо.

Смрдић: Била је битка код Панчева; ту су Мађари потучени до ноге. Но то је ништа.

Зеленићка: Ништа? Кад Србин славну побједу одржи, то је ништа? О, небо!

Смрдић: Има важнијих новина.

Зеленићка: Ништа нема важнијега од српске побједе.

Смрдић: Пала Пешта.

Сви: Шта, шта?

Смрдић: Видим ја, гди се нешто размували, па запитам мога хонвида, кога иначе лепо храним, шта је то? Ај, урам,[1] рекне ми, није добро; изгубили смо и Пешту и Будим, и сад морамо да маршираме горе.

Зеленићка: Та је ли то истина, за Бога!

Смрдић: Тако ми солдат каже. Но умр̏о нам је војвода.

Зеленићка: Слаба штета, кад није родољубац, да ваља Пешта и Будим важнија је за нас вјест.

Лепршић: Јесам ли ја казао, да морају пропасти?

Зеленићка: О, хвала Богу, кад смо дочекали да и наша влада буде!

Лепршић: Одмах да се одбор уреди.

Жутилов: То се разуме. Ми потребујемо народне власти.

Лепршић: Мађароне ни по што у службу.

Шербулић: Шта? Мађароне треба потући као скотове.

[1] Господине (мађ.).

Жутилов: Доста смо од њих страдали.

Смрдић: Ја сам се више бојао њих, него самих Мађара.

Жутилов: А, они су много опаснији били.

Шербулић: Да се сви попишу, пак да пошљемо Сервијанцима.

Смрдић: Како је Павловић једном приликом у кафани рекао да су Срби људи.

Жутилов: Мађарон, да се запише.

Шербулић: А Милић је једанпут јавно говорио: да се сами банкроти и којекакве протуве на чинили родољупцима.

Жутилов: Треба га забележити.

Шербулић: Они, који су ишли да моле за Кузмана Перкића, треба да се попишу. Зашта, да нису мађарони, како би им Мађари молбу уважили?

Жутилов: То се разумева.

Смрдић: А Милић, што ме назвао родољупском хулом.

Зеленићка: О, и он, и Јелкић, и сви, који су се усудили против Српства согрешити!

VIII

Милчика, пређашњи.

Милчика: Знате ли шта је ново? Мађари одлазе.

Жутилов: Дакле за цело?

Милчика: Ено пуна пијаца људи. Пешта је пала.

Шербулић: Хајдете, да гледамо, како ће да беже.

Лепршић:

На ноге, Срби браћо,
Слобода зове!

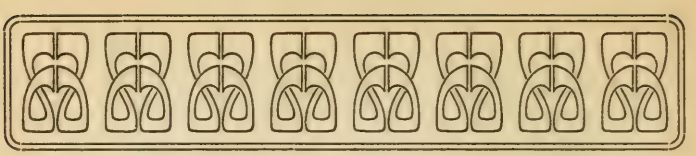

ДЈЕЈСТВО IV.

I.

Жутилов (сам).

Жутилов: Опет је паметно било са Србљима држати. Под Мађарима нисам ни за десет година толико добио, колико сад за ово кратко време. А јошт, да ми Гавриловић толико не смета!

II.

Нанчика, пређашњи.

Нанчика: Неки те Немци траже.

Жутилов: Шта ће?

Нанчика: Дошли, да моле за Петра Гринентала.

Жутилов: Не може да буде.

Нанчика: Дали сто форинти сребра.

Жутилов: Не може да буде.

Нанчика: Ја сам новце примила.

Жутилов: Јеси ли ти луда?

Нанчика: Ти си ми казао, да све примам.

Жутилов: За Гринентала сто форинти? Хиљада је мало. Нек му се секвестира имање, колико ће изгубити?

Нанчика: Је ли у таквој мери крив?

Жутилов: Он је Немац, па мир. Немци су били против нас.

Нанчика: Па шта ћемо радити?

Жутилов: Новце им баци натраг. Данас немам кад с њима говорити.

Нанчика: Нека дођу пред вече, онда си сам. (Одлази).

Жутилов: Гледај им ти посла! Председатељу одбора сто форинти!

Нанчика (врати се): Снуждили се, кад сам им новце вратила.

Жутилов: Јеси ли им дала на знање.

Нанчика: Већ, уредила сам. Само кад би се више таковиx позатварало.

Жутилов: Ови су наше несреће.

Нанчика: Онај Фриц, кажу да је богат.

Жутилов: Тај је већ урођен.

Нанчика: Шта је с Чивутима?

Жутилов: Треба да се протерају, али немам с ким.

Нанчика: Смрдић мисли, да је боље овако: да их цедите, него да им се добра секвестрирају, зашто би дошло у народну касу.

Жутилов: Смрдић је магарац. Каква каса? Ми смо народ, а не други, и шта је народно, то је и наше.

Нанчика: Тако је. Какви су оних пет стотина форинти, што си јуче донео.

Жутилов: То је од чоје, што сам на лицитацији продао.

Нанчика: Не знам, но чини ми се да ови народни комисари добро пролазе. Код Милошића толико се вуче, да свима већ пада у очи.

Жутилов: Тај много пљачка.

Нанчика: Зашто и ти не гледаш то?

Жутилов: Ја сам задржао за се спахиска добра.

Нанчика: Само да ти одбор не стане на пут.

Жутилов: Сваки од њих има своје, а Гавриловића, који једнако режи, ми ћемо на поље.

Нанчика: И тако је маџарон! — Послао ти је шнајдер конту.

Жутилов: Какву конту? У војводини се не плаћају дугови маџарски.

Нанчика: Каже, да му требају новци.

Жутилов: А зна ли он, да је маџарон? — Сутра се мора у одбору закључити, да све, што је под Маџарима рађено, никакве силе нема. Процеси се уништавају. У младој војводини треба све из нова почети.

Нанчика: Добро би било, кад би поцепао она писмена, по којима смо дужни за аренду.

Жутилов: Сва ће се архива поцепати. Ко може трпити маџарске протоколе у војводини српској.

Нанчика: А шта ћемо с оном облигацијом код Нађ Пала?

Жутилов: Ја сам ти казао, да је маџарски језик касират. Све што је њиме писато, ништа не важи.

III.

Смрдић, пређашњи.

Смрдић: А ко је пустио Хумла из затвора?

Жутилов: Ја сам.

Смрдић: Како сте то могли чинити, без знања целога одбора? Није се ствар, како ваља, ни испитала; све као преко бундева.

Жутилов: Ја сам нашао да је невин.

Смрдић: Како би он био невин, кад је целој вароши познато, шта је радио? Код нас се баш наопако ради.

Жутилов: Ја сам предсједатељ одбора.

Смрдић: Предсједатељ одбора могу бити и ја, и, мислим, да имам мало више заслуга него ви. Јер,

кад су се цепали протоколи, ви сте гледали кроз прозор, а ја сам напред ишао.

Жутилов: Зар вам није доста што сте члан?

Смрдић: Као по ком праву председатељ нешто више значи, него други чланови? Ако се нешто на лицитацији прода, те новце нико не види; ако се марва закоље, од коже и лоја нигди рачуна. Кога хоћете, затворите; који вам шта да, онога пуштате. Мене сте одредили за квартире, и да вам поља чувам; а гди се може што добити, ту су други. Како су ти људи паметни!

Жутилов: Хоћете ли да будете комесар у каквом срезу?

Смрдић: Дабогме, кад су други све опапољили.

Жутилов: Ви знате, да је Војновић био болестан, нити је могао свој срез обићи.

Смрдић: Видићемо. Па онда за мога синовца: обећали сте му службу, па ништа! А други могу вући плаћу.

Жутилов: За Бога, нудио сам га, да буде подсекретар, па каже, да није за то. Шта ћу да радим?

Смрдић: Дајте му што је за њега. Је ли право, да он, као познати родољубац, ништа не добије; а други, који су дволичили, или који су познати као мађарони, плаћу беру?

Жутилов: Биће све, биће, само се мало претрпите. Знате ли, да не спавам више од седам сати? Овај ово, онај оно, аратос ти и службе! Ено, ни Чивути још нису протерани.

Смрдић: Што се Чивута тиче, нека још мало постоји.

Жутилов: Знате ли ви, да војводина мора бити чиста; знате ли?

Смрдић; Ми је чистимо, колико је могуће; но што се Чивута тиче, овако је боље.

Жутилов: Бадава, кад се људма не може доказати; па онда им је крив председатељ. „Хоћемо војводину чисту, да се мађарони протерају,“ а кад човек почне радити, они не даду.

Смрдић: И осим Чивута има се доста радити. Узмите, колико њих има без бркова, и то Србаља. Србин без бркова не може бити Србин, дакле је мађарон.

Нанчика: И Мађари носе бркове.

Смрдић: Јесте; али Немци не носе, а они су познати као мађарони; дакле и Србљи без бркова јесу мађарони. Даље, многи носе браде. Кад је Србин носио браду? То је за хонвиде. Дакле и ове треба привући.

Нанчика: Али гдиком баш лепо стоји брада.

Смрдић: У војводини стоји лепо, што је народно

IV.

Шербулић, пређашњи.

Жутилов: Ево г. Шербулића. Добро дошли!

Шербулић: Ја верујем да је вама добро. Наместили сте се лепо у одбору, па пуните кесу; а други нека чачкају зубе.

Смрдић: Е, шта се ви опет љутите?

Шербулић: Шта се љутим? Док су били Мађари, ко се више с њима мешао и друговао него ви. Частили сте их, ваше жене и кћери ишле на бал и с хонвидима играле; пак ви у одбору, а ја, који сам протоколе цепао, ништа.

Жутилов: Не брините г. Шербулићу, биће службе и за вас.

Шербулић: То сте ми још први пут казали, па на том је и остало. Родољупци, ви родољупци! Шта сте за народ учинили?

Смрдић: А шта сте учинили ви?

Шербулић: Више од вас. Ко је по кафанама јавно говорио, да Србљи морају добити, него ја; ја се чудим, како су ме Мађари трпили.

Смрдић (смешп се): Знали су, да нисте вредни ништа учинити.

Шербулић: Ја нисам? Него ви, који сте толике људе преварили и банкротирали?

Смрдић: Опет нисам носио пранге, као ви.

Шербулић: Не пранге, јер пранге могу и поштени људи носити, него сте друго што заслужили за ваша неваљалства.

Жутилов: Пст, пст!

Шербулић: Није то „пст", него хоћу све да кажем. Кад је требало за народ радити, ви ми нисте викали „пст", него „хајде, луди Шербулићу!"

Смрдић: Већ ако Власи не подигну народ српски, неће нико.

Шербулић: Ја Влах? Ај, зашто сад нема Сервијанаца, да му покажем, коме ће се подсмевати.

Смрдић: А како ме ви можете назвати банкротом?

Шербулић: То је истина!

Смрдић: Па истина је да сте и ви Влах. Није ли вам отац говорио: „Лепа је времја!"

Шербулић: Мој се отац вас не тиче ништа.

Жутилов: Аз иштенирт![1] Ви сте иначе добри пријатељи били, па сад да се свађате.

Шербулић: Не знам за то; ја хоћу службу, па крај. Кад могу којекакви банкроти и мађарони ширити се, ваљда треба и ја што да стечем, који толике заслуге имам.

Жутилов: Знате ли, шта је: да истерамо Гавриловића из одбора, који је и тако мађарон, па да наместимо вас место њега.

[2] За Бога! (мађ.).

Смрдић: То би добро било.

Жутилов: И тако нам много којешта квари.

Шербулић: Већ, ако он није мађарон, онда нико није.

Жутилов: О том нема сумње. И они су магарци били, који су га изабрали.

Смрдић: Та знате: што је начинио цркву о свом трошку, па људима остало то у глави.

Шербулић: Дабогме, лако је правити цркве, кад му се пресипа.

Жутилов: Нека и пет цркава сазида, како се зна да је мађарон, ки.[1] Али Србин је кукавица.

Смрдић: И ја кажем.

Жутилов: Кад нас сама реч „мађарон“ не дира у срце, онда тешко народности!

V

Лепршић, пређашњи.

Жутилов: Ето и г. секретара. Зашто тако снуждени, г. Лепршићу?

Лепршић: Није добро: кваре нам одборе.

Жутилов: Ко сме дирнути у народну зеницу?

Лепршић: Наши пријатељи. Ни барјаке нам не трпе.

Жутилов: Већ за барјаке може и проћи, али у одбор дирнути, то је Србину најсветије.

Лепршић: Ето тако! Народ се тукао и крв проливао, па зашто? — Ни своје власти да не може имати?

Смрдић: Али како то сме бити?

Лепршић: И ја се чудим. Србље увредити, увредити змије љуте!

[1] На поље! (мађ.).

Шербулић: Тако нам треба, кад нисмо држали с Мађарима.

Лепршић: Многи нам се смеју и називају нас фантастама.

Шербулић: Тако нам треба.

Лепршић: Нашем новоустројеном правитељству ругају се и кажу, да је то од нас лудост. Шта више, и само наше попечитељство финансије не признају, него сва добра камерална, која војводини припадају, узели су натраг и наше чиновнике терају.

Смрдић: Може ли бити што горе од овога?

Лепршић: Код нас може, јер и сами бунтовници добијају заштитно писмо, и добра, која смо им као ребелима секвестрирали, или продали, треба да се врате натраг.

Жутилов: То не сме да буде!

Лепршић: Тако је. Но и заслужили смо, јер немамо људи. Узмите средоточно правленије, које је ових дана установљено: какви су чиновници?

Жутилов: То је истина; ни једног од нас.

Лепршић: Наше правитељство нема енержије, нема духа, одважности, плана; једним словом: нема памети, пак нам наопако иде. Ја да сам у главном одбору! Али сад се у службе увлаче, који се знаду већма улагивати!

Жутилов: Треба начинити протестацију; треба начинити план, како се пра́ва војводине чувају, и оне у главном одбору осрамотити.

VI.

Гавриловић, пређашњи.

Жутилов: Добро кад сте дошли, г. Гавриловићу, вама је добро познато, кад је наш одбор устројен.

Гавриловић: Оставите се сад тога, имамо другу невољу. Сентомаш је пао.

Сви (уплашено): Шта?

Гавриловић: Патријарх је у поноћи оставио Бечкерек и стишао у Земун. Сва је Бачка и Банат у великом страху.

Смрдић: Брзо да претерамо марву у Сервију.

Лепршић: И Србобран пао, кажете ви?

Гавриловић: Тако је.

Лепршић: То је лаж, то је измишленије!

Гавриловић: Да Бог да, но бојим се, да не буде истина.

Лепршић: Пре ће Коморан пасти, него Србобран, српски Гибралтар. И помислити то, срамота је за Србина, а камо ли веровати.

Шербулић: О, већ је доказано, да је Гавриловић мацарон!

Смрдић: Заиста.

Жутилов: Такав Србин, који једнако прориче Србљима зло, не може се више трпити у одбору.

Шербулић: И не може: ми требамо честите људе.

Гавриловић: Ви знате, да се ја нисам ни отимао.

Жутилов: Отимали или не отимили, ви сте касирани, па крај.

VII.

Скоротеча (ступи и преда Жутилову писмо; по том излази. Жутилов чита у соби).

Жутилов (Гавриловићу): Да су сви родољупци, као ви, тешко би народу било!

Смрдић: Више сте нам кварили у одбору, него помагали.

Жутилов: Ево булетине од самог Патријарха: Коморан је пао; Отингер долази с једном бригадом

нама у помоћ; Пухнер добио вјест, да ће толико Руса преко Оршаве доћи, колико је нужно. (Гавриловићу) Но, како сад стојимо?

Гавриловић: Мени је то мило; али ја сам онаково добио писмо.

Жутилов: Ви све друге корешподенте имате, зашто сте увек против Српства.

Шербулић: Ово је издајник, треба га примјерно казнити.

Смрдић: Право кажете.

Шербулић: Истерати га из одбора, то није ништа; но треба му добро конфисцирати, као сваком другом бунтовнику.

Смрдић: Ништа него право.

Гавриловић: Али, молим вас, то није из моје главе изашло. Ево писма.

Жутилов: Не помаже вам ништа.

VIII.

Скоротеча, пређашњи.

Скоротеча: Молим, хоћу ли какав одговор добити?

Жутилов: Одмах. Ви долазите из Бечкерека?

Скоротеча: Из Бечкерека.

Жутилов: Шта је ново тамо?

Скоротеча: Није најбоље. Сентомаш пао.

Жутилов: Је ли то истина?

Скоротеча: За цело.

Жутилов: Али ево, у булетини другојаче стоји.

Скоротеча: Не знам, тек код нас је велики страх.

Шербулић: За Бога, куд ћемо сад?

Лепршић: Али како може Сентомаш пасти?

Скоротеча: Чујемо, да су мало топова имали.

Лепршић: Дакле, издајство!

Жутилов: Ја немам шта писати; јер кад је Сентомаш пао, ни ми не можемо бити сигурни.

Скоротеча: Само да се није толико пљачкало. (Одлази).

Жутилов: Шта ћемо радити?

Смрдић: Ја мислим, да потучемо све Швабе, и мађароне; јер ће нам ови највише шкодити, ако се Мађари врате.

IX.

Милчика, пређашњи.

Милчика: Јесте ли чули новину?

Жутилов: Шта, лелкем?[1]

Милчика: Да Мађари долазе.

Смрдић: Је ли истина за Бога?

Шербулић: Ај тешко нама!

Жутилов: Шта ћемо радити?

Смрдић: Да бежимо.

Гавриловић: Куд знамо бежати?

Смрдић: Ви сте и тако мађарон, ви можете остати.

Шербулић: Како би било да зовемо Нађ Пала?

Жутилов: Ви знате шта је било с Нађ Палом и да нам он не може опростити. Него да поделимо касу, па да бежимо у Сербију.

Гавриловић: За Бога, како ће се каса делити, кад није наша!

Жутилов: Ја знам, Ви би волели, да падне Мађарима у руке.

[1] Душо (мађ.).

X.

Зеленићка, пређашњи.

Зеленићка: Гди је тај одбор? Шта се чини то?

Лепршић: Шта, госпоја ујна?

Зеленићка: Знате ли ви, да се Мађари враћају?

Жутилов: То је нама познато.

Зеленићка: Пак, шта сте скрстили руке? Шта се не спремате?

Смрдић: А шта знамо чинити?

Зеленићка: Шта знате чинити? Што не копате редуте? Од кад ја вичем, да се копију редути! Гди су барикаде? Сви на ноге, па се оружајте!

Шербулић: Ми не умемо туђи се.

Смрдић: Ми смо у одбору.

Лепршић: Ја бих, али шта један човек може чинити.

Зеленићка: Срам и стид! Ви потомци Душанови? Одите, родољубице, да ми оперемо образ народности. (Узме пушку која је у углу виселa). Ми ћемо спасти Српство.

Нанчика: Право кажете. (Изнесе из друге собе сабљу, коју припаше, а Милчика узме два пиштоља).

Зеленићка: Сад ви бежити куда знате, ми ћемо остати.

Лепршић: Шта, Србљи? Овај срам да подносим? Не, у ком врви српска крв, на оружије!

Шербулић: На оружије, макар сви изгинули!

Смрдић: Тако и јесте. Шта се имамо бојати?

Лепршић: Где су ти Мађари, нека дођу само!

Смрдић: Дајте овамо Нађ Пала, да му сечемо дуван на глави.

Шербулић: Право, дајте га!

Зеленићка: Где је барјак? Без барјака не може се војевати.

Шербулић: Тако је. (Отрчи и донесе барјак).

Зеленићка: На ову свету заставу сваки да се закуне! (Чује се топ.) Шта је то?

Смрдић (уплашен): Мађари!

Шербулић: Ај, наопако!

Зеленићка: Куд ћемо сад?

Жутилов: За Бога, пропали смо!

Лепршић: Брже да се пошље пандур, да види, шта је. (Истрчи на поље).

Смрдић: Лепо сам ја говорио, да бежимо у Сербију.

(Међутим су женске побацале оружје: Зеленићка побегла под кревет, Нанчика и Милчика шћућурише се у једном углу собе).

Жутилов: Куд се знам окренути? Враг да носи и војводину и све!

Смрдић: Убио Бог, који је први започео!

Шербулић: Несреће; кад нису били вредни, да нису ни устали.

Лепршић (враћа се): Мађари су три штације далеко. Дакле сутра ако стигну.

Смрдић: Брзо да се бежи.

Жутилов: Нанчика, брзо спремај што имаш.

Зеленићка (испод кревета): За Бога, поведите и мене.

Лепршић: Госпоја ујна, брзо да се товари! (Побегне).

Шербулић: Ај, наопако, ај, наопако!

(У метежу, сви, осим Гавриловића, разбегну се).

Гавриловић: Куд сам ја пристао? Ако с њима пођем, они ће викати да сам мађарон; а смем ли опет овде остати, гди су толико глобили и отимали? Бедни народе, на кога ти спаде, да се за твоју срећу брину! Они, који су се на рачун твој обогатили, беже; а шта ће бити с онима, који не могу бежати, који су стари, слаби или болесни, о

том се нико не брине. Тешко теби, народе: ти страдаш, а они се радују; ти пропадаш, а они се богате. — Но судбина је наша од Косова, да прошлост оплакујемо. Идем у бели свет, да не гледам несрећу народа; идем, да не чујем, како убице свога рода, људи неваљали, који су пранге носили, без свакога стида себе родољупцима називају. (Одлази).

ДЈЕЈСТВО V.

(У Београду)

I.

Шербулић, мало по том **Смрдић**.

Шербулић (броји цванцигере у руци): Да ти враг носи и такву земљу и такву браћу!

Смрдић (ступи): Шта ви радите?

Шербулић: Ето, већ се плаћа четири цванцика на пет форинти. Ако устраје овако, остаћемо просјаци.

Смрдић: Ја нисам мислио, да су Сервијанци такви људи. Ама чашу вина да ми је ко пружио.

Шербулић: Ко је то видео? Дошли страни људи у Сервију, бегунци, код њих да се склоне, а они ишту по четири пет цванцика приде па банку од пет форинти, уместо да сваком даду фрај квартир и кост, и да му још плате, што је волео побећи, него остати под Мађарима.

Смрдић: Видим ја, родољубије се не уважава.

Шербулић: Још сте Ви добро; заграбили сте, кад сте били у одбору, пак Вам је сад лако.

Смрдић: Колико сам заграбио? Чујем, да су ми из куће однели све.

Шербулић: Платила је каса одборска. Али ја, ни службе, ни врага, па да ми однесу двеста мерова жита и сто акова вина.

Смрдић: Чујем, да је зато, што су Вас тужили они, које сте опљачкали.

Шербулић: Шта сам пљачкао? Лажу.

Смрдић: Говоре за онај шмук, што ваша супруга носи.

Шербулић: То сам добио од једног Мацара, што сам га искупио од Сервијанаца. Али ако овако још потраје, те се не вратимо кући, отићи ће без трага и шмук и све.

Смрдић: Тај Рус као да на пужевима иде.

Шербулић: Видим ја, од нас неће бити ништа.

Смрдић: Наши су кукавице; хоћеду војводину, хоћеду ово, хоћеду оно, а кад тамо — мућак! Шта су и почињали, кад нису били вредни израдити.

Шербулић: Лагали по новинама сад ово, сад оно; а нигди ништа, него су нам остале куће, да их упропасте.

Смрдић: Требало би потући све оне, који су започели.

Шербулић: И ја кажем. Да смо се држали Мацара, никад боље. Али они „не, не“, докле нас не дотераше у Сервију.

Смрдић: Да губимо на банкнотама.

Шербулић: И да ме зову Швабом.

Смрдић: Јест, сад сам му Шваба! А што је долазио да нас диже!

II.

Гавриловић, пређашњи.

Смрдић: А кад сте Ви дошли?

Гавриловић: Кад и сви; него сам се задржао у Гроцкој.

Смрдић: Ви сте могли остати код куће, не би Вам Мађари ништа урадили.

Гавриловић: Та — да се није толико пљачкало —

Шербулић: Вама је све пљачка у глави. Ваљда вам је жао Мађара и Шваба.

Гавриловић: Жао ми је свакога, који страда невино.

Смрдић: Невино! Дакле Мађари и Швабе су невини?

Гавриловић: Како који.

Смрдић: Они зар нису пљачкали и зла чинили?

Гавриловић: Јесу, али наши нису гледали који је крив, него који је богат.

Шербулић: Нека памте, кад је била српска војводина!

Гавриловић: Ако смо зато устали тражити војводину, да се пљачка и отима, боље да је нисмо ни тражили.

Шербулић: Вама је боље, јер ове године нисте могли трговати ни профитирати по вашем обичају. Народ тако не говори.

Гавриловић: Ја видим, народ пиштн по обалама и пропада. За Бога, да се скупимо и дамо штогод на сиротињу. Није право да изгине.

Шербулић: Богме нико не даје ни мени.

Смрдић: Од толиког времена седим овде на трошку; на банкнотама морам да губим, па од куда ћу?

Гавриловић: Није ли грехота, да наша браћа умиру од глади?

Шербулић: Ее, што им драго, ја им помоћи но могу.

Гавриловић: Људи остали без кућа, без марве, без свега.

Смрдић: Нек чекају, док се продаду мађарска добра, пак ће примити накнаду.

Гавриловић: А донде да скапају од глади.

Смрдић: Што им драго! Ено код Патријарха народне касе. Нек ишту од њега.

Гавриловић: А гди је наша општинска каса?

Смрдић: Шта знам ја гди је. Треба и нама живити; за то смо били чиновници војводине.

Гавриловић: Али ви живите у излишију, а тамо сиротиња нема ни што је најнужније. Колера ударила, људи из нужде једу незрело воће и краставце, па ће сви поумирати.

Смрдић: Па гди су ти доктори? Зашто не казују људима да је то нездраво?

Гавриловић: Јест, али треба имати што друго. Ајдете да накупимо између нас једно сто форинти, па да поделимо међ сиротињом.

Смрдић: Сто форинти! Шта ви говорите?

Шербулић: Ни сто крајцара не могу дати.

Гавриловић: Ви, који се толико родољубијем поносите!

Шербулић: Видим, како се родољубије уважава. Ви сте били член одбора, а ја ништа.

Гавриловић: Нисмо вукли никакву плаћу.

Шербулић: Већ ја знам. Сваки је луд, који се за Српство заузима.

Гавриловић: Зато, што не може да глоби.

Смрдић: Вама је све то у глави. Док су Мађари глобили, било је добро.

Гавриловић: Па ми смо зато и устали, да се тога опростимо.

Смрдић: Којешта. Ми смо устали за народност, а нигди није стајало, да ће чиновници војводине служити бадава; него ће још већу плаћу имати.

Гавриловић: Оставимо сад то; него дајте што на сиротињу.

Смрдић: Идите Ви с Богом, ја не могу дати ништа.

Шербулић: Зашто нису сви устали на оружије, па не би ни морали бежати.

Смрдић: Тако је; него хоће људи војводину, а неће да се бију.

Гавриловић: Они мисле, да би могли и ви оружије носити.

Смрдић: А на кога би оставили одбор?

Гавриловић: О, за одбор би се нашло људи и сувише, него за логор требало би да сте се бринули.

Смрдић: За нас би гриота била погинути, који народ љубимо, јер ће опет до тог стања доћи, да му послужити можемо; а мађарони да изгину сви, па никакве штете.

III.

Лепршић, пређашњи.

Гавриловић: Ево, г. је Лепршић бар ватрени родољубац: он ће дати што на сиротињу.

Лепршић: Чекајте, док буде славјанско царство, пак ћете онда видити славе.

Шербулић: Хоће ли бити?

Лепршић: Ви још сумњате? Рус ваљда није дошао за бадава.

Смрдић: Но, хвала Богу, да и то доживим.

Лепршић: Једно ме само обеспокојава, што се намештају страни људи за чиновнике у војводини.

Смрдић: Шта, шта? Гди је главни одбор? Што не протестирају?

Лепршић: Требало би другојаче, али су Србљи кукавице.

Шербулић: Право кажете да су кукавице. Али тако је, кад нема правог родољубија.

Гавриловић: А шта би радили?

Лепршић: Поставили би мађароне за чиновнике.

Смрдић: То може још и бити.

Шербулић: Врло лако.

Лепршић: Како се почело радити, за цело.

Смрдић: То је наопако!

Шербулић: Боље да смо и с Мађарима остали.

Гавриловић: Па зашто нисте?

Смрдић: Знам, да би Вама по вољи било.

Гавриловић: Зашто мени? Мени је све једно, ма ко дошао у службу.

Смрдић: И стран?

Гавриловић: Ако је поштен, боље и стран; него свој, а неваљао.

Смрдић: Јесте ли га чули?

Шербулић: Није ли то издајица?

Лепршић: Треба подићи тужбу, ви сте сведоци.

Гавриловић: А шта вам помаже, кад нема одбора, а неће више ни бити.

Лепршић: Шта, и Ви кварите одборе, издајник један! (Удаљи се).

Смрдић: Мађарон

Шербулић: Не заслужује да живи међу Србљима, него да се протера као сваки други Мађар.

Гавриловић: Кад би сви Србљи били као Ви, и сам не би желио бити Србљин.

Смрдић: Јесте ли га чули?

Шербулић: Лепо сам ја говорио, да се сви мађарони побију као скотови.

Гавриловић: И да им се куће секвестрирају на ползу родољубаца.

Смрдић: Већ то ће и тако бити.

Шербулић: Платићете Ви нама сав овај трошак.

Гавриловић (смеши се): Хоћу, хоћу. Идем одмах, да преправљам. (Одлази).

Шербулић: Е, јесте ли га вид'ли?

Смрдић: Тако нам треба, кад нисмо имали памети. — Куд се деде Лепршић?

Шербулић: Ено га, гди се разговара с неким страним.

Смрдић: Ајдемо.

Шербулић: Већ ми се досадило без посла бити. (Одлазе).

IV.

Жутилов и Нанчика (ступе).

Жутилов: Но, шта си хтела отоич казати?

Нанчика: Ову нашу просе.

Жутилов: Милчи?

Нанчика: Ја сам одавно смотрила, гди један често пролази поред пенцера и увек баца очи горе. Све сам мислила да л' се ње тиче, и сад видим, да је истина.

Жутилов: Је ли то за цело, или као што ви жене имате обичај?

Нанчика: Послао је једнога, да је проси.

Жутилов: Шта је он?

Нанчика: Доктор; човек врло фини. Ја сам се с њим разговарала, и сви кажу, да ће бити физикус овде.

Жутилов: То је добро. Новаца ваљда не тражи.

Нанчика: Мислим да не тражи.

Жутилов: Шта каже девојка?

Нанчика: Нисам јој још спомињала; јер нешто важно стоји на путу. Кажу да је Мађар.

Жутилов; Пак? Она зна мађарски као Мађарица.

Нанчика: Али шта ће свет рећи?

Жутилов: Болондшаг![1] Свет ја нећу питати, шта ћу радити у мојој кући.

Нанчика: Али ови људи, родољупци?

[1] Глупост! (мађ.).

Жутилов: Пак шта? Кад њега трпе у Сербији, зашто га не би трпили у војводини? Ми ваљда нисмо бољи од Сербијанаца?

Нанчика: Право кажеш. Та ми смо боље живили с Мађарима, него и са Србљима.

Жутилов: Гледај ти само, да девојка пође.

Нанчика: Не верујем, да ће се затезати, зашто јој се момак допао.

Жутилов: Ајде, дакле, да не буде доцкан.

Нанчика: Може бити, да му је зато по вољи, што знамо добро мађарски. (Одлазе).

V.

Смрдић, напред, по том **Шербулић,** ступе.

Смрдић: Шта сте се толико с тим разговарали?

Шербулић: Чисто ми је срамота казивати.

Смрдић: Зар је тако зло?

Шербулић: Зло није, него...

Смрдић: Шта је дакле?

Шербулић: Чудна ствар. Ради се да продамо војводину.

Смрдић: Какав би био тај неваљао човек, који би своју војводину издао?

Шербулић: И ја тако кажем.

Смрдић: Зар смо ми за то крв проливали?

Шербулић: Тако је.

Смрдић: И толико страдали?

Шербулић: Већ то Бог један зна!

Смрдић: Па како вам дође та подлост до руке?

Шербулић: Сам не знам шта ћу о томе да мислим. Тај, што сам с њиме говорио, из Сомбора је, и каже, да од наше војводине неће бити ништа.

Смрдић: То смо одавно могли знати.

Шербулић: Каже, да се једно прошеније на цара потписује, у ком Србљи сами признају, да нас је мало и да за нас није војводина.

Смрдић: Е, гледај ти, шта код нас неће бити! И Србљи то потписују?

Шербулић: Ко потпише, добија педесет дуката у злату.

Смрдић: Шта, шта? Од куд толики новци?

Шербулић: Каже, да се у напред плаћа.

Смрдић: Али, толики људи! То ће много изнети!

Шербулић: Е, свима се не даје потписивати, него само који су били у одбору.

Смрдић: Но, тако је већ могућно.

Шербулић: Па, шта мислите?

Смрдић: Ја мислим, ако то цар хоће, оно ће тако и бити; зато је боље потписати.

Шербулић: Тако и ја мислим. Нека донесе дакле, да потпишемо.

Смрдић: Ви не можете потписати.

Шербулић: Зашто?

Смрдић: Кад нисте били у одбору.

Шербулић: Вама је познато, да сам био наименован.

Смрдић: Али није дошло у протокол.

Шербулић: Реч председатеља вреди као и протокол.

Смрдић: Ја не знам да ли је то тако?

Шербулић: Баш и кад не било, ко ће распитивати, јесам ли ја био член, кад моје име међу толикима стоји?

Смрдић: То је истина; али знамо ми.

Шербулић: Па зар би Ви мене издали? Ми стари пријатељи!

Смрдић: Добро, само да не окриве нас.

Шербулић: Ја ћу потписати на само, пак после нека траже, кад извучем новце.

Смрдић: Закрпа је лепа.

Шербулић: Како да није, особито сад, гди смо толико страдали од проклетих Мацара.

Смрдић: Ајдете да саопштимо Жутилову, да видимо шта ће он рећи.

Шербулић: Е, он ће једва дочекати, како је лаком.

Смрдић: Богме, он се добро покрпи.

Шербулић: Кад га пре три године истераше из службе, мал' не скапа од глади; жена и деца рђаво одевена. А сад, јесте ли видели, како се носе?

VI.

Гавриловић, пређашњи.

Гавриловић: Ми тамо овамо, па опет заједно. Тако је, кад се нема шта радити.

Шербулић: С Вама и јест пријатно састати се.

Гавриловић: Е, не треба све опет мак на конац узимати. Но мени се чини, ви имате нешто тајно између себе.

Шербулић: Шта би имали тајно? (Намигује на Смрдића).

Гавриловић: Та из далека гледам, како сте се нешто забунили.

Шербулић: Забунили смо се, што ти Руси једанпут не сврше, него седимо на трошку.

Гавриловић: Ја чујем да ће се сваком платити дијурна, који је избегао.

Шербулић: И треба да се плати. Нисмо ми бесни, да се потуцамо.

Гавриловић: Но ову ће дијурну само они добити, који се одреку војводине.

Смрдић: Како би то било?

Гавриловић: Тако се говори.

Шербулић: Па хоћете ли се Ви одрећи?

Смрдић: Као да ту треба много сумње.

Гавриловић: Ја ћу онако поступати, као што чине родољупци. Ваљда ћу и ја доћи у число њихово.

Шербулић: Никад ни до века. Који је био лане мацарон, тај ће се као такав и подерати.

Гавриловић: А који је родољубац, тај може чинити што хоће, је л' те?

Смрдић: Родољубац не може друго радити, него што је родољубиво.

Гавриловић: Кад би вас о противном уверио? — Али ево наших земљака. Нешто је Лепршић весео.

VII.

Жутипов, Нанчика, Милчика и Лепршић ступе, **пређашњи.**

Нанчика (Лепршићу): Па зашто нам не кажете шта је ново?

Лепршић: Шта вам имам казивати? Мацари ће бити побеђени, па мир.

Гавриловић: А шта ће бити с нама?

Лепршић: Добићемо и ми, не оно, што су неке претеране главе тражиле, него што је право.

Гавриловић: Хоће ли бити Душановог царства?

Лепршић: Будалаштина! Нема нас двадесет милиона.

Гавриловић: Али бар славјанско царство.

Лепршић: И од тога нема за сад ништа.

Гавриловић: Та Вама је то непрестано било у устима.

Лепршић: Морало се тако говорити, да народ устаје.

Гавриловић: То ће рећи: ви сте лагали...

Лепршић: Е, тако је, другојаче није могло бити.

Гавриловић: Наравна ствар, родољубије све допушта. Него молим, како сад стојимо?

Лепршић: Не можемо ни ми захтевати да смо бољи од других. Добили смо равноправност свију народа, добили смо патријарха, добићемо и војводу, па куд ћете више!

Смрдић: Бре, само да се једанпут сврши, па макар како било!

Шербулић: И ја кажем, доста смо од куће.

Милчика (смеши се): Ја не марим, ма још толико трајало.

Гавриловић: Верујем, јер се овде удајете.

Смрдић: Је ли истина?

Шербулић: Смемо ли честитати?

Нанчика: Јест нешто у ствари, но није баш свршено.

Шербулић: Но, то ми је мило.

Смрдић: Ви сте најбоље профитирали у бежанији.

Лепршић: Је ли прилика добра?

Гавриловић: О, фини младић, ја га добро познајем. Истина није Србин —

Лепршић: Шта, шта?

Шербулић: Како би Српкиња за странога пошла?

Смрдић: То баш није лепо.

Шербулић: Предсједатељ одбора!

Жутилов: То су женски послови, у то се не мешам.

Шербулић: Макар како, тек ја не бих допустио.

Лепршић: Дакле је младожења Влах?

Гавриловић: Није, него Мађар.

Лепршић: Је ли могуће?

Смрдић: Ја не могу веровати.

Нанчика: Говори се тако, но управо не зна се.

Гавриловић: А, за цело! Ја га добро познајем!

Лепршић: И ви се можете тако заборавити, да Мађара узмете за зета.

Смрдић: То је преко јего.

Лепршић: Одмах идем, да ставим у новине; нека се свет чуди поступку највећега родољупца.

Жутилов: Он ће се посрбити.

Лепршић: Посрбити? Ви ћете се помађарити, као што сте и били полак Мађар. — Срамота!

Шербулић: И ја кажем, да је срамота.

Лепршић: Не, то мора доћи у новине; све за бадава.

Гавриловић (Лепршићу): Хоћете ли ставити како сте и Ви добили службу изван војводине?

Жутилов: Какву службу?

Гавриловић: Секретар код владиног комесара

Смрдић: Је л' то истина?

Лепршић: Била је реч.

Гавриловић: Зашто је „била реч", кад сте за цело примили, а није никакво зло.

Жутилов: Како би Србин иначе служити могô, него код Србина?

Шербулић: То је истина.

Смрдић: Нема од нас ништа, кад нас и највећи родољупци остављају.

Жутилов: Ја сам служио код Мађара, па сам их таки напустио, како се Српство подигло.

Лепршић: Дабогме, кад су Вас из службе избацили.

Жутилов: Мене из службе избацили? Ви, безобразни младићу, што сте изневерили ваш народ.

Лепршић: Као Ви, што дајете кћер за Мађара.

Жутилов: Ви сте фантаста,

Лепршић: А Ви родољубац, што сте напунили џеп од крађе.

Гавриловић: Немојте, господо, тако викати; срамота је од страних?

Лепршић: Шта: „немојте викати“! Нека сви чују!

Жутилов: Треба ставити у новине такве родољупце, који народу вичу, да устаје, а сами би се потурчили.

VIII.

Зеленићка, пређашњи.

Зеленићка: Шта је то? Каква је то вика?

Гавриловић: Ето шта је: г. Жутилов удаје кћер за Мађара, а г. Лепршић постао је чиновник изван војводине, па се сад препиру, који је већи родољубац.

Зеленићка (осврће се): Нема нигди столице, да могу пасти у несвест. Је ли то истина, за Бога?

Гавриловић: За сад је тако.

Зеленићка: О, сјени Милоша Обилића, Хајдук-Вељка и других јунака, чујете ли? У војводини српској дичи се Мађар љупкостију брака најдичнијом Српкињом; у војводини српској неће Србин да служи свом роду, него туђину! Нећаче, нећаче, вратите се у њедра ваше домовине, духом Вас народности преклињем, вратите се роду вашему, којега сте били потпора и отрада!

Гавриловић: Кад тако лепо дишете за Српством, ево и Вама једно писмо од вашег старог пријатеља Нађфалудија. (Пружи јој писмо.)

Смрдић: Шта је то?

Гавриловић: Чисто родољубије. Госпоја Зеленићка или по српски Плавићка, имала је одавно познанства с једним Мађаром Нађфалудијем, кога сви познајете. И овај јој сад пише, како она врло добро чини, што мрзи на Мађаре.

Шербулић: С Мађарима корешпондирати, то баш није лепо!

Лепршић: Госпоја ујна, зар тако треба?

Жутилов: Цударшаг![1] Пак још има мени да пребацује!

Шербулић: Ја бих се стидио таково што учинити.

Смрдић: Тешко нама, кад смо до тога дошли!

Шербулић: И ја кажем, тешко нама!

Смрдић: Родољубица, која је тако силно за народност дисала; ах, срце ми се цепа!

Гавриловић: А ви, јесте ли потписали прошеније, да нам не треба војводина?

Лепршић: Ком не треба војводина?

Гавриловић: Ево, Шербулић и Смрдић погодили се с једним страним за педесет дуката, да ће потписати прошеније, како је излишна војводина.

Смрдић: Е, мислите, не знамо ми, да је то ваше масло било?!

Шербулић: Само сам тако рекао, да вам учиним радост.

Гавриловић: Ја знам, да сте га, те како, молили, да вам прошеније и дукате донесе.

Жутилов: Но, то је још најгоре.

Лепршић: То значи бесовјесно издати свој народ.

Гавриловић: Видите, господо: г. Жутилов удаје кћер за Мацара; г. Лепршић примио је службу изван војводине; госпођа Зеленићка добија писма од свога пријатеља Мацара; а Смрдић и Шербулић хоће да продаду војводину. Кажите ми који је највећи знак родољубија.

Смрдић: Све је то ваше масло, но разговараћемо се, док се вратимо кући.

Гавриловић: Кад нема одбора.

Жутилов: Шта, шта? Ви се усуђујете кварити одборе?

Смрдић: Тако нам једнако прети.

[1] гад, притворство. (мац.)

Жутилов: Мрав један, да се усуди у одбор дирати!

Гавриловић: Боже, сачувај! Ја ћу настојати, да и ваш зет буде члан.

Зеленићка: Али, шта га трпите овде, молим вас!

Нанчика: И ја се чудим.

Гавриловић (Зеленићки): Зар је то благодарност, што сам Вам донео писмо од вашег старог пријатеља?

Зеленићка: Даље од нас!

Смрдић: Да се не усудите к нама приступити!

Жутилов: Који народне чиновнике опорочава, тај вређа сав народ.

Нанчика: Мађарон један!

Зеленићка: Развратан Србин!

Лепршић: Који нема једне искре родољубија у себи.

Гавриловић: О, родољупци, родољупци, идем приповедити свету, шта сте радили; да видим, хоће ли се наћи који, који ће рећи, да по оваковима може народ процветати.

(Завеса)

ЏАНДРЉИВ МУЖ

или

КОЈА ЈЕ ДОБРА ЖЕНА

ВЕСЕЛО ПОЗОРИЈЕ У ТРИ ДЈЕЈСТВА

ЛИЦА:

Максим, марвени трговац.
Софија, жена му.
Лепосава, кћи му од прве жене.
Јеврем, пензионирани официр, } Максимова
Никола, рукоделац, } браћа.
Мага, Николина жена.
Митар, кум Максимов.
Светозар, писар и Софијин сродник.

ДЈЕЈСТВО I.

(Соба код Максима)

I.

Софија и Лепосава.

Софија (спрема којешта по соби): Бога ти, Лепосава, како те није срамота? Велика девојка, па тако неспремљено по кући!

Лепосава: Ја доста растребљујем.

Софија: Зашто ниси собу почистила, него, како смо ручали, и сад стоји свињац? Шта би било да какав стран човек у кућу дође? (Утире астал и лупа столице): Гледај, гледај, толики прах!

Лепосава: Већ у овој кући друго ништа да не ради човек, него да паја и брише.

Софија: Па да оставимо, да нам се свет смеје. Срамота је, девојко, и помислити то, камо л' да изрекнеш. Тешко свакој која не љуби чистоћу. Шта си ону маст метнула на полицу, да дирају мачке? Зар је њој онде место?

Лепосава: У хитости оставила сам, пак сам после заборавила.

Софија: Жалосно је за сваку кућу, гди нема реда. (Брише фигуре). Гле, гле, толики прах!

Лепосава: Ала сте ви Боже: све да Вам је као из кутије.

Софија: Није, него да се удавиш у ђубрету. Иди погаси ону ватру, да не горе дрва у залуд.

Лепосава (одлази).

Софија (за њом): И оно брашно да се покупи. — Бадава, човек мора свуда сам да завири, јер иначе готова штета. (Узме шав, и почне код прозора радити.)

II.

Максим, Софија.

Максим: У овој кући мора све наопако да иде.

Софија: Шта се догодило?

Максим: „Шта се догодило?“ Завукла си се у собу, да те не опали сунце.

Софија: Тек што сам ушла.

Максим: Провреднила се жена шавом, а на пољу како Бог да.

Софија: Јуче си псовао, што не шијем

Максим: Да враг носи и с твојим послом и с твојим редом.

Софија: Хоћеш да дам другоме да шије?

Максим: Дабогме! Код вас две, да плаћам још!

Софија; Тако и ја кажем.

Максим: Хоћеш оставити те трице?

Софија: Ја мислим да сам посао свршила.

Максим: Свршила као наопако. Како си метнула онај пепео?

Софија: Као што си казао.

Максим: Онде је њему место. Нисам ли сто пута говорио, да се мене поред оџака.

Софија: Ја сам чула: у крају до олука. Али, ако ти није ту по вољи, лако ћу га преместити.

Максим: Тако је; сад иди те квари на ново аљине. То није могло бити из почетка, него да се опет дангуби.

Софија: За Бога, кад не кажеш управо, како

ти је воља, него час овако, час онако.

Максим: Сад сам ја крив, што ти не ваљаш. Шта сте дирали у оно буре?

Софија: Казала сам да се спусти у подрум, да се не расуши.

Максим: Да сам ти заповедио, ти то не би учинила.

Софија: Кад не спремам, опет псујеш.

Максим: У моје послове да ми се нико не меша. Ено сте ми и перо забацили.

Софија: У фијоки је. Оставила сам га, да се не изгуби.

Максим: Тако. Тражим, да полудим.

Софија: Зашто ме ниси питао?

Максим: Дакако! Да оставим сав посао па да питам милостиву госпођу, гди ћу што наћи. Ти да не дираш у моје ствари! Јеси ли ме разумела?

Софија: Опет морам да забележим што се троши.

Максим: Тешко мени и мом бележењу! Видим ја моје добро јутро. Жена вредна и уредна, а кад тамо, на свакој страни црна штета. Ено се и даске оглођале од тешка трвења.

Софија: Не можемо седети у свињцу.

Максим: Знам, знам, само с лица нека је чисто, а иначе, како је Бог дао. Тамо мердевине леже, хоће човек врат преко њих да сломије, али је пречe собу прати, него којешта спремати.

Софија: Ти си казао да ти још требају.

Максим: Ако сам казао јуче, то да се годину дана не дигну. Али, наравно, лакше је седети код прозора и шити.

Софија (устане): Шта желиш да радим?

Максим: Седи, седи, па шиј, да ти не изгори бело лице. Тешко мени, то ја знам. (Одлази).

Софија (сама): Сам Бог може теби угодити. Ако што урадим, не ваља; ако не урадим, опет не

ваља. Ако ходим, не ваља; ако седнем, не ваља; ако стојим, не ваља. Ако је бело, „зашто је бело“; ако је црно, „зашто није бело?“ Ако ћутим, „зашто не говорим“; ако проговорим, „шта торочеш којешта?“ Овакве нарави ваљда нема нигди на свету.

III.

Јеврем и Софија.

Јеврем: Кад један бомбардира, други радо ретерира. (Остављајући капу на астал,) Псује Макса, не шали се.

Софија (смешн се и слеже раменима).

Јеврем: Рекао би човек читаву бригаду егзерцира, тако се развикао.

Софија: А шта ћете? Ја гледам, што је право, да му угодим; али он се срди, те срди. Већ не знам како ћу.

Јеврем: Хе, хе! Још је стари Макса. Снахо, он је џандрљив, али са џандрљивим човеком не можеш другојаче, него пустити га нека бомбардира, али не излазити из својих шанчева.

Софија: Жао ми је само, што се љути, кад ја свашта чиним.

Јеврем: Макса је човек, који непрестано с упаљеним фитиљем ходи. (Седне) Хоће ли по који пут да заћути?

Софија: То не, али увек по штогод нађе, зашто ће псовати.

Јеврем: Опет се мало поправио. У детињству за ништа се набури, па не можеш реч од њега да извучеш. Зато су га и прозвала деца „срдило бурило“. Кад је год празник, он неће да руча: зови га, моли га, удри га, он ћути. Мати покојна имала је доста невоље с њиме, али субординације никако.

Софија: Шта знам; да је ваше нарави, волела бих.

Јеврем: Е, са мном се могло командирати, како си хтела. Зато сам доцније и могô авансирати. Но под приклад, ево команданта!

IV.

Максим и пређашњи.

Максим (Софији): Седиш, седиш!

Софија (устане): А да шта ћу, за Бога?

Максим: Лези, те одмори твоје кости, струнила си се.

Софија: Нећеш да плаћам шваљама, а неправо ти је, што шијем.

Максим: Кад треба друго радити, онда те је напао шав. Ја морам пропасти код такве жене. Шта си имала куповати гвозденн лонац? Није ти по вољи од земље.

Софија: Псујеш, што се дрва троше, или кад се који суд разбије, пак сам мислила, да ће овако боље бити.

Максим: А што се новци издају? Ја сам баш несрећан човек: куд се год окренем, видим штету. Ах, сирота Персо, нисам те знао уважавати. Она ме је, кукавна, слушала као цара.

Јеврем: Пак си и њу кињио, док није умрла.

Максим: Ти се у моје послове не мешај.

Јеврем: Командант мора имати прописе, како ће командирати, иначе је деморализација готова.

Максим: Иди у твоју регименту, па командирај како знаш. Овде сам ја господар.

Јеврем: Вараш се. У кућевној регименти жена је полковник. Генерал муж издаје истина заповести, али тек жена командира, и цео полк познаје полковника за господара.

Максим: Зато ми тако и пева срећа. Од кад је она у кући, слуга мора да добије вина кад руча.

Софија: Ја мислим, боље је тако, него да краде гди што дочепа.

Максим: Дакако! Мора кључ од подрума да стоји у врати, зашто је милостивој госпођи тешко сваки час затварати и отварати.

Софија: Од кућнога пустахије не можеш сачувати. Сам си приповедао, како си нашао пуно цеви у бурету. Сада тога нема.

Максим: Та дабогме; сад стоји чаша у подруму. Ти ћеш ме довести до паса, то ја знам.

Софија: Ако желиш, ја му нећу давати више, и подрум ћу држати затворен.

Максим: О, сад ћеш му укидати, кад си га један пут научила. Сад слуга мора да има уредну вечеру.

Софија (слеже раменима.)

Максим: Дакако! Кувај му само лепо, да те после приповеда, како си добра госпођа.

Софија: Остави се, Бога ти; та и код мога се оца тако радило, пак је било добро.

Максим: Проклет био час, кад си ти ступила у моју кућу, то ја знам

Јеврем: Но, Максо, сад под приклад!

Максим: Шта си ме ти опет заопуцао с твојим егсерциром: хоћеш да је сасвим поквариш!

Јеврем: Софија има најбољу кондуиту.

Максим: Има врага, да је носи, и кад сам ју познао! (Одлази).

Јеврем: А, непријатељ је преотео мах; ја ступам с тобом у алијансију.

Софија: Ето видите, браца: сад како ћу да му угодим.

Јеврем: Кад дефензивно стање не помаже, онда се ради офензивно. Није само један пут добијена битка дрзновеним нападом; зато треба операције променити. Прво и прво, да се начине јаки редути, да у случају нужде можеш ретерирати без

опасности; па онда напред; центрум, десно и лево крило, све треба точно да дјејствује. Међутим ћу ја, као сојузник, с друге стране начинити диверзију. Тако ће непријатељ или капитулирати, или коначно бити побеђен. Дакле, слушај план операције.

Софија. Бога ми, ја нити разумем ваше команде, нити ћу с њиме рат водити. Ако се лепим не одобровољи, трпићу; да шта знам, кад ми је тако Бог дао!

Јеврем: Ни по што, ни по што; ко непрестано пред непријатељем бежи, показује своју слабост и он иде да га већма гњечи; али, како станеш куражно и окренеш му бајонете, да видиш, како се одмах у памет узме. Добијеш ли пак прву битку, онда остале лако иду. Дакле, непријатељ се приближује, аларм! Пленкери напред; инфантерија, кавалерија, артилерија, све у движеније; напред, ступај, на штики! Ето си добила битку.

Софија (смеши се): Ви, браца, с таквом ватром командирате, као да сте усред баталије. Али Макса није љубитељ војске; како је види, одмах бежи.

Јеврем: Тим боље. Но сад, к дјелу! Команду у кући примићеш ти; што рекнеш треба да се изврши. Ко се томе успротиви, одмах под војени суд, јер је стање опсадно. Јеси ли ме разумела? Од сад ћеш ти заповедати, а Макса ће слушати.

Софија: Аа, браца —

Јеврем: Војени закони не трпе ни „а!“ ни друга примјечанија, него подчиненије мора бити безусловно: „марш, марш“, — „стој, стој“ — — Кад издаш какву заповест, буди постојана, нити се дај заплашити псовком или претњом.

Софија: Ја то нити хоћу, нити смем, браца.

Јеврем: Де, де, прокушај један пут, два пута ли, пак ћеш видити да сам ти добро советовао.

Софија (смеши се): Али, ако окупи туђи? А ја нисам рада да се тај обичај уводи.

Јеврем: Јесам ли ти казао да се сила одбија силом? Само му покажи да штап има два краја, пак ћеш видити како ће одмах ретерирати.

Софија: Моја нарав није за то. Пре бих могла какву шалу предузети.

Јеврем: Добро; покушај од шале, пак ћеш видити да је средство добро.

Софија: Кад би пробитачно било с џандрљивим човеком шалити се. Ви знате. —

Јеврем: Не бој се ништа, ја сам твој сојузник. Нас двоје јачи смо од њега.

Софија: То би било созаклетије, а ви знате, који прави тајне договоре противу општега мира...

Јеврем: Против мира, тако је; али који се жертвује да се поредак одужи, добија декорације. Доста. Што год видиш, да си добро урадила, остани при томе постојана; речма и претњом не дај се поплашити, докле и сам не увиди да је криво имао. Двапут, трипут тако, пак ће се одучити.

Софија: Само да не учинимо горе.

Јеврем: Горе не може бити, него што ти је. Ево га гди виче, сад да ме не осрамотиш.

Софија: Браца, на вашу ризику.

Јеврем: Де бој се, ти си жена; а жене имају опасније оружје него што су топови и ракетле.

V.

Максим, пређашњи.

Максим: Шта си имала куповати оно месо?

Софија: Треба за вечеру.

Максим: А гди је од подне?

Софија: Појело се све.

Максим: Ти си несрећа! Седиш ту, да те виде официри, а на пољу нека се размеће и развлачи.

Јеврем (намигује Софији.)

Софија: Ја мислим да знам, шта се по кући чини.

Максим: Знаш, врага, да те носи! Неће се кувати.

Софија: А шта ћемо јести?

Максим: Ништа.

Софија: Онда би опет псовао.

Максим: Псујем, јер имам неуредну жену; само скувај, пак ћеш видити шта ће те снаћи.

Софија (којој Јеврем намигује): Али ја хоћу.

Максим (зачуђен): Шта?

Софија: Ја хоћу.

Максим: Како ти то говориш?

Софија: Ја сам госпођа у кујни.

Јеврем (иде радосно по соби и лагано пљеска рукама): Право, право!

Софија: Ти гледај твој посао, а у кујни ако не буде реда, ја крива.

Максим: Дакле, да куваш?

Софија: Мора се кувати, кад је толика кућа.

Максим: Нема лука и хлеба.

Софија: Ћути, ћути, Бога ти; тако те по вароши и зову „леб и лук“.

Максим: Шта марим ја за свет? У мојој сам кући ја господар.

Софија: Тешко сваком ономе, који не мари шта свет о њему говори.

Максим: Кувати се неће.

Софија: Али ја хоћу.

Јеврем: Право, снахо!

Максим (Јеврему): А шта ти ту?

Јеврем: Кад командант не разуме команду, онда се место њега поставља други.

Максим: Ти њу квариш.

Јеврем: Ја сам само од генералштаба.

Максим: У кући те не потребујем, кад си такви.

Јеврем: Опет ја ћу плакати! И не заслужујеш да ти скоро дођем. (*Узме капу, смешећи се*). Снахо, непријатељ ретерира; чувај добро позиције, победа је наша. Збогом, Максо, и желим ти бољу памет. (Одлази).

Максим: Лепо си почела.

Софија: Немој, тако, Максо, та ти знаш, да ја свом душом идем да ти угодим. Нит' ме види шетња, нит' ме види честито црква, па све ти није право.

Максим: Ал' да куваш то хоћеш.

Софија: Та, за Бога, не кувам себе ради. (Приступи му умиљато). Не бој се, не бој се, нећемо пропасти.

Максим: Иди од мене!

Софија: Зар се ти срдиш?

Максим: Иди, кад ти кажем, док си читава.

VI.

Мага, пређашњи.

Мага (небрижљиво обучена и неочешљана, у папучама: кад иде, вуче ноге и речи развлачи): Помози Бог, брацо!

Максим: Ево паметне и ваљане газдарице. Шта си ти данас кувала, Маго?

Мага: Бога ми, нисам ништа. Ето, мрзило ме ићи на пијацу.

Максим: То је жена; а не да растури кућу.

Софија: Па шта сте ручали?

Мага: Узела сам, ето, мало сира, а од јуче остало је и мало купуса.

Софија: Не псује л' те браца Ника?

Мага: Ето, псује, али ја ћутим, па га тако и прође, ето, љутина.

Софија: То је добро.

Максим: Није него да разглави вилице као ти.

Софија (Магн): Шта ти ради дете?

Мага: Бога ми, још једнако страда; пишти,

пишти по целу ноћ. Ноћас сам двапут морала устајати; — тако сам, ето, ломна.

Софија: Како би било, да га сваки дан по двапут купаш?

Мага: Е, ко ће толику воду грејати?!

Софија: Опет је боље, него слушати писку.

Мага: Дао Бог те добро спавам, па слабо и чујем. Мој се често љути, али шта ћу, кад не могу, ето, да се разбудим.

Софија: А дете плаче?

Мага: Љуља га, ето, Никола.

Софија (Максиму): А да ли би ти заљуљао дете?

Максим: Није него да те метнем у кавез, па да ти само лепа јела доносим!

Мага: Е, Боже, брацо, па зашто не би који пут и дете заљуљали? Ми сироте по вас дан кланцамо, час овамо час онамо; ето, спадох с ногу.

VII.

Лепосава, пређашњи.

Лепосава: Стрина, плаче Вам дете.

Мага: Ето, сад ћу.

Лепосава (одлази).

Мага: Што сам дошла? — Бога ти, секо, како се кува, ето, воће у пари?

Софија: Метне се у стакло што хоћеш, па онда се наспе подоста шећера и затвори добро крпом, а преко ње бешиком. После се метне у сламу, па се тако кува полагано.

Мага: Нисам, ето, знала за сламу.

Софија: Само треба из тија кувати.

Мага: Хтела сам, ето, још јуче кувати, али нисам могла доспети да дођем. Лепо сам, ето, сложила још прекјучер у чаше.

Софија: Још прекјучер? Е, секо, то се већ покварило.

Мага: Шта говориш?

Софија: Оно треба одмах кувати, како се сложи. А овако мора прокиснути.

Мага: О, тешко си га мени, шта ћу сад да радим?

VIII

Лепосава, пређашњи.

Лепосава: Стрина, ајдете, заценило се дете од плача.

Мага: Ево ме одмах.

Лепосава (одлази).

Мага: Па не може се помоћи?

Софија: Не може.

Мага: О, тешко мени, толики, ето, шећер. Ако чује Никола, убиће ме. А дошла би била раније, него сам се, ето, забунила била с пређом.

Софија: Да си мени казала, па бих ти могла средити.

Мага: Сметнула сам с ума. Не можеш, ето, на сваку страну. Опет, онај мој љут, па куд ћу пре. Да ми је ко да ми помогне, него она једна, ето, девојка, не зна ни она сирота шта ће. Ју, да идем, плаче ми дете. (Устане.) Па велиш, ето, да бацим?

Софија: А да шта знаш!

Мага: Ох, ох, како сам погрешила. Аратос ти, ето, и пекмеза и свега! Не знам што сам и почињала, кад ми је, ето, толики посао на глави.

Максим: Маго, заборавила си за дете.

Мага: Ју, право кажете. Идем, да видим шта сирото ради. С Богом. Ох, тешко си га мени! (Одлази).

Софија: Шта би радио, да ти је оваква жена?

Максим: Опет је боља од тебе. Није трошљива, није бесна, него ћути, па седи код куће, нити тражи сваки дан колача, као твоје господство.

Софија: Ћути, Бога ти; ко те чује, мислио би Бог зна шта се ту троши.

Максим: Него није.

IX.

Светозар, пређашњи.

Светозар: Помози вам Бог.

Софија: Бог ти добро дао, Светозаре. Од куд те среће?

Светозар: Ето се и ја заканио мало.

Софија: Седи. (Седну.) Шта ради мама?

Светозар: Хвала Богу, здрава је. Поздравила вас и она и Ката.

Софија: Благодарим. Зашто не дођу за Бога?

Светозар: Е, знате, женске работе: час ово, час оно, па не могу да стигну.

Софија: А што тебе нема?

Светозар: Та, знате, кад је човек у служби. И сад не бих дошао, да немам једну лепу поруку.

Софија: Та Бога ти? А шта ће то бити?

Светозар: Ката навалила одавно, а и ја сам желео, да дамо један бал.

Софија: Гле, гле!

Светозар: Па сам дошао и вас позвати.

Максим: За нас није бал.

Светозар: Зашто?

Максим: Послови, не знамо где нам је глава.

Светозар: Бар за љубав Лепосавину.

Максим: Има она доста забаве код куће.

Светозар: Али опет, у друштву.

Максим: Друштво није највећа срећа.

Светозар: Та о срећи и ја не говорим.

Максим: Друштво даје често повода да се човек каје.

Светозар: Ја мислим, кад је код својих.

Максим: Најбоље је чувати своју кућу.

Светозар: Па баш нећемо имати срећу?

Софија: Та доћи ћемо ми, доћи ћемо.

Максим (неповољно): Гле јако!

Софија: Макса се шали, а ти мислиш тако је.

Максим: Ја немам кад шалити се.

Софија: Хоће ли бити много?

Светозар: Прилично. Већ Ката не зна шта ће.

Софија: Е, девојка је, па јој се мили.

Максим: Зар девојка нема другога посла?

Софија: Њој је ово сад најмилије. А, Светозаре?

Светозар: Тако је.

Максим: Није она крива, него они што допуштају.

Светозар: Да шта ће. Треба и они нама да учине што по вољи.

Максим: Ајде, ајде, трошите новце.

Светозар: Та нису ни ту хиљаде.

Максим: Ко не чува пару, неће умети ни хиљаде сачувати.

Софија: А већ ти опет — свакога да учиш. Нека ради како ко хоће.

Светозар: Дакле, ми ћемо вас очекивати на бал.

Софија: Ми ћемо узети слободу.

Максим: Само ако се што не догоди.

Софија: А, на сваки начин, на сваки начин.

Максим: Нама би иначе било жао.

Софија: Можете се за цело надати.

Светозар: Дакле, ја се праштам.

Софија: С Богом, Светозаре. Поздрави код куће.

Светозар: Хоћу, благодарим. (Одлази.)

Максим: Ти си скот!

Софија: Шта ти је сад?

Максим: Да те стиснем за гушу, па да ти ка-

жем шта ми је. Какав те бал снашао, горопаднице. какав бал?

Софија: Код својих људи.

Максим: Нећу ни код кога, разумеш ли?

Софија: Бар ту нећеш трошити.

Максим: Нећу? Да шта ћу! А хаљине се неће правити; цветови се неће куповати? Кад сам ја још на бал ишао? За мене је бал!

Софија: Па ти немој; ићи ћу ја са Лепосавом.

Максим: И дете да ми квариш!

Софија: Да су балови шкодљиви не би их људи држали.

Максим: Доста, ја нећу ићи.

Софија: Како ти је воља.

Максим: Али нећеш ни ти.

Софија: Ја морам.

Максим: Преко моје воље.

Софија: Твоју вољу знам кад треба слушати, али овде немаш право. (За себе.) Ај, браца Јевреме, сад да си ми!

Максим: И ти хоћеш?

Софија: На сваки начин.

Максим (узме штап): Хоћеш?

Софија: Штап је за скотове, али не за људе.

Максим: Штап је за свакога који не слуша. (Замане) Хоћеш ли?

Софија (показује столицу): Питај ову.

Максим: А шта значи то?

Софија: Ето шта значи: ако је дошло до тога да се морамо туђи, онда ћу ја искати од ње помоћи.

Максим: Свог мужа столицом?

Софија: Боже сахрани! жена треба мужа да почитује, само не треба ни он да се заборавља.

Максим: Али, убио те Господ, тако да ти кажем; имаш ли, море, памети, да на бал идеш!

Софија: Без памети људи и не иду на бал.

Максим: Шта си ти? Јеси ли ти грофица или бароница? Не гледаш нашу сиротињу.

Софија: Чујеш, Максо, ти имаш деце; морамо живети с људма. Да како мислиш девојку удати?

Максим: С баловима да је удам!

Софија: Балови нису ни измишљени за егаве људе, него да се момци с девојкама упознају. Тако је у свету, па шта ћемо.

Максим: И ја сам тебе на балу познао!

Софија: Може бити, да би боље било, да смо се пређе упознали. Но сад је излишно речи о том трошити.

X.

Лепосава, пређашњи.

Софија: Преправи се, Лепосава, да идемо на бал.

Максим: Јеси ли ти полудела, море, жено?

Софија: Кажем ти: ти остани код куће, ако те мрзи; ићи ћемо нас две.

Лепосава: Како ћу ићи, кад немам ни белу хаљину?

Максим: Ето, јесам ли казао!

Софија: Пак? Треба јој купити, да како!

Максим: И на то да се новци троше.

Софија: Ко има деце, треба да их држи честито, ако није рад да му се покваре.

Максим: Јест, нека их диже на високо, да их ни враг запросити не сме. Доста, хаљину јој нећу купити.

Софија: А оно ћу јој купити ја.

Максим: Море, јеси ли ти полудела данас?

Софија: То заиста нисам: али, као газдарица од куће, треба да се за кућу и бринем. Хајде, Лепосава.

Максим (стане пред њу): Куда ћеш?

Софија: Да купим девојки хаљину.

Максим: То неће бити данас!

Софија: Помисли, човече, та ја нећу мени, него твом детету. То мора да буде.

Максим (узме штап): Али то не мора да буде, кад ја кажем.

Софија: Заборавио си ону пословицу о столици?

Максим: О проклето ђаволско колено и ко те доведе на мој врат!

Софија: Срам да те буде! Напао чинити, да му се свет смеје. Што си тражио честиту жену, кад си такве нарави? Мислиш ли и мене као ону прву? О, вараш се, драги, пре ћемо се раставити. (Одлази са Лепосавом).

Максим (сам): Сад она мене још псује, и она је честита, само ја не ваљам. Тако је, кад јој се попушта; али како се била разрогачила, још би она мене тукла. Хм! хм! Да сама иде на бал, смем ли је пустити? А каква је, она би то и учинила. Ај, проклета ти душа била, до чега ме под старост доведе!

XI.

Кум (ступи), **Максим**.

Кум: Помози Бог, кума Максо!

Максим: Бог ти добро дао, куме.

Кум: Како је, куме?

Максим: Наопако.

Кум: А шта је?

Максим: Не питај, молим те.

Кум: Да ниси штетовао на свињама?

Максим: Боље и то, него што ми дође ђаво на главу.

Кум: Биће моја кума?

Максим: Ниси венчао жену, него ђавола, вампира, вукодлака! По вас дан готови, по вас дан меси, сад ово, сад оно!

Кум: Благо теби, куме.

Максим: Лепо благо, кад жена размеће кућу.

Кум: А моја не да ни јести. — Ај, како бих се радо с тобом мењао.

Максим: Опет мора бити боља од моје.

Кум: Не говори, брате. Кад дођем кући, не смем искати да ручам, јер одмах полете тањири као пљусак; него ћутим, па ако донесе што, добро; ако не донесе, опет добро.

Максим: Бар се уштеди што.

Кум: Јадна ми је уштеда! Зар ја знам шта се троши? Што јој је воља, оно купује, па опет баца, кад се расрди. За асталом ако рекнеш коју, три стотине вила и што ти ја знам; ако ћутим, а она: „Шта ћутиш, шта не говориш? Зашто си ме узео, кад мрзиш на мене?“ Више бих пута пио и ја мало вина; али она: „Како ја пијем воду, па нисам умрла“. Кад пођем у подрум, а она ми преко уста начини кредом белегу, да не могу пити. Једва се досетим, те преправим сам креде у џепу, па кад се напијем, а ја превучем преко уста, да не би приметила.

Максим: Добар си домишљан, куме.

Кум: Добар, као наопако! Једанпут уместо кредом, она ми само прстом превуче преко уста, а ја сиромах искрен, превучем као што ваља. Шта видим: кад изиђем из подрума, уста бела, а она као рис на мене. Од тог доба немам поштења, да идем сам у подрум, него ме увек она прати.

Максим: У механу, куме, кад ти дође жеља.

Кум: Е, мој брате, кад пођем од куће, кад дођем кући, морају да се претресају џепови. Ама за најмању пару морам да јој дам рачуна. О, сачувај те, Боже, с таквом женом живити!

Максим: Опет мислим, да је моја гора. Отсич мал' ме није столицом ударила.

Кум: Мал' није? То је још добро. Код мене не иде тако непоуздано, него што науми то и сврши.

Максим: Кад је тако, то смо ми обојица несрећни. Како ћу се помоћи, ја не знам; кад се псовке не боји, све је друго бадава.

Кум: Ја сам, хвала Богу, пронашао један лек.

Максим: Какав лек? Кажи и мени, тако ти вере!

Кум: Свакојако сам се мучио и кушао, не би ли се поправила. Бре ћутао сам, бре викао сам, бре претио — бадава, све зло, те зло. Једанпут већ обневидим, па ухватим за курјук.

Максим: Тако, тако!

Кум: Али шта сам ти онда тек пропатио! Повучем, а мени сва кика остане у руци. Грозница ме чисто ухвати од страха, мислећи да сам јој ишчупао курјук, а не сећам се да је коса туђа. Од оног доба заклео сам се, да нећу руку метнути на њу. Лако се може догодити несрећа каква, па да страдам због неваљалице.

Максим: Дед, Бога ти, куме, за тај лек.

Кум: Шта ти се чини, какав је то лек?

Максим: Да ти право кажем, ја не знам. Псовка, велиш, не помаже, батина не помаже; шта дакле помаже?

Кум: Песма.

Максим: Песма? Како то може помоћи!

Кум: Ево како. Она почне: „Па, убио га Бог; ђаво да га носи; како сам се усрећила, боље да сам црнла!“ Ја на то (пева) „Ти, сердце, не мучи ме!“ (Вишим гласом подражавајући жену) „Ти си орјатин, убио Бог и онај час, кад сам те познала.“ (Пева) „О само дај ми мир!“ (Највишим гласом као жена) „Та убио те Бог с несрећом, та ти си несрећа био, несрећа ћеш и остати; сад ћу те оклагијом, виле ти кожу дерале! (Пева) „Пјеније миле моје и љубезна писма!“

— Тако, она виче, а ја певам, док не малакше, као оно човек од велике болести. После могу ићи по кући и радити што хоћу, само се некако кујне клоним, јер се бојим да се опет не дими.

Максим: Шта то значи?

Кум: Шта значи: доведем један пут и ја у мом веку госта на ручак, али њојзи неправо, што јој нисам напред јавио. Чекам, чекам, нема јела; најпосле промолим главу кроз пенцерчић, да видим шта је; али кад ме од онуд звизну, куме, пођоше ми сузе на очи, а ја натраг! Пита ме гост, шта ми је. Јако се дими кујна, одговорим. Шта ћеш, мораш да покриваш своју срамоту; али од оног доба све се чувам да се не задими кујна, па се ни у саму песму не уздам.

Максим: Мој куме, твој лек не вреди ништа! Каква је ова моја, још би ми помагала, кад би почео певати.

Кум: Ко се не узда у песму, нека звижди. На пример: „Гди си био, битанго светска, куд те враг једнако носи?“

Максим: Доста, кума Мито, доста. Код мене је друга фела од жене. А фела од злих жена има толико, колико грозница: једна је хладна, друга је с ватром, трећа нема ни зиму ни ватру, не знаш шта је. Моја не виче по кући, али опет мора да буде све по њеној вољи.

XII.

Софија (с еспапом), **пређашњи.**

Максим: Ево је. Но, јеси ли купила?

Софија: Јесам, и врло јевтино, Максо; не бих се надала.

Максим: Да, гледај да ми тиме замажеш очи.

Софија: Не, заиста, врло јевтино.

Максим: Боље да си гледала, како ти стоје судови у кујни.

Софија: Ти се за кујну не брини; ако не буде све у реду, моја срамота!

Максим: И моја штета.

Софија: Не верујем, да си имао штете од мене.

Максим: Та куд ће ми веће штете, него што сам узео такву распикућу.

Софија: Ништа, ако ти кућу профућкам, заједно ћемо гладовати.

Максим: Ај, пусти језик! Ђон би њиме могла углачати.

Софија: Е, доста, доста. Немој бар пред страним човеком.

Максим: Је ли, лукава лисицо, све тражиш трагове да забашуриш.

Софија: Доста већ једанпут, стиди се од кума.

Максим: Шта да се стидим, и он има такву аспиду на врату.

Кум: Камо срећа, да ми је таква, те бих и ја прогледао као моја браћа.

Максим: Шта си стала као лутка, допада ти се како је кум леп!

Софија: Е, то је већ много! Јес' чуо, Максо, буди и ти један пут човек.

Максим: Ја сам човек, али ти си моја зла срећа.

Софија (плаче): Кад муж не уважава чест своје супруге, како ће тражити да је други почитује. (Одлази).

Максим: Плаче ли твоја, куме, кад не може да ти доскочи?

Кум: Плаче: него онда не иде она на поље, него ја. Мој, кума Максо, имаш благу жену, па си се размазио; а да ти је моја на глави, знао би шта је пис!

Максим: Па ајде да се мењамо.

Кум: Само да може бити, дао бих ти уз њу пола куће.

Максим: Па би се после кајао.

Кум: Само три дана да живиш с мојом.

Максим: Ама, ја сам се с њоме разговарао: не види ми се тако опака, као моја.

Кум: Већ пресео би ти разговор, само да јој допаднеш шака. Слушкиња, ако је три дана преседела, то је много. Четврти дан или је отера, или она сама побегне.

Максим (тресе главом): Ej, код мене бих је ја отерао, али она не да.

Кум: Ја ти кажем, куме, ти имаш анђела.

Максим: Ђавола, куме, ђавола, да је стопим у лисичију маст, да се од ње друге жене плаше, као коњи од курјачког сала.

Кум: Ајде, ајд, куме, ниси наишао на правог ђавола. (Одлазе).

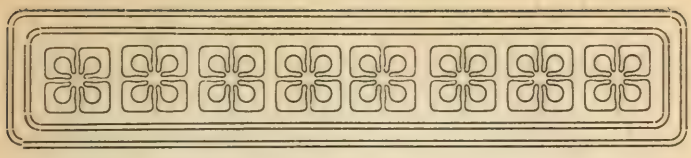

ДЈЕЈСТВО II.

I.

Јеврем и Софија (ступе).

Јеврем: Е, снахо, како испаде баталија?

Софија: Свакојако, но како сам се надала, опет добро.

Јеврем: Рапортирај све тачно, како је дјејствовало лево крило, како десно, како центрум. Гди је био најжешћи атак, гди је непријатељ слабости показао, и т.д. Дакле како је ишло?

Софија: Било је свашта, браца.

Јеврем: „Свашта,“ то није никакав рапорт. Билетина мора да је обстојателна. Дакле, приповедај.

Софија: Шта ћете више, кад је морао ићи на бал.

Јеврем: На бал, Макса?

Софија: Из почетка сам се страшила, но после мислим: кад сам загазила, да видим на шта ће испасти. Трпило се и тако доста.

Јеврем: Даље, даље: како се дошло до бала?

Софија: Не само што смо ишли на бал, него је и Лепосава добила хаљину.

Јеврем (руком): Стани; како се Макса владао?

Софија: Срдио се, викао, хтео је и да удари, али је најпосле попустио.

Јеврем: Право, право, победа! — Но непријатељ се у редуте повукао; одатле га још треба истерати, пак је побијен „на голову“. Дакле, сад треба да ви дајете бал.

Софија: А, то му не смем спомињити.

Јеврем: Шта? Бомбе у редут, иначе се непријатељ истерати не може. С моје пак стране помоћ неће изостати. Јеси ли чула за неких сто дуката?

Софија: Казивао нам је писар.

Јеврем: Сад јуриш на редут! Бал и ништа друго!

Софија: Али...

Јеврем: Пст! Субалтерн не сме рећи „али“. Што командант заповеди, мора да се изврши. Смрт или живот, о том нико не води бригу, — к оружију, непријатељ се приближује!

II.

Максим, пређашњи.

Јеврем: Но, како је било на балу, Максо?

Максим: Питај ту, што је тако лепо учиш.

Софија: Само тако каже, а видила сам како му је било повољно.

Максим: Повољно, што идем неиспаван као пијан.

Софија: Е, Боже, колико си пута остао с твојим друштвом дуже него синоћ.

Максим: Бар је моје друштво.

Софија: Ваљда си и ноћас имао кога познатог.

Максим: Шта сам добио? Идем из једне собе у другу. Ви поседале наоколо по клупама као вештице. Оној се опружио нос као натегача, она отромбољила усне као дромбуља; оној се отегли

образи као деверика, па гледа да покрије зубе, што су јој поцрнели од белила.

Софија: Већ у вас су ми све бели.

Максим: Бар нису искварени од белила.

Софија Него од дувана. Заиста, кад смрдите на дуван, кад трпате бурмут у нос, то је пријатно.

Максим: Опет не чине сви. А ви?

Софија: Као и мушки, како која.

Максим: Хајде кажи, која девојка није била набеђена?

Софија: Сад девојкама тражиш ти рачуна! Пусти их, па кад се удаду, биће све другојачије.

Максим: Хоће. Види се из јутра дан. Она што се чепи и погледа као миш из трица, што се криви и пренемаже и натркачила на глави којекакве комедије, та да буде паметна, кад се уда? Да Бог сачува! Луђа, несмисленија, безобразнија, то све може бити, али паметнија — никад ни до века.

Јеврем (смеје се): Зна Макса, немам ја бриге за њега. Дакле, снахо, чула си лозинку, само куражно! (Одлази).

Максим: Шта те је опет сад научио?

Софија: Ништа. Него смо се разговарали, како би добро било, да и ми дамо један бал.

Максим: Бре, ако те окупим, нећеш се знати ни ти ни твој бал. Гледај ти безобразнице, тек што је ступила у кућу, пак побеснила!

Софија: Чујеш, Максо: човек не може да живи осим људи. Што сав свет ради, морамо радити и ми. Видиш, ми имамо деце.

Максим: Пак?

Софија: Па треба да се с људма мешамо. Бог зна шта можемо дочекати, зато је увек добро кад човек има пријатеља.

Максим: Ја се нисам ни туђио од људи.

Софија: Зато, што други чине, морамо чинити

и ми. Добро ће дакле бити, да и ми дамо један пут бал.

Максим: Јеси ли ти полудила, море?

Софија: Зашто? Што је добро, треба чинити.

Максим: Јеси л' чула: ако то учиниш, одмах се сели из куће.

Софија: Ја сам тврдо закључила, и то мора бити.

Максим: Мора? Кучко од жене, та ти си наумила мене да сараниш! Само нека то буде, па нећеш ни по сата бити са мном.

Софија: Већ за то ћемо лако. Па треба и теби да купиш једне хаљине; срамота је тако ићи. Ако је до штедње, уштедићемо с друге стране.

Максим: Тешко мени и мојој уштеди. Чујеш, Соко, немој се шалити с балом.

Софија: Иди, Бога ти, зар ћемо ми бити осим свију људи. Кажи, која је кућа од нашега реда, која није дала бал; па само нас да проносе људи.

Максим: Али ја нећу, разумеш ли?

Софија: Бадава, кад мора бити.

Максим: Та гди је сикира, да убијем душманина!

Софија: Пази, сикира има два краја. (Одлази).

Максим (сам, уплашено): Оваква није била. Сад је зло!...

III.

Никола, Максим.

Максим: Ах, Никола, брате мој рођени, страдаш ли и ти, као што ти ја страдам?

Никола: Шта је, Максо, каква је то невоља на тебе?

Максим: Ај, брате, ја сам ти прошао; ја сам мртав, сарањен, закопан — пропао сам, па то ти је.

Никола: Шта је, брате, по Богу?

Максим: Шта је. Имам жену — не жену, него лопова, пустахију, арамбашу.

Никола: Твоја жена пустахија?

Максим: Не пустахија, то је мало: убица.

Никола: Каква носрећа! Шта је учинила?

Максим: Упропасти ме, па крај.

Никола: Али како?

Максим: Како? Одвукла ме синоћ на бал, па сад хоће, да и ми правимо бал.

Никола: Иди, иди. Ја мислим Бог зна шта је учинила, а оно којешта.

Максим: Кажи ми, тако ти Бога, витла ли твоја којекуд?

Никола: То не; али, ако хоћеш да знаш, волио бих да је таква.

Максим: Е, гле, шта овај будали! Море, гди си видио, да жена треба да је ђаво. Ах, зашто мене Бог прокле, те ударих на аспиду!

Никола: Ај, мој брате, моја је Мага добра, то је истина; али, право да ти кажем, смрди јој траг, куд иде.

Максим: Бар јој није до балова.

Никола: Није, али не што не би миловала друштво, него не може да доспе. Та пипава је, па млитава је; од кад сам је узео, нисам ручао на време. Ајде, Маго! „Ево сад ћу". Ево сад ћу, па у том и сат прође. Та ајде, за Бога! Једва ми у зло доба донесе што.

Максим: Хеј, хеј, само кад не троши.

Никола: Не троши, то је истина, осим што плаћа за рад, јер она да доспе да зашије, да прекрпи, — Боже сачувај. Почне како тако, али друга мора да доврши.

Максим: Ја је видим увек у послу.

Никола: Та по цео дан пипа, ал' ништа не излази из руку.

Максим: Хеј, хеј, срећан си ти човек, то ја знам.

Никола: Шта ћу, да је мало оштрија, волио бих.

Максим: Не знаш што говориш. „Оштрија" —

дођи овој мојој, пак ће ти пресести и оштрина и љутина.

Никола: Ако ћеш управо, твоја је једна жена, која се може сваком допасти.

Максим: На пример.

Никола: Кућа ти је чиста, уредна; све је на свом месту, све иде као сат. Аспида није, али није ни смрдљивица. Увек чисто и пристојно обучена, али се не кити као гдикоје лутке. Ко такову жену има, може казати да има добру жену.

Максим: Ти и не знаш шта је добра жена, кад тако говориш.

IV.

Кум, пређашњи.

Максим: Ходи, куме, ти то боље разумеш. Ходи, куме, мучениче, као и сам што сам ти! Мој Никола има Магу, пак и не зна, шта је зла жена.

Кум: Ћути, куме, сад ћемо дознати, која ја добра. Чули сте ваљда, како је стигло писмо на нашу власт од неког неименованог, и сто дуката, да се ово као награда даде оној у вароши нашој, за коју се осведочи, да је добра жена.

Максим: Тај је морао, сиромах, полудити, па не зна шта ради. Међутим, ко има благу жену, и којекако, али шта ћемо ми, ми кукавци!

Кум: Не бој се, куме, опет сам наишао на један лек.

Максим: Већ и твоји лекови — да Бог сачува!

Кум: Истина, за твоју, не знам, хоће ли поднети. Али за моју као наменуто. Заклиње ми се човек, да је тиме једну бабу смирио.

Максим: Е, мој куме, лако је бабу; али младу, па још ако је много млађа од мужа — ту је невоља.

Кум: Бре не говори. Што су старије, све су

горе. Моја док бијаше девојка, ништа се није зло чуло, него су је још фалили, „добра девојка, ваљана девојка.“ Кад је узедох, осам дана никад боље. После до шест недеља ка̀ља, ва̀ља; али како прође шеста недеља, помами се жена, и од оног доба сваки дан црња и гора: Па ако уживи још двадесет година, куд ћу онда?

Максим: А какав ти је тај нови лек?

Кум: Како уђеш у собу, а ти само овако (прети прстом), па онда (метне руке на ртењачу и хода по соби), али ћути!

Никола: Е куме, па то ће она већма планути.

Кум: То се зна! Баба цикне као змија, али он се чини невешт. Колико год пута уђе у собу, ништа друго, него по који пут (прети прстом), па онда (шета се као пређе), али не говори ништа.

Максим: А кад она окупи лонцима и шерпењама?

Кум: То би, али не зна зашто; него само цичи од љутине; јер је за злу жену највећа мука, кад нико неће да пристане с њоме у свађу.

Никола: Па шта је после било с бабом?

Кум: Шта је било. Пала од муке у болест, и ено је сад лежи на асталу. Ја мислим да почнем тамо од понедељника, можда ћу се опростити беде.

Максим: Да Бог да, ал' не верујем. Мој куме, најбоље би било, да се нисмо ни женили.

Кум: То право кажеш. Али што ћу, живио сам као нико, нити има ко да растреби, нити да скува. Један пут навалиле стенице, те нисам могô целу ноћ спавати. Е, мислио сам, да имам жену, она би кречила, па ме не би стенице јеле.

Максим: Него она.

Кум: Размишљавао сам и о томе, и свакојако: шта је боље да човека једе: стеница или жена; па сам мислио: стеница једе ноћу, жена једе дању, кад се пробуди. Об дан можеш како тако и побећи,

а об ноћ никако. Но сад видим, како сам се преварио. Најпре су ме јеле само стенице, а сад и стенице и жена.

Максим (тресе главом): Сви којекако, тек ја најгоре.

Никола: Шта си узео ту, Бога ти! Да благодариш још Богу, што си такву жену добио!

Кум: И ја му кажем.

Никола: Имаш газдарицу, каквих мало има на свету. Али ти с твојом нарави, ху, бу! па куд ће и она? Јеси ли видио, кума Мито, Гризелду?

Кум: Ее, богме! Таква жена код таквог мужа! Треба и кума Максима да водимо у театер.

Максим: Треба, треба, зашто се и онако мало троши.

Кум: За то је вредно и потрошити штогод. Ти, на пример да си видио Гризелду, имао би сасвим друго мнениј е о женама.

Никола: Заиста би имао.

Максим: Па шта је било?

Кум: Како се жена за мужа жертвовала.

Максим: Шта, шта? Може бити у позоришту, али у свету тога чуда нема.

Кум: Зашто, ако жена свога мужа милује.

Максим: О, пуца им срце. Зато се свака убила, кад јој је муж умрО.

Никола: Као и ми за женама.

Максим: Бар се не деремо као оне, и не варамо свет.

Кум: Е, куме, мучно је, кад се не даш да те човек обавести.

Максим: Па шта је радила та ваша Грезилда?

Кум: Најпре је жертвовала рођено дете за љубав свога мужа; за тим се на захтевање његово раставила од њега и страдала као нико њен; најпосле се сама жертвовала за њега.

Максим: Хо, хо, хо! Гола лаж, измишљотина!

Никола: Зашто? То може бити.

Кум: И ја држим да може, само кад је жена честита.

Максим: Знате ли шта је. Ви држите, да је моја Сока добра, јел'те?

Никола: Она је заиста добра.

Максим: Кажеш ли и ти тако, куме?

Кум: Тако и ја судим.

Максим: Е, добро, метнућу је на пробу, па ако буде као Грезилда — —

Кум: Гризелда, куме, а не Грезилда.

Максим. Све једно, жена, жена; не ваља ни једна. Ако буде као та Грез—Гризелда, онда ћу признати да је добра жена.

Кум: Ја мислим, да ће пробу издржати.

Максим: Ако издржи, онда ћу је пустити, нека чини што год хоће, а ја ћу само добовати да се нашла једна добра жена. Али ако не одржи пробу, држ'те се од мене.

Никола: Та богме, ако ти почнеш на њу ху, бу! наравно да неће; јер жена чини, што чини, само из љубави к мужу.

Максим: О, будаластих мисли! Жена мужу да учини што из љубави! Море, што год чини, чини од страха, или за корист; то добро упамтите. Или се боји, да је муж не бије, или да се не разболи и не умре, па неће имати после од куд да живи, или кога да мучи. Али да не мислите да говорим у ветар, показаћу се сасвим умиљат. (Виче) Соко, о Соко!

V.

Софија, пређашњи.

Софија: Ево ме, Максо, шта ме зовеш?

Максим: Ходи, слатка жено моја, ево ти кључ

од сандука с новцима, ево ти кућа: располажи, уређуј како знаш, кувај, пеци, држи балова колико хоћеш; ја видим да си ти паметна жена.

Софија: Шта је опет ово?

Максим: Мислиш ли ти да сам ја цандрљив и опак? О нисам; ја сам се само претварао, да те искушам. Сад сам савршено уверен, да си добра жена, а и кума Мита и Никола дају ти сведочанство.

Софија: Ја мислим, да нисам до сада ништа учинила, што би нам било на штету.

Максим: Заиста ниси, и они колачи, што су умешени, служе нам на велику срећу. То сад тек видим.

Софија: У толико, да млађи буду задовољни и да не чине штету, а међутим да охотно раде своје послове.

Максим: Јесте, јесте. Ја видим како сам процветао, од кад сам тебе узео.

Софија: Е, мило ми је, ако си увидио, да сам ти верна и да поштено мислим.

Максим: Јеси ли ми верна, милујеш ли ме?

Софија: Какве су то речи! А кад си ти противно од мене видео.

Максим: Софија, Софија, ја сам увек на само сузе умиленија проливао, што ми је Бог такву жену дао.

Софија: Престани, молим те, јер ћу најпосле почети и сама плакати.

Максим: О, Софија, као добра жена, мораћеш плакати. Знај, ја сам несрећан.

Софија: Несрећан, у чему?

Максим: Дира ли те у срце моја несрећа?

Софија: Смешно питање; ваљда нећу певати, кад је теби зло.

Максим: Да избављен будем, од тебе зависи. Хоћеш ли, Сокице?

Софија: Зар би ти посумњати могао? Кажи шта да чиним?

Максим: Да жертвујеш наше дете.

Софија: Како да жртвујем?

Максим: Да га даш убити.

Софија: А зашто?

Максим: Ја сам ти крив, јако крив. Мени прети робија, а може бити и смрт. Но, ако дете наше дамо да га убију, онда ће све престати.

Софија: Ко је тај луд, који дете иште да убије? Ајд' с Богом!

Максим: Ха, јесам ли казао? — Но још се може помоћи, ако својевољно пристанеш да се од мене раставиш.

Софија: Опет друга комендија.

Максим: Да се раставимо, али тако, да ти моју кривицу на себе примиш. Знај, Софија, ја сам се преварио, па сам украо две стотине дуката. Кажи да си ти то учинила, па ћу ја бити ослобођен.

Софија: Најпре, да се раставим од тебе, па после да кажем, да сам украла две стотине дуката, је ли?

Максим: Јесте, Софице.

Софија: Дакле, да се начиним пустахијом и да срамотим свој род?

Максим: За љубав твога рођенога Максе.

Софија: Фала ти лепо! Поштено моје име нећу ни по што окаљати.

Максим: А ја?

Софија: Зашто ми ниси саопштио, па бих ти казала да то не чиниш.

Максим: И ти нећеш да се за мене жертвујеш?

Софија: То би још лепо било: муж да краде, а жену да срамоте.

Максим: Али ти рече, да си ми верна.

Софија: И то би била лепа верност!

Максим: Софија, тек што нису дошли из полиције да ме вуку.

Софија: Ако си украо, ниси добро учинио.

Максим: Ја знам да нисам, али сад треба да ми помогнеш.

Софија: Онако, као што ти желиш, не могу: него ћемо тражити други какав начин.

Максим: Један је начин да све на себе примиш.

Софија: Иди с Богом, како можеш то и помислити.

Максим (Николи): Ето вам ваше добре жене!

Софија: Добре жене не праве се пустахијама.

Максим: Ха, куго! Само сам те хтео кушати, да видим каква си, ил' боље, да покажем овима, да ниси као што те они држе.

Софија: Сад, боља не могу бити.

Максим: Верујем, верујем; само сам доживио да се и други увере.

Софија: Ако ти мислиш да је добра жена она, која мужу помаже да зло чини, то се вараш.

Максим: Ниси ли ми се у цркви заклела?

Софија: Јесам, али не да изгубим моје поштено име.

Максим: За мужа треба све да учиниш, зато си жена.

Софија: Има мужева, који држе да су они господари, а жена скот, која је зато у кући, да ради и чисти и да има кога, кад му воља дође, псовати и тући. Та су времена, чини ми се, прошла и, као што велиш, да се жена заклела мужу, тако се ваљда и муж заклео жени.

Максим: Слушајте, слушајте, како јој иде језик!

Софија: Нека слушају. Жена је у кући млађа, то свака паметна треба да призна, и као таква дужна је уважавати и поштовати свога мужа, њему покоравати се и за старијега држати. Али зато не треба ни он да је гази и држи за роба, него да је сматра, као што је Бог уредио.

VI.

Светозар, пређашњи.

Максим: Ходите, Светозаре, ви сте млад човек неожењен, да чујете каква је добра жена.

Светозар: То ћемо чути сутра, јер је опредељено, да се сутра даде награда оној, која буде проглашена да је добра.

Максим: Ту част неће нико други добити, него моја Сока.

Кум: Како би моја ту славу другоме уступила! Или она или ниједна!

Светозар: То ћемо видити сутра.

Софија: Која је због награде добра, та заиста није добра.

Максим: Ти си добра и без награде.

Софија: Молим те, Светозаре, хоће ли се искати сведочанство и од мужева?

Светозар: Како ће се у томе поступити, данас се решава.

Софија: Требало би и мужеве упитати. Ево мој би Макса баш истину казао.

Максим: То бих заиста. Тешко бих слагао.

Софија: Више се од мужа не може захтевати.

Максим: Хоће ли се још каква луда наћи, да опредјели награду, који је најбољи муж?

Светозар: А зашто то?

Максим: Само да видимо, како ће се жене у лагању надметати.

Светозар: Ја мислим да је то излишно, јер се опште говори, да су жене зле; а о мужевима тај се глас не разноси.

Софија: Јер жене обично ћуте.

Максим: То је истина.

Софија: Зар није?

Максим: То смо видили на балу. Узавреле као чавке.

Светозар: Збиља, како сте задовољни с балом?

Софија: Врло добро. И ми смо наумили код нас један држати,

Светозар: То је лепо.

Максим: Само што неће тако брзо бити.

Светозар: Па и не ваља често. Каткад, да се човек проведе. Сад идем да видим, како су закључили с том наградом, па ћу доћи да вам јавим.

Софија: Ајд', ајд', донеси радост мужевима.

Светозар: Ја мислим већу женама. (Одлази).

Максим (Софији): О, о, красницо!

Софија: Опет ти није нешто по ћуди.

Максим: Бре, да није овај дан, дао бих ти, те се не би никад сетила бала Али за данас нек те и то прође.

Софија: Та ја и не могу добити награду.

Максим: Добићеш врага, да те носи, и онога који те је донео на мој врат. (Одлази).

Софија (смешећи се Николи и куму): Радите ли ви тако?

Кум: Ја бих радио, али не помаже.

Никола: Не помаже богме ни код моје Маге.

Софија: Иначе би радо поступали. Па смо опет ми криве. Ако ништа друго, а оно смо љуте:

„Аспида, брате!“ А кад гдикоји муж дође сутрусан кући, кад се скита и троши, а жена сирота гладује с децом, онда је то добро.

Кум: Е да ми је оваква жена!

Никола: И мени.

Софија: Ко није с једном задовољан, неће бити ни с другом. То добро упамтите.

ДЈЕЈСТВО III.

I.

Максим.

Максим (сам): Сви ме зову џандрљивим, а не знају зашто. Истина, каткад и за бадава пропсујем, али зато се не може казати да жену кињим, кад она има увек по нешто старога дуга. Ено, тек што је омирисала бал, па већ хоће и она да прави. Ајд' ајд'. Али од куда је то, те ми се сад отпире? Најпре бијаше мирна, тиха; кад вичем, она ћути и снебива се, а сад ми трчи у очи и хоће столицом. Да јој није Јеврем како учитељ? По свој ће прилици он бити, зашто она те нарави није.

II.

Мага (ступи), **пређашњи.**

Мага: Добро јутро, браца.

Максим: Бог ти добро дао, Маго. Шта радиш, Маго?

Мага: Фала Богу, браца, здрава сам. Дошла сам, ето, да питам нешто сека Соку.

Максим: А шта ћеш је питати. Ако хоћеш да те поквари, то уме.

Мага: О, Боже, браца, сека Сока је, ето, добра.

Максим: Би л' ти правила бал?

Мага: Ето, право да кажем, мрзи ме. Волим на време да легнем. И тако, ето, по цео дан кланцам.

Максим: Тако ради свака добра газдарица; а распикуће и ветрогоње мисле како ће се скитати и гди ће се проводити.

Мага: Е, Бога вам, браца, па зашто не би ишла, којој се мили и која, ето, може да стигне.

Максим: Гди је та жена, која би могла доспети на бал, ако је добра газдарица?

Мага: Ето, враг да га зна, друге могу.

Максим: Могу, кад не маре за кућу.

III.

Никола, пређашњи.

Никола: Маго, море, деца тамо мртва гладна.

Мага: Ето, шта ћу да им дам.

Никола: Начини им штогод. Зар хоћеш да им ја кувам?

Мага: Па дала сам им, ето, леба. Шта ћу друго?

Никола: Што их ниси очешљала и умила, него изгледају као циганчад.

Мага: Ето, кад не могу да стигнем.

Никола: Ти све не можеш да стигнеш. Соба нерастребљена, по зидовима паучине, — како си почистила кујну, тако си оставила ђубре иза врата. Није л' те стид? Дошао кума Мита, да цркнем од срамоте.

Мага: Па ја сам растребила.

Никола: Растребила као — тешко мени.

Мага: Е сад се, ето, опет једиш.

Никола: Како се нећу једити на такву потрад.

Мага: О врага, не знам, како да ти угодим, да се не љутиш.

Никола: Та растреси се и ти један пут, да га ђаво носи. Све твоје другарице како тако, ал' ти до века у ђубрету. Од Божића ниси била у цркви.

Мага: Кад не могу да стигнем.

Никола: Свако живо доспе, само ти не можеш. Ај, тешко мени.

Мага: Али, не мој да се људиш, молим те.

Никола: Иди, иди, па гледај децу.

Мага: Ето, жао ми је, кад се једиш, а ја ти желим угодити.

Никола: Ено се и краставци покварили.

Мага: О врагу! Ваљда, ето, не ваља сирће.

Никола: Не знам, како си метнула, тек видим да је цело буре пропало.

Мага: О тешко си га мени, а лепо сам их, ето, била сложила.

Никола: Чим си их опарила?

Мага: Ето сам заборавила да их опарим.

Никола: Ај, наопако ти звонило! Зар се тако краставци слажу? Тако ће бити и с купусом.

Мага: Купус сам, тешко си га мени, лепо сложила.

Никола: Сложила, као враг да те носи. Видим ја моје добро јутро.

Мага: О тешко си га мени! Толико сирће!

Никола: Иди, иди, не стој! Док тандрчеш и тешкаш се, могла би полак посла свршити.

Мага: Ето, жао ми је, гди се љутиш.

Никола: Та иди само, нит' ми помаже љутити се ни певати.

Мага: О, тешко си га мени! (Одлази).

Никола: Ето видиш. Може ли бити боље нарави? Али залуду, кад јој не иде ништа од руке.

Максим: Опет слуша барем, и даје се исправљати.

Никола: Од десет година једнако је исправљам и злопатим, па шта сам добио?

IV

Кум, пређашњи.

Кум: Помози Бог и опет.

Максим: Да немаш какав нов лек, куме?

Кум: За сад немам, а нећу ни тражити, док не видим како ће дјејствовати овај, што имам.

Максим: Јеси ли почео?

Кум: Тамо од понедељника мислим, у име Бога.

Максим: Још ти није тако зло, кад можеш одлагати.

Кум: Већ данас свакојако не бих, јер знате ли, шта је ново? Наредили су да се изда награда, за коју се осведочи да је најбоља жена. Зато свуда иду комисије, да виде како је која у кући, а особито како је обучена, јер, веле, из хаљина се најбоље познаје жена. Да видите како се моја нацифрала; ама није жена него лутка. Утегла образе белилом, велиш, шкрипили би под рувом. — Мислим, који је то враг, али никако ми се не пита данас.

Никола: Баш би рад знати, на коју ће пасти та коцка.

Максим: Зар може која друга добити осим Маге, ако се баш мора добити.

Кум: Кума Мага је позната у овој вароши као добра и невина жена.

Никола: Бога ми, кад је тако, да гледам. Сто дуката то је лепа закрпа. Да јој кажем да се обуче, јер се неће ни сетити. Баш добро, вратила се.

V.

Мага, пређашњи.

Мага: Ето, заборавила сам да те питам —

Никола: Мани се свега, Маго; данас се раздаје награда доброј жени. Иди брзо, те се обуци, може пасти на тебе коцка.

Мага: Е, морам, ето, да купам дете.

Никола: Остави сад дете, за по дана неће пропасти.

Мага: Али сам, ето, згрејала воду.

Никола: Па мани без трага и воду, само да добијемо сто дуката.

Мага: Ето, не стоји ми лепо шкуртељка.

Никола: Па обуци оно што ти лепо стоји.

Мага: Не знам, ето, што ћу с водом.

Никола: Опет она. Та иди једанпут, црницо! Ај, куку мени!

Мага: Е, ти се срдиш.

Никола: Та не срдим се, него иди, иди само, па зови и Лепосаву, да ти помогне. (Одведе је до врата, она одлази). Мекана је до зла Бога, али шта ћу; ваше су вредне, па опет кажете да не ваљаду.

Кум: Моја је највреднија, кад разбија по кући и лупа.

Максим: И моја, кад кува и меси.

Никола: Само да се хоће за времена обући; јер она више пута мисли у цркву отићи, па док се обуче, а оно изишли из цркве.

VI.

Софија, пређашњи.

Максим: А јеси ли се ти, куго, обукла?

Софија: Ја сам обучена.

Максим: Како се ниси нацифрала?

Софија: Зашто? Данас није празник.

Кум: Али се данас даје награда доброј жени.

Софија: Пак?

Кум: Данас је прописано, да се свака лепо обуче.

Софија: Праве само комендије са женама.

Максим: Видите, ова је тек од оних правих.

И најпакоснија која је, мисли бар да је добра; а ова је тако уверена о себи, да неће ни да се обуче.

Софија: Ако нисам добра у овим хаљинама, нећу бити добра ни накићена.

Максим: Ено се тамо потукоше вичући, да теби припада награда.

Софија: Ја им и не тражим.

Максим: Види се, како ревнујеш за кућу.

VII.

Светозар, пређашњи.

Светозар: Ја вас често посећујем, али данас по дужности, јер је женски празник.

Максим: Само гледајте да им умножите празнике, и онако мало тумарају. Како човек устане, ништа друго и не види, него гди се успроходале жене. Шта је? Света Софија, Огњена Марија, треба да се честита, па не само женама, него и малој деци на сиси. Тако и Милицу, Смиљану и Цвету нађу у календару, само да се могу скитати.

Светозар: Већ данас је сасвим друго, треба им опростити. Мене су за овај крај определили, да прегледим како је по кућама и како се која обукла.

Максим: Но, знам, да сте имали шта видити.

Светозар: Душа ваља, белила је доста потрошено, а тако и руменила и боје за косу. Једна је тако навукла обрве, да ми се учинило, да је на театру.

Максим: А која није накићена као у комендији? Ту црвено, ту шарено, ту цветови, ту перје — добро те се краве не плаше од њих.

Светозар: Једну сам осрамотио, али у невиности. Навранила косу што може бити, али заборавила на зулуфе. Ја, прост, запитам је, од куд има двојаке боје косу.

Максим: Та само нека су с поља углађене, само нека је горња хаљина чиста, а за даље не питај.

Светозар: Најсмешнија ми је била моја газдарица, иначе богињава и ружна; али данас, мој брате, гледам жену, а не могу да је познам. Тек она мени: „Добро јутро, господине.“ — Газдарице, зар си ти? — „Ја сам.“ — О, убиле те силе! Чисти, глатки образи.

Никола: Како вам се допада накит моје Маге?

Светозар: Баш се онда чешљала.

Никола (на страни): Ај, тешко си га мени!

Максим: Је л' свака овако обучена, као моја Сока?

Светозар: Заиста, тетице Софија, ви нисте ни најмање накићени.

Софија: Ја мислим, да кићење за жену, која има свога мужа, није ни најмање нужно.

Светозар: Али бар данас.

Софија: Зашто? Ако се награда даје по лепоти хаљина, то ће добити она, која је најбогатија.

Светозар: То је врло паметно речено.

Софија: Ја ћу, на пример, метнути два низа дуката, друга ће метнути четири; па, ако жену дукати диче, то је најбоље, која има да поређа дукате по целој хаљини, па ће бити и најлепша и најбоља.

Кум: Хм! Да се нашалим ја нешто, па да узмем дукате мојој.

Софија: Верујем, али је опет до мужева сва кривица. Хоће да му је лепа, па воли да узима новце на интерес, неже ли да је лиши наниза. Верујте ми, да мужеви нећеју, не би се ни једна белила.

Максим: А кад муж каже, да се не кува ово и ово, зашто се то кува, пасја веро?

Софија: Друго је јело, а друго је белило.

Оно је нужно, а ово не само излишно него и шкодљиво.

Светозар: Али, кад муж не зна да се жена бели?

Софија: Како позна сваку другу, само своју не може?

Максим: О, убио је часни крст, како зна паметно говорити!

Софија: Мислим да баш тако лудо и не радим. На пример, ти мрзиш на белило, па се зато не белим.

Максим: Ниси ли сама признала, да је на балу свака набељена?

Софија: Е, опет ти сваку шалу узимаш за готове новце. Какогод што се том приликом понајвише лацну, тако би лудо било рећи да је свака набељена.

Светозар: Ја сам се заговорио, а морам да носим известије. Дакле, молим за сведочанство.

Максим: Какво сведочанство?

Светозар: Сваки муж треба да да̂ од своје стране написмено, каква му је жена, јер ју он најбоље познаје.

Максим: Но, то је лепо.

Светозар: Заиста, одбор у свему мудро поступа.

Максим (за себе): Рад' сто дуката, нека и то буде. (Јасно) Дакле напишите.

Светозар (узме хартију и почне писати.)

Максим: Ето, куме, човек мора и преко своје воље да хвали своје чудо.

Кум: Бре, лако је теби, али како ћу ја? Па још кад чује, да сам сведочанство дао.

Софија: Пак зашто дајете?

Максим: Видиш ли је? Завиди да добијеш сто дуката.

Софија: Ја не завидим, него, кад велите да није право. —

Светозар (устане): Ево дакле. (Чита) „Ја доле потписани, по чистој мојој совјести, сведочим, и готов сам на сваком месту потврдити, да супруга моја, Софија рођена Перкић, сваку љубав и наклоност ужива, почем је не само добре нарави, чесна и паметна, него во опште све добродјетели има, које жену украшавају и одликују. За боље веровање, мој сопственоручни потпис.“

Максим: Добро, Светозаре, врло добро. Још мало, па ће се моја Сока посветити. (Потпише).

Светозар (Николи и куму): Хоћете ли и ви за ваше? Ево сам овде додао у кратко точку једну.

Никола: Ал' ви моју Магу нисте ни видили обучену.

Светозар: Та ја њу и онамо познајем. Потпишите само, ако сте о доброти ваших супруга уверени. А за друго, ја ћу вам лако свршити.

Кум: Ајде, кума-Нико. (Потпишу).

Светозар: Е, сад да идем. (Софији): Желим да коцка на вас падне.

Софија: Кад нисам лепо обучена.

Светозар: Ко зна. С Богом! (Одлази).

Максим: Е, куме, бар ћемо и то чудо доживити, да видимо добру жену.

Софија: Бога ми, како су мужеви брзи са сведочанствама, биће их доста.

Максим: Тек она мора да пецне.

Софија: Па зар није тако?

Максим: Већ и онај би био луд, који би помислио, да сведоџба није дата за љубав сто дуката, него што је жена добра.

VIII.

Лепосава, пређашњи.

Никола: Шта је, Лепосава? Обуче л' се Мага?

Лепосава: Ево је гди иде.

Никола: Но, кад је дао Бог. А зашто се ти ниси обукла лепо?

Лепосава: Е, мене се то ништа не тиче.

Максим: Још би боље тај Перкић погодио, да је одредио тих сто дуката за девојку, која је најбоља; те би се бар удала.

Кум: Девојка не би ни једна могла добити награду.

Никола: Зашто?

Кум: Јер су све добре. Кажите, са коју сте чули да је зла? Моју Јелу фалише, те ми уши пробише.

Софија: А сад?

Кум: Сад видим шта је зец.

IX.

Мага, пређашњи.

Мага (мало небрежљиво обучена): Ето, и ја сам се обукла.

Никола: Фала Богу; а зашто ниси мало пре, да те писар затече?

Мага: Ето, нисам могла да стигнем.

Никола: Ај, дртино моја! Како ти стоји та шкуртељка? Нешто егаво.

Мага: Та добро је, добро је.

Никола: Видим, како је добро. (Намешта је). Овде мало изео мољац; али ништа, само кад није све пропало

Софија: Браца Нико, и ви канда нисте задовољни с браком?

Никола: Волио бих, да је Мага као ти.

Софија: А ви, куме?

Кум: И ја бих волио, да је као ви.

Софија: А ти, Максо?

Максим: Мени пева срећа,

Софија: Ето, вас тројица, па ни један није задовољан. — Како си ти, секо, твојим задовољна?

Мага: Мој Ника, истина, каткад псује, али је опет врло добар.

Софија: Видите, па да зађемо по целој вароши, нећете наћи ни три да се на мужеве туже.

Максим: Дабогме, и не могу се тужити, кад су мужеви добри.

Софија: Ваљда ће се опет наћи који да не ваља.

Максим: Ма како да не ваља, опет је бољи од жене.

Софија: Па зашто си потрчао, да се брже боље жениш, кад је тако зло?

Максим: Видиш је! — Море, коња сваки дан шибају и туку, па опет иде сам руди. Научен је, шта ће.

Софија: Па кад сте научени, а ви ћутите.

Никола: Право кажеш, снахо. Него, Маго, гледај да те види писар овако обучену, не би ли ми коју црквицу и ти привредила.

Мага: А како ћу, кад је, ето, отишао.

Никола: Иди, те прођи поред одборске куће, може да ће те ко усмотрити; а о доброти мислим да су сви уверени.

Максим: А, Магина је доброта позната.

Никола: Иди, не дангуби.

Мага: Ето, мрзе ме.

Никола: Та, иди, дртино; ај, куку леле!

X.

Јеврем, пређашњи.

Јеврем: Какав је то аларм на сокаку?

Максим: Какав аларм?

Јеврем: Опколили људи кућу, као да ће на јуриш да је узму.

Максим (гледа кроз прозор): Који је то враг? Та ја нисам никоме дужан.

Софија: Ваљда су чули да ћемо давати бал.

Максим: Бре, ако те окупим, пресешће ти бал.

Јеврем: Шта, — још није непријатељ побијеђен?

Максим: А и теби лепо кажем, да ми не квариш жену; јер — ето ти врата!

Јеврем: То није никакав маневар, него на дуел, ако си јунак!

Максим: Марим ја за твоје ратове!

Никола: Опет нам господин Светозар долази.

Максим: Већ и он —

Софија: Ваљда ће да се жени.

XI.

Светозар, пређашњи.

Светозар: Ја опет к вами и то с лепом новином. Пресуђено је за награду.

Сви: Па која је добила?

Светозар: Погодите.

Максим: По правди Мага.

Кум: Јест, јест, кума Мага.

Светозар: Шта ви кажете, тетице Софија?

Софија: А шта знам ја ту говорити. По мом мнењу добиће награду она, која је најлепша, јер код мушких то много вреди. Само нека је лепа, пак је сваки фали.

Светозар: Видите, како неправду чините одбору, а он је баш савесно ствар решио.

Никола: Па ко ће дакле добити?

Светозар: Послушајте, како је пресуђено: она жена, прво, није добра, која по кући једва ходи, мрзи ју чисто говорити; куд пође, ту седне. Деца су јој нечиста, кућа неуређена, пуно свуда ђубрета.

Никола: Е, моја Маго!

Светозар: Него, жена мора да је жива, окретна, газдарица у кући, која све види, нити смета, ако је мало и пољута.

Максим: Да мужа одалачи столицом.

Кум: Или да му лете тањири око главе.

Светозар: Но, второ, ни она жена није добра, која по кући лупа, праска, слуге и слушкињу грува, мужу не да ни писнути, и т. д.

Кум: Е, то није ништа, него да сте мене звали, да вам ту точку напишем.

Светозар: Треће: ни она жена није добра, која је распикућа, па ако ће и најбоље нарави бити; која води бригу само о баловима, увеселенијама, соареима, да се лепо накити и иде у визите. Овакова се може пређе рђава него добра жена назвати.

Максим: Само нека кува изобиљно, па ће све добро бити.

Светозар: Но ни она жена није добра, која живи кô Циганка, откида од уста млађима и мужу и не да ништа јести.

Максим: Каква је то луда пресуда?!

Светозар: Четврто: ни она није добра жена, која непрестано гледа да се кити, да се бели, да обрве навлачи, косу врани и облачи по дванаест сукања, само да лепша изгледа. Јер жена удата нема се ником другом допасти, него својему мужу.

Кум: То је тако.

Светозар: Но ни она није добра жена, или што је све једно, добра газдарица, која је неопраница, која се није умила од пет дана, којој се црни хаљина и т. д.

Максим: Кажем ја, да не може ни једна добити награду. Ето, која је мека, не ваља; која је љута, не ваља; која троши, не ваља; која штеди, не ваља; која се кити, не ваља; која се не кити, не ваља. А тако и јесте.

Светозар: Али ако среду држи?

Максим: Каква је у среду, таква је и у четвртак. Од паприке не бива босиљак.

Светозар: И опет кажем вам, нашла се једна, која је достојна награде.

Максим: Па која је? Да видимо и то чудо.

Светозар (пружи руку на Софију).

Максим: Сока?

Кум: Лепо.

Никола: Е, срећно снахо!

Лепосава: Дадо, и мени од тога једну хаљину.

Максим: Видиш, чули, где се ја тужим, па, као бајаги, да ми докажу, како немам право.

Светозар: Ево новци! (Проспе дукате по асталу).

Максим (врти главом): Чудо, заиста!

Јеврем: Но, сад само реци да немаш добру жену!

Светозар: И о томе има нешто. Будући је пресуда окружнога суда основана не само на општем мнењу, које влада о госпођи Софији, него и на сведочанству тичућег се супруга, зато се одбор праведно надати може, да ће поменути супруг у будуће с именованом супругом својом не само лепо живити, него да јој неће никада, што она буде у кући по благорасужденију своме наредила, на путу стајати, много мање на њу тужити се.

Максим: Молим, господине, нисам добро разумео ту вашу пресуду. Од сад Сока у кући уређује, како она зна, је л' тако?

Светозар: Јесте.

Максим: И ја на то морам приклонити главу и ћутати?

Светозар: Као муж, који је уверен о доброти своје супруге.

Максим: И још, да се не смем никоме ни потужити?

Светозар: Ви ћете се владати по смислу датог од ваше руке сведочанства.

Максим: Ево вам ваши новци, мени не требају.

Светозар: Пресуда се не може апелирати, а баш кад би и могла, то би се допустило само надлежноме лицу.

Максим: Ај, тешко мени, преварише ме.

Јеврем: Ајд, с Богом!

Максим (бије се по челу): Гди се ја избезумих за сто дуката.

Светозар: Али какова штета проистиче од туда за вас?

Максим: Ћутите, молим вас: три бала, па је отишло сто дуката.

Сви (се смеју):

Софија: Не бој се, нећемо правити бал, ја сам се само шалила.

Никола: Ето, видиш, па си се уплашио.

Максим: Ћути ми ти тамо. Сто начина има да ми већу штету начини, него што је бал. Па, опет, да се не смем ни тужити — та, три месеца, пак ме неће бити на свету.

Никола: Није него још штогод; Софија је добра жена.

Кум: Добра богме, те како.

Максим: Свима је она вама добра, само што ја трпим и страдам. Господине Светозаре, та, бар да се потужити смем, опет би ми било лакше.

Светозар: Све бадава.

Максим: Ај, луди Максо, будаласти Максо, слепи Максо, гди за сто дуката ослепи, те се упропасти и уби!

Јеврем: Кураж! Јунак, ако је и побијеђен, опет не губи духа; а благородан побједитељ зна уважавати падшег непријатеља.

Максим: И ти си ми много крив.

Јеврем: Као сојузник Софијин, морао сам све употребити, да се непријатељ побједи.

Максим: Тако ми треба, кад ти нисам показао врата.

Софија: Светозаре, смем ли и ја једну реч казати?

Светозар: Извол'те.

Софија: Ја нисам тражила да добијем награду, и не знам, јесам ли је и заслужила. Но, кад ми је намењена, ја благодарим свима, који су ме удостојили те чести

Максим: И ја, што су ме преварили.

Софија: При свем том, кад Макси ова ствар није по вољи, ја се одричем тих сто дуката и уништожавам сведочанство, које је мој муж о мени дао.

Јеврем: Шта, снахо? Трактат је потписан, и не сме се кварити.

Софија: Оставите, браца Јевреме, видим, да ту не помаже ништа.

Светозар: И ви не цените признање вашега супруга пред светом, да сте добра жена?

Софија: Он је мој муж, и ја сам дужна трпити што год он о мени рекне, било добро, било зло.

Светозар: То је заиста лепо.

Никола: Е, Максо, ако сад не признаш, да имаш добру жену, онда ниси човек.

Максим: Што неће да прими сто дуката? Мој брајко, ти не познајеш женско лукавство. Какогод што хоће да је лепша, па мође на образ белило и руменило, тако тражи да обмане свет, како је добра.

Никола: Али она то чини на твоје захтевање.

Максим: Дабогме, жена све чини што муж захтева, и опет бива што су оне наумиле. Немој ти гледати што она чини, него што говори, пак ћеш добро проћи.

Јеврем: Е, сад видим, да је свако нападање сујетно. Ових сто дуката послао сам ја потајно од-

бору. Но кад и то не помаже, узећу их натраг и располажем, да се из тих новаца начини један споменик за џандрљиве људе.

Максим: Ето ти! Договорила се с Јевремом, како ће ме преварити. Ајде сад, верујј ој.

Јеврем: На моју официрску реч кажем, да Софија није ништа о томе знала.

Максим: Ако није знала, могла се лако сетити. Не знате ви лукавство женско.

Јеврем: Дакле, на чему остаје ствар?

Максим: На томе, да жена добије награду, што по кући псује, што ради по својој вољи, прави штету и хоће мужа столицом.

Софија: Ако хоћеш да знаш, то је био само вент, које ме је браца Јеврем научио и управо натерао.

Максим: Да те је учио на што добро, не би примила, али зло одмах.

Софија: Ако мислиш, да сам те увредила, ја те молим за опроштење.

Максим: То је бар лако.

Софија: Дакле, кажи, како ти се угодити може?

Максим: Сад да ти тражим још учитеља, да те учи. Ти си моја злосрећа, то ја знам.

Софија: Буди једанпут и ти човек.

Максим: То јест, дај се под папучу метнути, па срећан човек.

Софија (публикуму): Е молим вас, сад како жена да се не радује код таквог мужа. Добрим не можеш, зло не помаже, — злу жену могли су и дотерати у чуство.

Никола: Срета кајишем.

Кум: Да видим, како би Срета с мојом прошô.

Максим: Једна се жена на свету поправила, па дигле, видиш, ларму.

Софија: Али муж ни један. Ја сам трпила, ја сам ћутала и гутала, пак ти нисам могла угодити.

Почела сам мало оштрије, то исто! Кажи, како да ти угодим?

Максим: Да куваш, да месиш, да ме вучеш по баловима.

Никола: Максиме, буди једанпут паметан.

Максим: Остави ме, немаш ђавола на врату, пак ти је лако.

Кум: Али, кума Максо, кад сви признају —

Максим: Ја један не могу.

Светозар: Ви грешите против правде.

Максим: Умрла је правда. Звоните! (Звонце се чује. Завеса пада.)

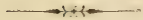

СУДБИНА ЈЕДНОГ РАЗУМА

ШАЉИВА ИГРА У ДВА ДЕЈСТВА

ЛИЦА:

Доктор философије
Исаило } његови служитељи.
Манојло }
Путник.
Шаљивац.

Место дејства у Београду.

ПРЕДГОВОР

У числу 5. Новина Читалишта стајало је о књижници Читалишта Београдског извјестије једно од г. доктора философије, гл. управитеља основних училишта књажевства Србије, члена Друштва Србске Словесности, члена одбора Просвјештенија и књижничара Читалишта Београдског, у ком се налази ово напечатано: „Истина, да је човек човеком само *через разумну душу*, но као што *тело* рану потребује, да своје *телесне* силе и моћ пита, *крепи* и развија, тако и разум потребује подкрепљивање. — Највећа пак важност умне и душевне ране у том се састоји, што је (рана) *у неизмериве дубине крај свој пустила*. — *Разум* човечески борећи се с великим тегобама у прибављању умне и душевне ране тражио је себи помоћ, и *изнашавши* најпре знаке, којим ће *плодове разума* означавати, и на послетку величествено *пронађење* печатње тако је се здраво помогао, да помоћу ових одкривења *код куће седећи* и најудаљеније народе, њину вештину и знање познати и себи га присвојити може.“[1]

[1] Ј. Ст. Поповић је, под знаком навода, нетачно навео речи из „Извѣстија“ Милована Спасића. Цело место у ствари овако гласи: „Истина, да је човек човеком само через разумну душу и слободну вољу, коју му је Свемогуће Суштество, за одличије његово дало. Но као што тело човеческо не може на један пут за свагда своје потребе задовољити и непрестано

Даље: „Овај је корак разумног створења божијег човечество на прави и преузвишени степен његов *подигло*“ т. ј. човечество је подигло корак створења божијег на преузвишени степен његов. (Чији? корака, човечества или створења?). Кад је један члан Читалишта у следујућем числу [6] сасвим невино приметио, да се не само те, него и погрешке противу граматике, које се у истом саставу налазе, избегавају, као: у *каталогу се уписују, ни су*, божим, најтврђи [наїтврђіі] и најпостојан*ији*, ост*адци*, при *прв*ом почетку, при*лозе*, *каталозе*, *егземплар*, *част* [частъ], *из* [изь] и т. д. одговори г. Спасић у [9] числу исти новина, али не да призна, што је погрешно, и да брани учтиво и лепо, гди мисли да има право, него окупи одма лично врећати нарочито једно лице, с којим се он ни у каквом смотрењу успоредити не може, и назове списатеља оних примјечанија чаушом, а саму критику пашквилом; т. ј. кад се каже, гди је г. Спасић против логике или граматике погрешио, то је

рану и неговање потребује, да своје телесне силе и моћ пита, крепи и развија, тако исто и разум, који човека над свима осталим Божијим створењима узвишава, необходимо потребује подкрепљивање и напајање. Ово последње тим нужднијим и важнијим постаје и чешће употребљење изискује, што се телесна природа човекова поне за магновеније или кратко време задовољити и заситити може, а умна довека никако, и што је прво својствено и осталим Божијим створењима, а последње само човеку. Највећа пак важност умне и душевне ране у том се састоји, што се она никаким на свету богатством купити не може и што је у неизмерине дубине крај свој спустила.

„Разум чевечески борећи се с великим тегобама у прибављању умне и душевне ране, тражио је себи у овом помоћ и олакшање, и изнашавши најпре знаке, којим ће речи говора, плодове разума, означавати, за овим наишта ће ји сходно и удесно стављати и на последку величествено пронађење печатње, тако је се здраво помогао и успјео, да помоћу овог одкровења код куће седећи и најудаљеније народе, њину вештину и знање познати и себи га присвојити може...“.

пашквила; а кад г. Спасић критизира чича Срећка књигу о земљеделију, кад назива другога подлим, неваљалим, деморализиратим, то је лепо и красно. Овај његов непристојан одговор буде поводом, те изиђу Књижевне Забаве, гди се од части и његово Земљеописаније[1], издано у Београду за младеж основних училишта, (које је Попечитељство Просвјешченија забранило), у претрес узме, али г. Спасић, уместо да би се усоветовао, и увидио своје погрешке, други одговор даде од 4 листа; у ком једва 24 реда има о ствари, а друго су све личне грдње и насртања.

Распра ова породила је у мени мисао списати једно весело позорије, као за углед г. Спасићу, да л' би лепо било, кад би се његове погрешне мисли и речи групирале и персонифицирале, и тако је произишла *Судбина разума*. Све речи, које су одличним словима печатане, јесу сопствени изрази г. др. М. Спасића, извађени од части из Земљеописанија његовог, од части из других његових саставака. Но при том, нека нико не помисли, да је карактер докторов копиран с карактера г. Спасића; личност овде нема места, него је доктор философије изведен и састављен из речи, које се у књигама г. Спасића налазе, а оваковим ће се начином нај-

[1] Наслов целога дела: *„Земљеописаніе целогъ свѣта, сачиньно по найновіемъ државном станю за выша и нижа училишта и за свако станъ грађана* Милованомъ И. Спасићемъ, Докторомъ Философіе, редовнымъ чл. Дружества Србске Словесности, чл. Одбора Просвештенія и Главнымъ Управителѣмъ основны Училишта Княжевства Србіе, Београд, 1845.“ Поводом овога дела била је доста жива препирка у српској књижевности онога времена (Матија Бан, у *Подунавци* за 1845, бр 45—52; одговор писца у истом листу за 1846, бр. 26—29; напис „Србољуб“, у *Подунавци* за 1847, стр. 47 и 79 и непознат писац у истом часопису, за исту годину, стр. 55. — Стојан Новаковић: *Српска Библиографија за новију књижевност 1741—1867*, Београд, 1869, стр. 271.)

боље видити: има ли г. Спасић право, што своја књижевна дела брани и за безпогрешна издаје.

Ја сам пак ову књигу на свет највише зато [ставио][1], да умножим књижество наше с једном оригиналном комедијом, јер ћемо ми имати доста превода и подражанија туђи драматични дела, а подлини, као што је Тврдица и Судбина разума, која се не могу на туђ језик превести, мало; прем да је г. др. Спасић до тога знања дошо, да је и Тврдицу за превод с немачког огласио, но доказати није мого.

[1] У оригиналу глагол изостављен.

I. ДЕЈСТВО

I.

(Велика отворена дворана, која на улицу изгледа. Изнутра виде се једна врата од собе, из које Исаило излази).

Исаило: Е, де, де! Сад и тај покор на моју главу. Да ме чује кум, прекрстио би се. (Пођути мало, па се почне церити и крстити).

Манојло (пролазећи стане, па удари Исаила руком по леђи): Хеј, побро! Зар си полудио, те се сам на улици смејеш?

Исаило: Полудио би и ти, да си служитељ код ученог човека.

Манојло: Каквог ученог човека?

Исаило: Код доктора.

Манојло: Та Бога ти? Баш добро, и тако ми неке бубуљице досађују. Ајде, да ми да какав лек.

Исаило: Е, он је доктор философије.

Манојло: Па? Зар ако је доктор Софије, не сме и мушке лечити?

Исаило: Видим да си прост. Море, *философије* доктор, а не Софије.

Манојло: Па добро, добро! Или лечио Софију или философију, мени је све једно; само да се опростим бубуљица.

Исаило: Али философија није жена.

Манојло: Па нека је и девојка, ја је, знам, нећу просити.

Исаило: Јест, ал' није ни девојка.

Манојло: Дакле баба?

Исаило: Аја!

Манојло: Побратиме, или сам ја луд, или си ти. Шта је дакле *та* Софија?

Исаило: Није Софија него философија, а то је нешто високо.

Манојло: Је ли твој господин доктор?

Исаило: Јесте.

Манојло: Лечи ли он философију?

Исаило: Он не лечи никога.

Манојло: Па зашто је доктор?

Исаило: Знам ли ја? Питао сам једног писара, а он ми рече, да је философија неште велико, и ко њу поред себе носи, тај је учен човек.

Манојло: Е, сад знам шта је. Твој господин хоће да буде советник.

Исаило: И може, кад је учен.

Манојло: Ама, вере ти, како говоре ови учени?

Исаило: Као буди Бог с нама. Слушам га по два сата, па не разумем ништа. А како ћеш да га разумеш, кад хоће оно, што ниси ни снивао. Најпосле му се не допада ни моје име, зашто, каже, није српско, него хоће да се зовем Перзерин.

Манојло: Како?

Исаило: Перзерин, ха, ха, ха! Шта би ти рекô, да си ми кум?

Манојло: Ја бих реко, да ти је господин полудио. Али пст! (Метне руку на уста.) Советник! и 2000 талира! Ајде и ми да се дамо на науку.

Исаило: Ти можеш, али ја нећу.

Манојло: Да л' би ме хтео учити?

Исаило: Стани код њега у службу, пак ћеш све научити. Зашто он једнако којешта говори; само ме мрзи слушати.

Манојло: То већ показује, да је човек учен. Мора да много чита.

Исаило: По дана иде с књигом по соби, и једнако таре руком чело, и сваћа се с косом, а по дана седи на огледалу.

Манојло: Ваљда гледи, колико му нарасло чело од науке.

Исаило: Не знам шта ради. Тек час га видим, гди очима жмири и намигује, час се смеши и мига уснама.

Манојло: Јамачно узаврила наука, па тражи одушку!

Исаило: Кад овако дуго постоји, онда се обуче и иде каквој пријатељској девојки или каквом ученом човеку.

Манојло: А ти?

Исаило: Мене оставља; да му чувам — не можеш погодити, пошто си Србин.

Манојло (љубопитно): Шта је то?

Исаило: Ћути, ево га, гди долази.

II

Доктор (с књигом у руци), **пређашњи.**

Доктор: Земљеописаније Штајна, по најновијем државном стању, од год. 1822. Није ли то совршеније од Земљеописанија Соларовићевог[1] и новије од Вујићевог?[2] Срби могу бити само через мене богати у просвети.

Исаило (тајно Манојлу): Видиш, како је учен

[1] Павла Соларића *Ново гражданско Земљописаніе перво на Езику Сербскомъ.* Млетци, 1804.

[2] Јоакима Вујића *Новѣйше Земљописаніе цѣлаго свѣта во оупотребленіе и ползу Славено-Сербскаго народа.* Будим, 1825.

Манојло: Заиста, јер му се чисто коса накострешила; ваљда је много мислио.

Доктор (Исаилу, гледећи у књигу): За ручак ћеш преправити трифеља.

Исаило: Трифеља?

Доктор (опет гледа у књигу): Јест, трифеља.

Исаило: А шта је то: трифеља?

Доктор: То је трифељ.

Исаило: Лепо, само кад бих знао, шта значи.

Доктор: Како не би знао, шта је трифељ, шимаовина и луково растеније, кад у књиги стоји, да добро учествује на вкус? Или хоћеш да ја и твоју дужност извршујем?

Исаило: Боже сачувај, г. докторе; само бих рад знати, шта ћу купити; јер се бојим да не погрешим.

Доктор: Купићеш — трифеља.

Исаило: То морам записати, па питати кога, зашто ја сам човек прост, ви добро знате.

Манојло: Да није то немачко трифел?

Доктор: И Немци тако зову.

Манојло: Е, па то су гљиве.

Исаило: А од куд ти знаш?

Манојло: Како не бих знао, кад код нас у кући Немци сваки дан готово једу.

Доктор (гледи у Манојла, прстом показујући у земљу): Јест, гљиве, и гљиве су врло пријатне. (Исаилу) После ћеш донети и датела.

Исаило: Шта је то?

Доктор: Роди у Берберској, гди има и јужног воћа и кориног и смоквиног дрвета, које Бербери осим свега љубе. Реке су ту само приморне, и мороразбојство је познато. Познат је Тунис са лепим двором баја и касарнама. Земља се осим Алгира дели на три бајатства.

Исаило: Па у којој ћу берберници купити то што кажете.

Доктор: Каква берберница?

Исаило: Ви рекосте, да роди у берберници са смоквиним дрветом, и да то бербери највише једу.

Доктор (подигне обрве): Пикљеницо људска, ја сам казао, да се дател као производ у Берберској земљи рађа. Зар ти не знаш производе разних земаља? Сваки је предел богат на другима. У Гвијани су производи: јагуаре, тапире, мравождерни медведи, батати и друге зачине. У Западној Индији: карабијско грознично дрво, гвоздено, махагонско и лебово дрвеће. Ово је доста да постигнеш појатије дателa.

Исаило: Али, шта је то дател?

Доктор: Како не би знао, шта је дател?

Исаило: Не знам, ни како ћу искати, ни гди ћу га тражити.

Манојло: Да није то што и Немци зову дател?

Доктор: То не граничи ни на каку сумњу.

Манојло: Е, па код нас се каже урма.

Исаило: Урма? урма? то сам и ја знао?

Доктор: Урму нисам хотео употребити, јер је реч турска, а од таковог ђубра треба језик чистити. (На страни) Овај би ми дечко могô помагати при писању земљеописанија. (Јасно) Од куда си ти, драги?

Манојло: Ја сам терзијски момак, но познат сам са Исаилом.

Доктор: Кажи: Перзерином.

Манојло: Па како сам од њега чуо, да сте човек учен, зауставио сам се, да вас видим, јер и ја имам вољу на науке, да могу бити по времену чиновник. Зато бих драговољно и служио код вас, само да бих науку поцрпио.

Доктор (хода подупрвши књигом чело): Мој драги, ја видим, да си ти добро упамтио оно моје изреченије: „човек је човеком само через разумну душу“ и зато треба да се разум бори у прибављању умне

и душевне хране, и то само при првом почетку, а при другом и трећем почетку биће му много лакше.

Манојло: О, да лепих речи! Кад бих само смисао њихов знао.

Доктор: Знаћеш, драги мој, јер свашта има своје клипе, које треба прећи. Како ти је име?

Манојло: Манојло.

Доктор: То је реч туђа, а Србин треба са српским дуком да дише. Зато ћеш се у напредак звати *Освим*.

Манојло: Освим?

Доктор: Само те на то условије у службу примам, и уместо што бих ти плаћао, ступићеш у плодност науке. То и желиш, мили. За неколико месеца можеш бити доктор философије.

Манојло: Доктор, доктор? као ви? Ај Исаило, чујеш ли?

Исаило: Ајд' не лудуј, кад не знаш ни стране језике.

Доктор: О ти отобољене памети; зар ти је непознато, да ће за 300 талира добити диплому, да се и не макне од куће; па може још постати и члан краљевог ученог друштва.

Манојло: Молим, г. доктор, како оно рекосте: човек је човеком чрез —?

Доктор: Само через разумну душу.

Манојло: Ах! Само через разумну душу. — Дакле, кад човек има душу, а ова није разумна, онда није човек.

Доктор: Није.

Манојло: Баш добро! Један ме луд човек увек задиркује и грди. Бар ћу га моћи убити, кад није као други човек.

Доктор: Није слободно извртати, јер подлом и лукавом извртању речи нема краја ни конца.

Манојло: Ви се, срдите, г. доктор?

Доктор: Срдим се на све што граничи на подлост и неморалност; а подло је речи извртати.

Манојло: Ја не знам, како се могу речи извртати.

Доктор: Јербо је душевна храна у неизмериме дубине крај свој спустила.

Манојло: Уху, ала је то дубоко! Ко је то спустио у дубине крај? Ко?

Доктор: Душевна храна.

Манојло: А каква је то душевна храна? Оно, што обично једемо, не пушта тако јако корен.

Доктор: Као што тело своје телесне силе и моћ крепи, тако се разум бори у прибављању умне и душевне хране.

Манојло: Али каква је та душевна храна; је ли обична: пасуљ, купус, месо, хлебац?

Доктор: Душевна је храна наука.

Манојло: А-а! Зато мађер треба науку јести. Само да је слатка.

Доктор: У првом почетку је наука горка.

Манојло: Ништа, само нека буде у другим почетцима слатка, а у првом можемо и мало шећера метнути.

Доктор: Ја морам одлазити, зато да повторим, што сам до сада говорио, па да закључимо. Дакле: Човек је човеком само через разумну душу. Јеси ли упамтио?

Манојло: Јесам.

Доктор: Душевна је храна у неизмериме дубине крај спустила.

Манојло: И то знам, само не знам, зашто се тако крије.

Доктор: Јербо се разум бори у прибављању душевне хране.

Манојло: То је јунак неки. Молим, г. доктор, како се зове та наука, гди се разум бије?

Доктор: Не бије, него бори. То се зове философија.

Манојло: Шта је дакле философија?

Доктор: Фалософија је тако висока наука, да само онај може бити учен, који је из ње доктор. Она се предаје у многим недостаточним свеучилиштама, но најбоља је у Германији, а најгора онде, гди се предаје мађаро-латински, као н. пр. у Кезди Фазарели, Арањиосу, Цибину и т. д. За сад је доста. (Исаилу) Мој ће разум и данас остати код куће седећи. Зато узмите на ум.

Исаило: Немајте бриге г. докторе, као да га сами чувате.

Доктор (Манојлу): Повторавај често и уписуј у књигама мудрост, коју сам ти рашчленио, па ћеш доћи до двадесет и четири предела неба. (Отиде.)

Манојло (крсти се): О! о! о! да чудна човека!

Исаило: Јесам ли ти казао?

Манојло: Хоће да ме пење у небо. Куку, мајко, шта нећу још доживити!

Исаило: Такви су доктори! Јеси ли видио, како српски говори?

Манојло: Да не знам, да је доктор, рекô бих сметен је. Но шта оно рече да чувамо?

Исаило: Разум.

Манојло: То ми је за чудо. Зар није разум у глави?

Исаило: Он ми увек говори, кад полази куд, да његов разум оставља код куће да седи. А зашто, Бог би га знао.

Манојло: Па јеси ли га који пут видио?

Исаило: Бога ми, ја нисам. А шта ми је до његовог разума? Ја се извалим па спавам, а он или ишô с разумом или без разума, мени није стало.

Манојло: Ја бих баш желио видити, како изгледа разум, а особито докторов разум. Ајде да видимо.

Исаило: Мани се тога, може бити да му је што поремећено, па ће казати, ми смо му покварили.

Манојло: Али мене све нешто копа. Ако ти нећеш, идем ја сам; и тако сам докторов ђак.

Исаило: Остави сад, ево некога.

III.

Шаљивац и пређашњи.

Шаљивац: Ко седи овде, момци?

Исаило: Г. доктор.

Шаљивац: Има ли код доктора готових рецепта, да ми дате један.

Исаило: Он није доктор за болеснике, него за философију.

Шаљивац: А, то је што друго. Како му је име?

Исаило: Ми не знамо.

Шаљивац: Дакле ви нисте код њега?

Исаило: Јесмо код њега послужитељи.

Манојло: Ја сам његов слуга и ђак.

Шаљивац: То је добро! — А шта си научио?

Манојло: Тек сам данас ступио у службу; но опет знам, да је човек човеком само через разумну душу, да је душевна храна у неизмериме дубине крај свој спустила, и философија је тражи.

Шаљивац: Па мислите ли је наћи?

Манојло: А како ћемо је наћи, кад се дубина ни измерити не може, а камо ли ископати.

Шаљивац: Ако ми добро платите, ја ћу вам показати један алат, којим се земља може скроз пробушити. Па ћете моћи наћи и душевну храну.

Манојло: То ће доктор волити него све трифеље и дателе, зашто ми је више пута говорио, како се сиромах разум бори за душевну храну. Сад могу и ја казати, да ћемо отићи до 24. предела неба.

Шаљивац: Гди је тај 24. предел неба?

Манојло: То само доктор зна.

Шаљивац: Је ли код кућe, да ми растолкује.

Исаило: Није; код кућe му је само разум, а он је отишô у шетњу.

Шаљивац: И оставио код кућe разум?

Исаило: Доктор често говори, да треба разум да седи код кућe. И зато ми увек наручује, кад иде куд, да пазим на њега.

Манојло: И сад нам је то наручио.

Шаљивац: Па гди седи разум?

Исаило: Ено га у соби.

Шаљивац: Децо, мени се чини, да ћете ви да страдате од доктора. Отоич сам видео једног ући кроз пенцер, мал' да није докторов разум украо.

Исаило (гледи у Манојла): Биће тај ђаво.

Шаљивац: Идите само погледајте, па ћете се уверити.

Исаило: Ајде.

Шаљивац: Или су ови врло прости, или је тај доктор луд. Човек има прилику сваки дан смејати се будалаштинама људским. (Приступи к вратма и смешећи се пази шта слуге раде.) Кукавци, како су се забунили! Али није ни чудо, кад слуге траже газдину памет.

IV

Исаило и **Манојло** (врате се), **пређашњи**.

Манојло: Ај наопако!

Исаило: Ај тешко мени!

Шаљивац: Шта је, момци?

Исаило: Нема. Како сам јутрос наместио собу, тако и сада стоји, а разума ни од корова.

Шаљивац: Јесам ли вам казао.

Исаило: Ај, тешко мени, не смем му изићи на очи!

Манојло (жалостиво): А како ће мене учити без разума?

Шаљивац: Сад гледајте, што ћете радити; ја вам помоћи не могу. (Смешећи се отиде).

Исаило: Знаш, шта је, Манојло. Да ми не казујемо доктору. Он како је заборавaн, неће ни знати, да нема разума.

Манојло: Е, како то говориш, а да се сети после неколико дана, па још горе. Боље да му кажемо сад; а, може бити, да га је гдигод сакрио, тек смо се бадава уплашили само.

Исаило: И то може бити. Ево га.

V

Доктор, пређашњи.

Манојло: Г. доктор, где сте ви оставили ваш разум?

Доктор: Перзерин зна: код куће да седи.

Исаило: Богме њега нема.

Доктор: Како то?

Исаило: Ако га не будете гди затворили; у соби га нема.

Доктор: Немој се шалити! Зар нисте чули, да је човек човеком....

Манојло: ....само через разумну душу.

Доктор: И мој разум да се изгуби? Ко је улазио у собу.

Исаило: Нико, него нам је један човек казао, да се неки провлачио кроз прозор. Тако је, кад сте тврди, па нећете да метнете гвожђе.

Доктор (претећи): Ја хоћу да ми се разум нађе, разумете ли? Човек не може бити без разума.

Манојло: Куд га знамо тражити?

Доктор: Ја хоћу да ми се разум нађе: јер иначе у полицију.

Исаило: Ја ћу казати, да нисте ваш разум никоме показивали, па, може бити, да га нисте ни имали, него нам само беду правите.

Доктор: Умочи у моралност твој залазећи језик.

Исаило: Да га не будете оставили код какве пријатељске девојке?

Доктор: Ти знаш, да ја разум не носим са собом. Ви треба да одговарате.

Исаило: Ако је баш до тога, ми ћемо платити. Бог зна, ваљда ништа и не вреди.

Доктор: То ти кажеш.

Исаило: Ево да вам ја дам мој разум, кад вам је баш тако од потребе.

Доктор: Твој разум не може мој заменути,

Манојло: Да не будете мислили оставити га код куће, па сте га понели са собом и на путу гди изгубили? Како би било, кад би потражили по вароши, ваљда се неће нико отимати за ваш разум.

Доктор: Стани, идеја је добра! (Отиде на страну и почне писати).

Исаило (Манојлу): Видиш, како смо га забунили. Мора да ућути.

Манојло: Опет је добар човек. Други да изгуби разум, изео би се од муке, а код њега је све једно, или имао разума, или немао.

Доктор (ступи на среду и чита): „Разум долепотписаног доктора нестао је. Или је то учињено из ачећег оштроумија, или из пакости, или случајно. Сваки који дознао буде, гди лежи истом доктору разум, нека се њему пријави, па ће добити 100 талира“. (Исаилу). Данас изилазе новине. Иди брзо, нека се ово стави, још има времена.

Исаило: Разумем, г. доктор. (Отрчи).

Доктор (Манојлу): Ми ћемо међутим науку продужити.

Манојло: Без разума?

Доктор: То не чини ништа. Прво и прво, треба учити земљеописаније.

Манојло: Шта је то земљеописаније?

Доктор: Земљеописаније јест наука, која учи оно небесно тело познати, без ког би овај свет бити и ми суштествовати престали. Ишчислително земљеописаније сматра земљу као једно тело, на ком људи живе.

Манојло: То не разумем.

Доктор: Ишчислити значи мерити.

Манојло: Па зашто ишчислително земљеописаније сматра земљу као тело, на коме људи живе, кад се људи не мере?

Доктор: То ћеш чути, док дође разум кући. — Јестествено земљеописаније има је у виду као једно природно тело, које се на више части дели, и све те части, као пределе, воду, поднебије, производе и људе по за себе описује.

Манојло: Зар су људи част земље? Али право, човек је по Светом Писму створен од земље; него како је поднебије част земље?

Доктор: Јер се земља дели на поднебије, производ итд.

Манојло: Производ је и магарац, дакле и магарац је част земље.

Доктор: Знаш ли, гди је север, восток, запад и југ?

Манојло: Знам.

Доктор: Дакле, вид је наше земље на подобије ђулета, које је на северу и југу нешто мало угнуто. То је сасвим јасно.

Манојло: Јесте, само молим гди је на ђулету север и југ.

Доктор: Отоич си казао да знаш.

Манојло: Знам по сунцу, али на ђулету не знам.

Доктор: Кад ти се јасно протолкује, немој казати не знам, јер ћеш бити оскудан на мудрости. Дакле даље: Знаш ли, шта је пол?

Манојло: Знам, пола има два.

Доктор: Добро.

Манојло: Један је мушки и један женски пол.

Доктор: Није слободно извртати. Даље, круг знаш шта је, а черта знаш шта је, дакле круг черте.

Манојло: Молим, то не разумем. Круг је нешто округло, а черта иде право. Шта је то круг черте?

Доктор: То се учи у математики, коју ја нисам учио. Тако се исто у математики учи, да се екватор дели на 360 части, т.ј. степена.

Манојло: То мора да је лепа наука, школа, што је нисте учили?

Доктор: Земља освим движења око сама себе има друго око сунца.

Манојло: Шта је то: око сама себе?

Доктор: Око себе. Ваљда српски знаш.

Манојло: Код нас се говори: око саме себе, или: сама око себе, а не: око сама себе и освим.

VI

Исаило, пређашњи.

Исаило: Г. доктор, баш сам добро стигô. Тек што су хтеле новине изићи, ја дођох. Новинар се насмејао, кад је читао, јамачно помисливши на сто талира. Али ја њему кажем, да вам разум и више вреди.

Доктор: Разум је изнашао пронађење печатње.

Исаило: До који час знаће цела варош, како сте изгубили разум; и ја мислим, да ће вам донети, макар га ко нашао.

Доктор: Мој разум није за друге. (Манојлу) Да продужимо науку. Стари су мислили по некима списатељима.

Манојло: То су морали бити велики глупаци.

Доктор: Зашто?

Манојло: Кад нису умели сами мислити, него по другима.

Доктор: Ачећа оштроумија немају места код човека жељног за науком. Остаје сад показати, шта су предели неба, климата. К првом пределу неба принадлеже сва места под равнитељем. За овима она, на којима разлика између најдужих и најкраћих дана није већа од једног сата итд. до 24. предела неба.

Манојло: Ах, сад знам, шта је 24-ти предел неба. Само не знам, зашто климата.

Доктор: Ко климата?

Манојло: Ви сте казали предел неба — климата.

Доктор: Видим да за тебе није ово; зато ћу прећи на благше ствари. Производ знаш шта је.

Манојло: Знам: трава, коњ, камен и т. д.

Доктор: Дакле: природан производ дели се на три царства природе: царство животиња, растенија и минерала.

Манојло (врти главом): Хм! то ми је мало чудно. На пр. коњ да се дели на три царства. Коњ није ни за једно царство, а камо ли за три. Доста му је сиромаху, што се земља на њега дели.

Доктор: Није слободно извртати као пијан торбу. Твоје ачеће оштроумије биће узрок, те нећеш ништа чути о Бести, о атмосвери и о Боспорусу.

Манојло: Немојте ми замерити, г. докторе, ја само желим што да научим, зато и говорим; а иначе, како су ваше речи страшне, не знам пошто бих их слушао.

Доктор: Предел назива се и поднебије. Ово може бити врућо, а може бити и хладно. Може бити сувоврућо, влажноврућо и меко.

Манојло (смеши се кроз зубе): Уху! не смем да говорим, а казао бих нешто.

Доктор: У врућом пределу ветар је усијан

Манојло: Ту треба ватре, док се ветар усија.

Доктор: И через то је опастан.

Манојло: Зар и кад се усија постаје мастан.

Доктор: Опастан, шкодљив.

Манојло: А, опасан. (Врти главом). Ја сам рекô да не знам добро српски. — Молим г. докторе, како бива ветар?

Доктор: То спада у физику, која није моја струка.

Манојло: Хм! добро би било, те би бар и ја научио.

Доктор: Остаје још, да о грађанском земљеописанију неколико речи рашчленим. Грађанско земљеописаније учи нас познавати све оно, што смо у ишчислителном и јестественом казали опширније.

Манојло: Па кад је тамо опширније, шта ћемо сад наново да се мучимо?

Доктор: Знаш ли, која се земља дели на три народности?

Манојло: Отоич се земља делила на коње људе и магарце, а сад опет на народности.

Доктор: Оно је земља, а ово је књажество седмоградско. Власи су бројем највећи, — но залуду.

Манојло: Моја је најмилија наклоност земље видити.

Доктор: То ћеш само онда моћи, кад добро научиш земљеописаније. Учи, драги мој, пак ћеш постигнути, у којој земљи хватају ките, гди су лави, слони, риси. Видићеш каквих има вулкана на грбини брега; познаћеш југообртне земље; знаћеш гди је острово свети Бартелема, и гди су људи заврнутих усница. А можеш видити и бојадисане људе.

Манојло: Је ли то далеко, г. доктор?

Доктор: У Африки и Америки.

Манојло: То је нека чудна земља. Код нас се бојадишу жене, пак се једимо; а шта би било, кад би видили људе бојадисане!

Доктор: Ти си прост; они су од природе бојадисани.

Манојло: Е, то би наше жене једва дочекале, да не морају сваки час куповати белило.

Доктор: Кажем ти да није белило него црнило.

Манојло: Да нису то Арапи?

Доктор: И Арапи овамо дођу.

Манојло: Па Арапи нису набојадисани; него им је таква фела.

Доктор: То се разумева; но доста, јер морам погледнути, шта је с разумом учињено.

Манојло: А шта се бринете, г. доктор, зар се само једна ствар изгубила на свету? Ја видим, ви и без разума говорите, па добро.

Доктор (у восхишћењу узме своје земљеописаније): Јест, док је овога, ја ћу остати бесмртан! (Хода величествено).

Манојло: Г. доктор!

Доктор: Кад се о мојој слави мисли, онда слуга ћути.

Манојло: Јао, куку, како је сад страшан! Ваљда га стиже, што је разум изгубио.

VII.

Шаљивац (преобучен). **пређашњи.**

Шаљивац: Имам ли чест г. доктора поздравати?

Доктор (пружи му књигу): Нека чита, који је на разуму и на науки оскудан.

Шаљивац (узме књигу и отвори): Заведеније сиђених с памети. Лепо! (Преврће) Свилен шешир, недостаточно, свеучилиште. Лепе ствари.

Доктор: Тек је овај корак Српство на преузвишени степен подигло.

Шаљивац: Благословен разум, који је то написао!

Манојло: Е, разум смо изгубили, па је то и без њега написано.

Шаљивац: Јесте ли ви дали у новине, г. доктор, објављеније о неком изгубљеном разуму?

Манојло: Јесмо.

Шаљивац: Боже мој, такву ствар, па не чувати! Како би могô ја разум оставити код куће?

Доктор: Зар је вама непознато, да је разум и код куће седећи изнашô пронађење печатње.

Шаљивац: И то је истина. Најбоље се мисли код куће рађају. Но ваше објављеније није доста точно, т. ј. нисте описали како изгледа, какве је боје, величине, силе и т. д.

Доктор: Ја сам зато пропустио, што сам држао, да други нико није таку ствар изгубио. Но, ако је нужно, ја ћу додати, да је мој разум помален, четвороугалан, крут и несавитан.

Манојло: И зато га не може нико појести.

Шаљивац: Такав сам ја видио у заведенију сићених с памети.

Доктор: То је моје заведеније, и ту ћу га наћи. (Манојлу) Освиме, кажи Перзерину, нека иде у заведеније сићених с памети, и нека заиште мој разум.

Манојло: А гди је то заведеније?

Доктор: Сваки добар слуга зна, шта господар има. Чуо си, да је ово заведеније моје.

Манојло: Ваљда нисте ви с памети сићен.

Доктор: Драги мој, ученик учитељу треба да даје пристојну чест; и никако напротив тога; јер ја бих те одмах отерао, да ми ниси нуждан за друго изданије земљеописанија.

Шаљивац: Овај момак канда има право. Ви кажете, да је заведеније сићених с памети ваше. Сад на питање „чије је заведеније?“ следује: „сићеног с памети“; а то сте ви.

Доктор: Ја чаушке разговоре не трпим, гди се речи изврћу као торба пијаног.

Шаљивац: Ви се срдите, г. докторе, а не знате, каквим сам послом к вама дошô.

Доктор: Извините, мени је доста.

Шаљивац: Али гди се тиче ваше славе —

Доктор: Како? Говорите —

Шаљивац: Ја сам истина обећао ћутати.

Доктор: Ако је дело чисто као моја слава, на што ћутање?

Шаљивац: Ја, ако вам и откријем, то ћу само моћи на само, и под условијем —

Доктор: Под каквим условијем? (Манојлу) Иди по разум!

Манојло: Али гди ћу га наћи?

Доктор: Хоћеш да заборавим на моју моралност —

Шаљивац: Оставите, г. доктор, потражићу га ја.

Доктор: Ви?

Шаљивац: Мени су и тако позната ваша заведенија сићених с памети.

Доктор: Ви сте неки особити човек. (Манојлу) Одлази.

Манојло (отиде.)

Доктор: Мени је жао, да сам вас отоич увредио; али ви знате, каки су учени људи, кад им се за право не да.

Шаљивац: Знам, особито од људи, који су неучени као ја.

Доктор: Ако и нисте учени, ви сте код човека, гди се можете помоћи.

Шаљивац (поклони се): О томе не сумњам.

Доктор: Шта сте ми имали казати?

Шаљивац: Ја ћу вам саопштити, али молим, да се даље не чује.

Доктор: О томе можете бити уверени.

Шаљивац: Дакле: једна фамилија, која науке и људе учене љуби, притјежава једну чашу златну и драгим камењем искићену —

Доктор: Ваљда вам је познато из мога земљописанија, да се у Ческој налази млин или воденица, гди се драго камење углађава и саставља.

Шаљивац: Срећна земља, кад и воденице имају посла с драгим камењем! Но послушајте. Та је чаша, као што се извесно зна, од Аристотела философа, коју му је Александар Велики поклонио. Да она дакле много вреди, о томе нема сумње; но већа је њена вредност, што је Аристотелова.

Доктор: Аристотел је био највећи философ, само што се није одао на земљеписаније.

Шаљивац: Фамилија ова, која није учена, но која, као што сам казао, науке љуби, закључила је, да ову чашу поклони ономе, који је најученији, разумева се, ко је доктор философије.

Доктор: И ја сам тај.

Шаљивац: Зато —; но да видите, под каквим условијем. Фамилија је закључила — и ово је што нико не зна — да чашу ономе поклони, који је тако великог духа и ума, да је лако и с малим трудом мудрост постигао; али, да видите чуда, сваки који се за увенчану награду јави, незнајући за тајну, коју сам вам саопштио, како га запитају, колико је учио, одмах почне описивати труд и муку, која је с науком скопчана.

Доктор: Ако је то, ја могу показати сведочанствима, да нисам учио ништа.

Шаљивац: Само да вам докторат не буде на путу.

Доктор: Ни најмање. Ја нисам ни мислио полагати докторат, него кад сам хтео поћи кући, кажу ми сви, да је то лепо; новаца су ми послали, па тако се и збило.

Шаљивац: То је добро. А знате ли, што би ја још радио, да сам као ви?

Доктор: Да чујем.

Шаљивац: Ово опстојатељство, што ниште ни-

шта учили и опет сте доктор философије, показује да сте великог ума и духа —

Доктор: То показују и моје књиге.

Шаљивац: Тако велики дух могô је имати сам Аристотелес. Да не ћете ви бити какав потомак Аристотелев.

Доктор: То није, јербо сам ја Србин. Него је то овако: Познато је из списанија Аристотелесови, да душе прелазе из једног тела у друго, на пр. из коња у човека, из човека у птицу и т. д. Како се то у философији зове, казаћу вам, док ми се разум кући врати.

Шаљивац: Сад вас разумем. Тако дакле ви ћете доказати, да је дух Аристотелев ушô најпре у змију, из змије у лисицу, из лисице у лафа, из лафа у камилу, из камиле у коња, из коња у вас.

Доктор: Све је тезис, па може бити и ово.

Шаљивац: Кад је тако, онда чаша ником не може припасти, него вама.

Доктор: За оваку услугу вашу ја ћу вам поклонити све оне књиге, које сам претплатницима дао, а новце нисам примио; и још ћу вас к томе уписати у каталогу мојих ученика.

Шаљивац: Ја ћу вам бити вечито обвезан.

VIII.

Путник, пређашњи.

Путник: Опростите господо, ја сам стран, рад бих у какву гостилницу.

Доктор: Од куда сте ви?

Путник: Ја сам из далека, и управо да кажем обитатељ света, јер непрестано по свету путујем.

Доктор: По свету? Но, нашô сам један пут човека, који дође у моју струку. — Освиме, столице! — Ја вас не могу тако лако од себе пустити, јер има људи, који учествују на путовање.

IX.

Манојло (износи столице), **пређашњи**.

Доктор (Манојлу): Ту ћеш и ти остати, јер си ђак; да штогод научиш. (Шаљивцу) А ви узмите ову књигу, (даде му своје земљеописаније) и судите, коме може чаша припасти. (Путнику) Па гди сте путовали?

Путник: А куда нисам тумарао.

Доктор: Јесте ли били у руској Азији, у египетској Африки?

Путник (зачуђен): У руској Азији, у египетској Африки?

Доктор: Ви сте се збунили? (Погледи са задовољством на шаљивца и Манојла). Но ја ћу почети редом. Турску знам да нисте обишли.

Путник: Нисам, осим Влашке и Молдавије.

Доктор: Како вам се допадају влашки сланици?

Путник: Ја мислим да неће бити лепши од бечких.

Доктор: У Бечу, да се вади со!

Путник: А, ви мислите солокопње. Опростите Бога ми, код нас је сланик оно, гди се со држи.

Доктор: Ја се чудим, што Бибешко трпи, да је изображење и трговина још у детињству.

Путник: Ко је тај Бибешко?

Доктор: Књаз.

Путник: А, Бибеско.

Доктор: Како је Букареш на Дубровици?

Путник: Букурешт лежи на Думбовици.

Шаљивац (гледи у књигу): Овде стоји Букареш и Дубравица. Ви нисте добро чули.

Путник: Може бити, премда ја знам и влашки.

Доктор: Шта вам се чини од Императорства Архидуката Аустрије?

Путник: То не знам шта је. До сад се звао император Аустрије.

Доктор: Шкода, што Аустријска држава само о Јадарско Море удара, иначе, како је на производима благословена, и како има вредне житеље, као Чесе, Словаце, Пољаце, Русњаце, Србље, Хорвате и Власе, могла би цветати, особито због бесплатежног пристаништа Тријестанског.

Путник: Какво је то бесплатежно пристаниште? Ја нисам до сад чуо, да се за пристаниште гди плаћа.

Доктор: Али гди је трговина слободна?

Путник: А, слободно пристаниште.

Доктор: Јесте ли били у Праги?

Путник: Јесам, ја сам обишô целу Пољску.

Доктор: Ја говорим о Златној Праги.

Путник: Молим, то се не зове Прага, него Праг.

Шаљивац: Прага, Прага треба да буде, тако пише у књиги.

Доктор: Шта вам се чини од младог Болеслава, с чојаним и кожним фабрикама?

Путник: Није ми познат, а ко ће све фабриканте и познавати.

Доктор: То је фабрикатно место.

Путник: Није ми познато.

Шаљивац: Видите, код нас чујете што нигди нема на свету.

Доктор: У Паризу сте били?

Путник: Задржавао сам се три недеље. Заиста варош неописана.

Доктор: Јесте ли често одлазили у камеру париску?

Путник: То не знам гди је.

Доктор: Како не би знали? Камера париска и департамента.

Путник: То се зове камера перâ, а не париска.

Доктор: О не треба извртати. Мени је то по-

знато, као и художни мост, звјездочтена кула, болница за глувослепе, ослабљене војнице. Шта вам се чини од Хербурга, Калаиса и Булонге?

Путник: То ми је све непознато.

Доктор: Зар ви нисте били у Хампагне на Весли, у којој се иначе краљ круноше и благосови; у Дијону, у Ангерсу на Сарте, у Пујитијерсу, гди се находи марве лекарно училиште и фабрика свилешешира. Шта вам се чини од Дауфине, Провенсе, Ланведок с Русилан и Гвијене с Гаскогне.

Путник: Г. доктор, или ви зло изговарате те речи, или ја нисам био у Француској. Али ја вас уверавам, да такових места нема на свету.

Доктор: Знате ли ви, како се те речи пишу француски?

Путник: Ако ви тако узимате, то је друго, но можете бити уверени, да вас неће разумети ни један Француз.

Доктор: Француски језик граничи на оне житеље, који португалски (кћи латинског језика с многим арапским речма помешана) говоре. Но да пређемо на Енглеску. Шта мислите, не би ли Енглези боље учинили, кад не би протестанску веру делили на бишофску и енглеску.

Путник: Такове вере нема.

Доктор: Шта? Шта!

Шаљивац: У књиги стоји.

Путник: Нека стоји, колико му је драго. Тек ја кажем, да бишофске вере нигди нема.

Доктор: Дакле ви не верујете на Нови Тестамент.

Путник: Какав тестамент?

Доктор: Евангелије.

Путник: То се зове завет, а не тестамент. Опростите, други би помислио, да сте Немац.

Доктор: О, све Швабе, који немачким духом дишу, треба удаљити као кугу, да не трују бар мла-

деж нашу. Ја да могу, попео бих се на највеће клипе, оборио бих купе на црквама, жертвовао бих све перле књажества, само кад бих мого Швабе истерати.

Путник: То су саме немачке речи.

Доктор: Ништа зато, опет не дишем духом немачким, као Србљи, који су из оне стране овамо прешли. Пређе него што бих од тога одступио, волио бих бити језичник, или сунцо-звездо-ватро-људо итд. почитатељ.

Путник (уплашен једне, за себе): То су страшне ствари.

Доктор: Нико ме неће од мојих мисли одвратити. Пређе ће реке изгубити рамена, пређе ће престати жита рађати се и патити се; пређе лутерани и калвини неће веровати западну цркву.

Путник: А кад су лутерани и калвини прешли опет западној цркви?

Доктор: Но мене су предмети одвели од праве ствари. Опростите, морам да дођем у ватру, кад видим како се отечествени синови презиру, а Швабе се уважују. Да се повратимо на наш разговор. Није ни мало чудо, што у Енглеској људи од глади умиру, кад се узме, да је земљеделије пренебрегнуто.

Путник: Ја сам Енглеску обишо̂ у накрст, и могу вас уверити, да је земљеделије најбоље на свету.

Доктор: Јесте ли били у доњој кући?

Путник: У чијој доњој кући?

Доктор: Нижих чиновника.

Путник: Многи и од нижих чиновника имају високе куће; — то зависи од богаства.

Доктор: Жао ми је да путовањем не постајете плодни у знањама. Зар нисте никада чули о парламенту.

Путник: А, то је друго; но то се не зове доња кућа нижих чиновника, него камера депутираца.

Доктор: Како вам се допада полиција лондонска, кад има у вароши 115.000 пустахија.

Путник: Опростите. Има у Лондону људи, као и свуда, који хоће што и да украду; али правих пустахија особито 115.000 никако нема.

Доктор: Дакле ви ћете одрицати, да и пријатељских девојака има до 70.000.

Путник: Ако је коме стало разбирати, која је девојка пријатељска, која није, може да је и избројао. Али то је ствар врло чудна. Колико се догађа по свету, да нам је један човек данас прајатељ, а сутра није, па тако је и с девојкама.

Доктор: Видите, опет не знате; ја разумевам оне, које су рђавог поведенија.

Путник (смеши се): Богме, господине, то баш нису пријатељске девојке, него, ако хоћете да им ново име дајете, боље их назовите непријатељске девојке. Ја бих волео кад би ми што о Србији приповедили, па да идем тражити какву гостилницу.

Доктор: Јесте ли били у Бетлехему?

Путник: Где је то?

Доктор: Исуса Христа место рођења.

Путник: Ја сам казао да ви нисте Србин. Та у Св. Писму стоји Витлејем, а не Бетлехем. Но молим штогод о Србији.

Доктор: Познато вам је, да је у Цариграду све у највећем непоретку, који (непоредак) престолни градови захтевају; улице су пуне ђубра, прем да има и шибајуће изворе —

Путник: Ја ћу у Цариград морати ићи, молим дакле о Србији.

Доктор: Пређе него о томе што почнем, треба да знате, да Србљи живе и у Босни, гди је знатно место Дубича на ре. Сани у пределу сребрних и гвоздених руда налазећим се. Познат је и Мостар, гди има ковачнице врло добрих сабљи. Но ви ћете волити што чути о Црној Гори.

Путник: То, то —

Доктор: Поднебије је у Црној Гори истина опоро, али је воздух здрав; владјеније је духовно-војничко.

Путник: Духовно-војничко?

Доктор: Тако је, јер најстарија је особа и Господар владика, који духовну и светску власт притјажава. — Прах пушчани и олово Црногорцима продавати забрањено је у суседним државама.

Путник: Боље нека чувају за себе.

Доктор: *Њима* није слободно продавати.

Путник: Та да, да! нека задрже за себе.

Доктор: Они не смеју куповати.

Путник: А-а! то је што друго.

Доктор: Сад ћемо доћи на Србију. Да она граничи од истока на Тимок и Бугарску; од југа на Македонију; од запада на Херцеговину и Босну, Дрину, а од севера на Саву и Дунав, то је сваком познато. Земља је брдовита, има река, од које Морава десно раме к Нишу пружа и преко које једна ћуприја иде. Број житеља може до милион душа изнети.

Шаљивац: То је било год. 1845-те. Сад има 15000 мање.

Путник: Дакле ви натрашке идете.

Шаљивац: Једно земљеописаније иде напред, а све друго задњачи.

Доктор: Земља је брдовита. Планине су Мироча.

Манојло: Није Мироча него Мироч.

Доктор: Омолин.

Манојло: Омоље.

Доктор: Твој језик уздржи.

Манојло: Бар то знам, јер сам тамо одрастао.

Доктор: Перзерин.

Манојло: То је име Исаилово, а брег се зове Призрен.

Доктор: Земља је плодна на сваком житу, дрвима, која жир роде, особито има доста камења.

Путник: Ко би рекô код толиких планина.

Доктор: Владајући је језик српски, црковно старо-славенски. Поглавар је цркве митрополит.

Путник: Дакле ви нисте цркве источне?

Доктор: Јесмо.

Путник: Па од куд да је митрополит глава цркве?

Доктор: Јер му цариградски патријарх митру на главу положи. — У земљи има нешто мало Власа.

Манојло: Бога ми, није нешто мало него доста.

Доктор: За сачувати народ од болести куге и друге опасне болести, заведено је пет карантина. Шта се у њима ради?

Путник (смеши се): Бога ми, ако ви не знате, који сте овде рођени, ја још мање. Него кажите ми, какве су то друге болести, које карантини предупређавају.

Доктор (поклони се): Ја сам само доктор философије.

Путник (устане): Ја вам благодарим на вашем толковању. Бар јасно имам сада појатије о Србији.

Доктор: Да би још јасније имали, ево вам једно Земљеописаније. Читајте, учите, пак ћете се просветити. — Освиме! (Уђе у собу, за њим Манојло).

Путник (гледи дуго за њим, по том шаљивцу): Не знам, шта ћу да мислим о овом човеку.

Шаљивац: Украли су му разум.

Путник: Шкода, иначе човек млад, могô би од ползе бити.

Шаљивац: Док му се само врати изгубљени разум.

Путник: Треба га лечити.

Шаљивац: Ја мислим, да му се разум метне у један лонац, да се к томе дода смерности три драма, учтивости сто драма, невисокоумија две оке, а самопознанија највише; по том да се лонац добро облепи, и да се све то добро скува.

Путник: Не, не; треба га лечити. Ја ћу опет доћи.

Шаљивац: Нећу ни ја пропустити. (Отиду).

II. ДЕЈСТВО

(Соба код доктора).

I.

Доктор (сам, држи једно писмо у руци): Не могу му помоћи, јер бих радио против моје славе. Зар је то мало, да цео Париз за мене зна, и да моја књига буде сачињена и на француски?! — Чест и поштење свакоме, био од куд му драго, поштеном и чесног срца човеку, а нечесном и неваљалом Боже дај бољу памет и поштеније срце.

II

Шаљивац и пређашњи.

Шаљивац: Добар дан, г. докторе.

Доктор: Добро, кад сте дошли, да чујете, каква слава може постићи Србина.

Шаљивац: Како?

Доктор: Моје Земљеописаније побудило је највеће вниманије у Паризу.

Шаљивац: О томе не сумњам. Само треба човек да чита; а да ће се по том чудити, то је извесно.

Доктор: Но још више, моја је књига скинула наличије једном неваљалом човеку.

Шаљивац: То не разумем.

Доктор: Ево читајте.

Шаљивац (узме писмо и чита): „Покорњејши слуга Александре Германн војени министер“. О-хо!

Доктор: Читајте само! (Хода охоло).

Шаљивац (чита): „Превисокоучени Господине“.

Доктор: Јесте ли видели! „Превисокоучени Господине“; па да не буде чаша моја!

Шаљивац (чита даље): „Ваше Земљеописаније по најновијем државном стању сочињено довело ме је до пропасти. Несрећом прочита га један депутирац из камере париске, и нађе да у Француској има 40 флота. Будући да се баш онда списак правителствених ствари прегледао, гди више не стоји него само 3 флоте, тај исти член, иначе мој непријатељ, јави камери, да сам 37 флота или продао или утаманио, и тиме народу грдну штету причинио. Зато навали, да се ваша књига, о којој нема сумње, за документат узме, и да се ја под суд дам.“

Доктор: Тако му треба; зашто је непоштен.

Шаљивац (чита): „Представите себи моју несрећу и срамоту; под суд ја, који сам до сада у чести и уважењу био. Ја се уздам у ваше милостиво и добро срце, и долазим Вас молити, да пишете овамо, да је то погрешка вашега перета, и да ме од стида избавите.“

Доктор: Нема од тога ништа.

Шаљивац: А зашто не би човеку помогли, кад вас тако лепо моли?

Доктор: Никако, нека се узме сваки у памет.

Шаљивац: Знате ли, кад сте пали у клопку, како Вам је мило било, кад сте нашли ко ће Вас бранити.

Доктор: Друго је, кад нема доказателства, а друго је, кад књига печатана сведочи. Читајте само даље.

Шаљивац (чита): „Ако моју молбу не испуните, мене очекује још већа несрећа. Јер како се зна, да

свака флота мора имати свога адмирала, то ће наравно морати изићи, да 37 адмирала нема, и да сам ја утаманио те људе. Препоручујући се Вашој милостивој учености јесам итд.“ — То је велика несрећа, г. доктор!

Доктор: Нека себи припише.

Шаљивац: Ја бих опет молио за тог бедног човека.

Доктор: Нема му помоћи. Моју славу не дам ја тако лако из руку.

Шаљивац: Али, је л' то писмо баш из Париза?

Доктор: Ко би о томе сумњао?

Шаљивац: Наравно, то ће и натпис посведочити.

Доктор (гледи натпис): На надпису нема знака, од куда иде. Но, из Париза мора бити.

Шаљивац: Да не буде — но ко би смео то овде писати? Само ми је за чудо, како министер добро српски зна.

Доктор: Зар нисте чули, да се моја књига чита у Француску? Чекајте, док ми само разум дође — но да, шта је учињено с разумом?

Шаљивац: Он има неку особиту судбину. Кад сам отишао у заведеније сићених с памети, нађем, гди га један из тог заведенија држи у руци. Ја му кажем, да је разум ваш, а он се расрди, па га баци у реку мудрости, која туда близу тече.

Доктор: Шта, мој разум у реку! За Бога, удавиће се, удавиће се!

Шаљивац: Да видите чуда, неће да потоне. Да ли би тако било у свакој води, не знам; али у реки мудрости пливао је као зејтин, ни оквасио се није!

Доктор: Лак је мој разум!

Шаљивац: Но друга невоља појави се. Један магарац, који је ту на обали пасô, како намириса ваш разум, да се помами. Почне по обали заигравати се, скакати, бацакати се, па наједанпут скочи

у реку мудрости, од које се иначе чувао као од ватре, зграби ваш разум, пак искочивши на поље наједанпут га прогута и по том одмах почне бити тако учтив и проницателан, да су се и сами сиђени с памети чудили.

Доктор: То ми је мило, али ја без разума не могу да будем.

Шаљивац: Колико је то велика несрећа, толико је с друге стране срећа.

Доктор: Како?

Шаљивац: Ви сте казали, да је дух из коња прешô у вас. Што је магарац изео ваш разум, показује симпатију с коњем и потврђује, да сте ви Аристотелев потомак, па тако, да вам чаша она мудрости припада.

Доктор: То је истина. Но опет ми је нужно, да имам каткад разума. Зато мислим, да се тај магарац закоље, па да ми се извади разум.

Шаљивац: Шта ће бити, ако се буде у желудцу скувао? Него бих ја рекô, да ви тога магарца купите, и поред себе држите. Па кад год вам треба штогод важно писати, да само вашу главу на његово чело метнете.

III

Исаило, пређашњи.

Исаило: Г. доктор. Ово су ми дали, да вама предам. (Дâ му неколико печатаних листова, које доктор узме и почне читати).

Шаљивац (Исаилу): Ако онај стран човек дође, пустићеш га унутра.

Исаило: Хоћу. Је ли г. доктор нашô свој разум?

Шаљивац: Ништа се не брини.

Доктор: Неваљали и покварени адвокати!

Шаљивац: Шта је, г. доктор?

Доктор: Критике, против мене критике! Ко су то? два ђубра, чауши, који нису вредни ни слуге бити правоме чаушу.

Шаљивац: А шта пише ту?

Доктор: Подлост и пакост деморализиратих људи, који туђим духом дишеду.

Шаљивац (подигне броширу): Да видимо.

Доктор: Ја бих волио обитавати С. Бартелему, или Никомедију, или Бетлехем, него с којекаким поквареним људима имати посла. (Исаилу) Гди си нашô ово?

Исаило: Ја прођох кроз књигопечатњу, а оно пуно људи тамо, отимају се за ове листове и смеју се нешто.

Доктор: Тако је, кад се трпаду људи неваљали, који невина чувства и срца других трују и кваре.

Исаило: Један, кад ме спази, почне викати: Исаило, Исаило. Ја се окренем.

Доктор: Јеси ли казао, да се више не зовеш Исаило?

Исаило: Кажем ја како сте ми нашли име Перзерин, као и Манојлу Освим; а он се почне још већма смејати. „На, рекне ми, носи ово доктору, знам, да ће му мило бити“.

Доктор: И ти си примио ту пашквилу?

Исаило: Како се зове не знам, јер не умем читати; него сам мислио, кад вам се што шиље, треба као добар слуга да донесем.

Доктор: Чујеш Перзерине, чувај се неваљалих људи, који пашквилама њежна и невина чувства куже. То кажи и Освиму.

Шаљивац (слегне рамени читајући): Доста је умерено писано.

Доктор: То? Није ли то права пашквила? Гледајте подло извртање речи. Је ли то лепо и поштено: чесним старцима, који су сузе проливали видевши

моју књигу на сред издату, радост кварити, и показати, да њино дете не зна ништа.

Шаљивац: Па ништа, господине: кад ви толико оцева имате, немате се чега бојати; ако је један отац плакô онда, кад сте књигу издали, други ће плакати, кад ушчита критику. Ако не будете једном по вољи, бићете другом, трећем. Ништа није боље, него кад човек више оцева има; ја да имам само два, па би ми доста и много било.

Доктор: Ја сам овдашње дете, зашто страни да нападају на мене?

Шаљивац: Ви се можете тешити, што сте још дете, пак ће вас ваши оцеви моћи опет послати у школу.

Доктор: Зар ја нисам петнаест година доста тумарао по варошима, гди има недостаточних училишта и свеучилишта; и петнаест година с другим занимао се?

Шаљивац: Али какве су то недостаточне школе? Ја не бих моје дете тамо никако шиљао.

IV.

Манојло, пређашњи.

Манојло: Господин доктор, њих десеторица дошли су и ради су купити књиге, које сте издали.

Доктор: Сви десеторица?

Манојло: Сваки, кажу, хоће да купи за себе, јер до сад нису читали.

Доктор: Што до сад нису читали, требало би их казнити; но у ово време, кад је критика изишла, заслужују паметнице; подај им бадава, нека се просвете.

Манојло: Та, господине, бар штогод нек плате.

Доктор: Ништа, ништа.

Манојло: А како ћемо подмирити оних сто талира.

Доктор: Одлази с запојућим језиком и чини што сам ти заповедио.

Манојло (оде).

Доктор (шаљивцу): Ево колико може учинити пакост и злоба. Уместо да ме убију, ја већу још славу добијам.

Шаљивац: Има свакојаких начина, да се човек прославити може.

V.

Путник, пређашњи.

Путник: Ја сам опет узео слободу —

Доктор: Јесте ли читали ону пашквилу?

Путник: Какову пашквилу?

Доктор: Што је против мене печатана.

Путник: Зар се код вас пашквиле печатају? У Енглеској је заиста цензура слободна; али опет нико није казао: ову пашквилу печатао сам ја.

Доктор: Што год се печата без потписа, или под измишљеним именом, то је пашквила.

Путник: Ја мислим оно је пашквила, гди се на чест кога напада.

Доктор: Може ли веће бити бешчестије, освим кад се каже, да моја књига не ваља.

Путник: То још није тако велика увреда; јер може бити, да онај, који тако пише, има право.

Доктор: Питам ја вас: јесте ли ви читали то неваљалство?

Путник: Које неваљалство?

Доктор: Ову пашквилу (пружи му критику) из које гвире лична призренија.

Путник: А, то ми је познато; но колико сам приметио, писано је без сваке увреде личности.

Доктор: То? То је дело подлих и неваљалих људи, које ћу позвати на сред, да се види каки су.

VI

Манојло, бивши.

Манојло: Г. доктор, шта ћемо сад радити? Навалило мало и велико, грабе се за ваше књиге.

Доктор (путнику и шаљивцу): Сад говорите!

Путник (смешећи се): Па и то вам је добро учинила критика. Док она није изишла, нису се људи толико грабили.

Манојло: Сачувај, Боже!

Путник: Сад вас и они знају, и хоће да читају ваше дело, које иначе не би може бити ни у руке узели.

Манојло: Хоћу ли дати, г. докторе?

Доктор: Распрострањуј ми паметнице мојим књигама.

Манојло: Оне сам друге давао без новаца; хоћу ли и ове?

Доктор: За добре и поштеног срца људе, а особито за ђаце, моја је књига бадава; а отровани и окужени нека плате. Но ти то не умеш, ја морам сам расположити. (Путнику и шаљивцу): Сад ћу се ја вратити. (Оде с Манојлом).

Путник: Ја сам казао, да га ваља лечити.

Шаљивац: Њега ће излечити његов магарац, који му је разум појео.

Путник: Не, шалу на страну. Казао сам вам, да ћу га излечити, и дошô сам да одржим реч. Шта може бити лепше, него младом човеку повратити разум!

Шаљивац: А у чему се састоји ваш лек? Ја мислим, као што сам рекô, да му дајемо сваки сат по једну кашику смирености и невисокоумија.

Путник: Не, не, мој је лек дејствителан. У Сенегамбији расте једно дрво, које има чудновато својство. Свака сирјеч грана, ако се у знаку телца одсече, има ту силу, да човек разуман мора мало

свернути памећу, ако га ко дебљим крајем удари; напротив, кад се у знаку овна одсече, има ту силу, да се будала опаметити мора.

Шаљивац: Ви сте дакле неки волшебник?

Путник: Нисам, него то је дејство природе.

Шаљивац: Да не буде то оно дрво, које је онако лепо описано у докторовом Земљеописанију?

Путник: То исто.

Шаљивац: Е сад верујем; само молим вас, да ме не додирнете њиме по глави, те ће прећи његова сила у мене.

Путник: Ја мислим да је дужност наша човеку помоћи.

Шаљивац: Јесте, но знате ли шта? Желио бих да покушам ја срећу лечити га, и то симпатетично, то јест речма, онако, као што бабе зевају на болесника, кад бају, па, ако се од тога не помогне, онда покажите ваше художество.

Путник: Ја бих управо и волио, кад би се он од чега другог излечио; јер, ако је мој лек и известан, опет се болесник после тога некако чудно осећа. Нема прећашње оне ватре, разметања и живости; него више ћути и замишљен је.

Шаљивац: Тако је, кад у кућу дође нов газда.

Путник: И тело канда није с овим газдом задовољно.

VII

Доктор (врати се), **пређашњи.**

Доктор (путнику): Је ли то благодарност, што сам вас са стањем Србије упознао?

Путник: Ја вас не разумем.

Доктор: Ко је од вас двојице ону пашквилу писао?

Путник: Ја заиста с пашквилама се нисам никада бавио.

Доктор (шаљивцу): А ви?

Шаљивац: Ја?

Доктор: Што ћутите? Мислите, да вас не познајем.

Шаљивац: (Сад је време да почнем лечити.) Ја само идем по свету, гледим и бележим, што други раде, па, ако је то пашквила, моја није кривица.

Доктор (у јарости): Ха, чауш! Ти си она цалајућа посућа, у коју неваљали људи којекаку ђубру бацају.

Шаљивац: И која је испуњета трифељом и клипама.

Доктор: Ха, овај је још плодан на безобразлуку. Ко говори: испуњето?

Шаљивац: Кад ви кажете: учињето, онда могу и ја казати: испуњето и ожењето, сочињето и сакупљето.

Доктор: То је чаушлук, ти си луд.

Шаљивац: Кад год вашим језиком и мислима говорим.

Доктор: На шта је мој језик оскудан?

Шаљивац: На правилама, а богат је на погрешкама.

Доктор: Мој језик богат у погрешкама? Који је кудожество — начињет.

Шаљивац: И гди гвири и гамижи незнање.

Доктор: Знаш ли ти, у колико мој језик участвује на изображење народње?

Шаљивац: Зато ће вам и подићи паметнице, ка десетом пределу неба, да вас круноше и благосови.

Доктор (путнику): Ето како је опастан чаушлук; земља се може наврнути, а он никако!

Шаљивац: Ја сам видио у вашу књигу, како су реке због навртања ослабиле.

Доктор: Пак? То је само у стражњој Индији.

Шаљивац: А шта би било, да је у предњој Индији?

Доктор: Последњи прве на броју прелазе.

Шаљивац: Јербо је предел са шумама покривен.

Доктор: Које имају црвене чврце.

Шаљивац: И једућа се гнизда. Знате, гнизда се могу сама јести; јер изгледају као уста.

Доктор: Овај једнако свој запојући језик у подсмеј умаче.

Шаљивац: Да намаже ваше заведеније сиђених с памети.

Доктор: Престани, пикљеницо од човека, или покажи твој чаушлук боље, ако мислиш да ти отку чаушку капу.

Шаљивац: Не, ја бих желео, да ми се начини један или два моста с добрим ногама.

Доктор: С ногама?

Шаљивац: Јест, да покажем, како ваши мостови иду преко реке.

Доктор: О подли и пакосни чауш!

Шаљивац: ...који докторовим мислима и језику подражава.

Доктор: Шта фали мом језику?

Шаљивац: Што је погрешко-незнањо-сујетопочитатељ.

Доктор: Докажи, докажи. Шта фали, кад ја кажем: каким, на пр. каким телом.

Шаљивац: Чим хоћете.

Доктор: Каки, кака, каке.

Шаљивац: Ха! ха! ха!

Доктор: Смеје се? А зашто је добро било каким?

Шаљивац: То је добро за вас, а за мене и то не ваља.

Доктор: Добродјетелна намера.

Шаљивац: Добродјетелна *крава*.

Доктор: Није слободно извртати, крава не може бити добродјетелна.

Шаљивац: А шта је боља намера од краве? Бар ова даје млека.

Доктор: На уголу.

Шаљивац: На чешалу.

Доктор: Опет чауш изврће.

Шаљивац: Кад угол добија степен на уголу, зашто не би и чешаљ на чешалу, и кашаљ на кашалу?

Доктор: О зашто није убивен овај чаушки језик?!

Шаљивац Те би постао језичник.

Доктор: Језичници не верују истина никаку цркву, и обитавају дивље предјеле, али су опет благше нарави и у њих тињају добродјетељи, које запојући језик чауша непоштено грди. Ка овом дође, да су сви народи оставили чауше, а код нас се сад тек појављује чауш књижевни.

Шаљивац: Који толико већма чаушко име заслужује, колико више г. доктору труди се бити раван.

Доктор: Наш књижевни чауш није кадар добром и вештом чаушу ни слуга бити, јер чауши су не само оштроумне шале замећали, и своје владатеље веселили, него су им и истину на очи мећали, и тако их у којекаким стварима упућивали.

Шаљивац: Ви добро знате житија чауша, г. доктор, но кад се сад нов чауш појавио, треба и нешто боље да произведе, као што је и Ваше земљеописаније совршеније од досадашњих. Зато ћу Вам нешто представити, ако будете имали милост, да ме саслушате.

Доктор: Од књижевног чауша не може ништа паметно бити.

Шаљивац: Ако није паметно, није ни скупо тако као Ваша књига. Послушајте: Била је једна пловећа кућа.

Доктор: Кажем ја да је чауш луд! Како може кућа бити пловећа.

Шаљивац: Ја нисам хотео одмах изаћи на сред, а то је Ваше: пловеће училиште.

Доктор: Да чујемо даље.

Шаљивац: Ова пловећа кућа погледне, како је једна река подигла лево раме.

Доктор: Сад река подигла раме!

Шаљивац: Имају ли реке рамена?

Доктор: Имају.

Шаљивац: Па кад имају, зашто га не би могле подићи? Пловећа кућа, или боље, пловеће училиште приступи к тој реки —

Доктор: А како ће кућа да ступа.

Шаљивац: Кад сте јој дали силу, да може пловити, зашто не би могла приступити?

Доктор: О чауш, та то је училиште, гди се учи пливати, а не које плива.

Шаљивац: Пловеће училиште, дакле, приступа реки, увати ју за раме и рекне: Видиш ону кулу с позлаћеним купама; тамо су тирани затворили докторов мозак.

Доктор: Шта, тамо је мој мозак; а гди је магарац?

Шаљивац: Ово је само приповетка, басна, но допашће вам се. — На то дође једна пикљеница (а шта је пикљеница, може ваша књига казати) и рекне, да ће с једним другом из марвелекарног училишта купе, али не купе од вина, него купе на кули скинути и докторов разум спасти.

Доктор: Може ли што подлије бити од овог чауша?

Шаљивац: Дакле, онај је подал, који Вам тражи разум? Тако се обично услуга награђује. — Но чекајте: Док су ови гледали, како ће разум спасти, скупе се од свих страна докторова деца, који за своје суштествовање само њему имају благодарити. Ту дође будгет, клипа, трифељ, академија природе, зданија с људским ликовима покривена, мироразбојство, потопна брда и т. д., па почну се разговарати.

Доктор: Брег се разговара!

Шаљивац: Кад може ићи, ваљда се може и разговарати. Но послушајте: Време се почне фалити, како је уставообнародовано, на које сви ударе у смеј, грдећи га што је чуло, да је устав обнародован, па то хоће себи да присвоји. Оно се почне изговарати на Вас.

Доктор: Кажем ја да чауш мора свој цапајући језик да забоде.

Шаљивац: Опростите није на Вас, него на Вашу књигу. Случајно увреди трифељ Перзерина.

Доктор: Перзерин је мој служитељ.

Шаљивац: Тамо је био брег и варош. Наједанпут подигне грбине, — Ви знате, да брегови имају у Вашој књиги грбине, — и био би га сможђио, да му нису датељ, индиго, перле, клипе, абтај и многи други у помоћ притрчали.

Доктор: Шкода, што није и чауш ту био!

Шаљивац: Сад се отвори страшна вика и буна. Перзерин повиче: Нећемо стране, нећемо клипе и перле; него хоћемо да смо чисти од туђинства.

Доктор: О, да се хоће протерати сви, који туђим духом дишу и мисле! Видићемо.

Шаљивац: На то трифељ рекне: А какав си ми ти Србин: тебе је доктор произвео као и мене, и ако сам ја из једне стране, ти си из друге. На ово Перзерин баци се ђубром на њега и у јарости повиче: Безобразниче, ти ли се усуђујеш мене бешчестити? Ево брат Освим зна, да сам ја прави Србин. Сви се на то почну смејати.

Доктор: О чауш!

Шаљивац: Сад после басне требало би да следује нравоученије, но мислим да је остало у разуму.

Доктор (прође неколико пута по соби таруући чело): Не, ако их овако оставим, још ће горе безобразници нападати на мене. Одговор морају добити, каки

нису читали. (Шаљивцу и путнику) Ту останите, да вам платим за чаушлук. (Изиђе брзо).

Шаљивац: Сад је бадава, ја сам мислио, да ће га моја басна излечити, али је глава јако одебљала; радите, шта знате.

Путник: Само да га има ко држати.

VIII

Исаило и Манојло.

Исаило: Шта је нашем господину?

Манојло: Тако нас гледао страшно, да сам мислио: сад ће нас прогутати.

Исаило: Ја му више не смем излазити на очи.

Шаљивац: Моја децо, треба да се узмете у памет. Разум вашег господина прогутао је један магарац!

Исаило: Јао, куку!

Шаљивац: Па што је прогутао, ни по јада, него је побеснио!

Манојло: Да неће прећи то и на господина?

Шаљивац: Ако се не излечи, за четрнаест дана, Богме, обрао је бостан.

Манојло (Исаилу): Па да бежимо из службе.

Шаљивац: Не, ево овај је господин лекар.

Исаило: Хоће л' да му сече испод језика?

Шаљивац: Он ће га излечити; само му морате и ви помоћи.

Манојло: Ја не смем да му више на очи изиђем.

Шаљивац: Немате шта много радити. Само га ухватите, па га држите добро.

Манојло: Е, а кад ме дохвати зубма?

Шаљивац: Ваша је дужност своме господину помоћи.

Манојло: Бога ми, ја не смем.

Шаљивац: Та он није још побеснио.

Манојло: Шта знам ја, оно се показује на шест недеља.

Доктор (иза сцене виче): Освиме!

Исаило: Ено виче.

Манојло: Јао, куку!

Доктор: Освиме!

Манојло: Иди ти, Исаило.

Исаило: Мене не зове него тебе.

Манојло: Али ја се бојим.

Доктор: Освиме, Перзерине, зар не чујете?

Манојло: Ено сад зове обојицу; сад можеш ићи.

Исаило: Да видиш, ђаволски је посао.

IX

Доктор, пређашњи.

Доктор: Зар ви не чујете кад ја вичем, јел'те, или вас ови трују? Овамо се вуците.

Манојло (тајно Исаилу): Иди, Исаило!

Доктор: Јесте ли оглували?

Манојло (гледи на шаљивца, овај му намигује): Куку, ала је страшан!

Доктор: Освиме, Перзерине, шта сам ја данас?

Манојло (опет гледа шаљивца и путника).

Доктор: Та ову ђубру треба умирити! (Иде к њима).

Манојло: Исаило, држи! (Ухвате га обојица на један мах).

Доктор: Шта? (Отима се).

Манојло: Не пуштај, не шали се.

Доктор: Руку на свога господина?

Манојло: Држи само.

Доктор: Тиранство, тиранство!

Манојло (путнику): За Бога, господине, свршујте! (Чува главу).

Доктор: Шта сте наумили са мном?

Исаило: Господине, не бојте се ништа, хоће да Вам секу мало испод језика.

Доктор: Мени испод језика! О, платићу ја вама за то!

Манојло (упиње се): Не пуштај, Исаило, не шали се.

Исаило: То ће најбоље још бити, ако нас буду преварили.

Путник (извади један прутић): Производе Сенегамбије, доведи заблуђеног у чувство! (Приступи и удари доктора трипут по челу). Сад је готово.

Шаљивац: Бог и душа тај штап вреди много!

Путник (Исаилу и Манојлу): Сад га пустите.

Манојло: Бога ми, ја не смем.

Путник: Пустите, кад вам кажем! (Приђе и раствори их, који се страшљиво један у један, а други у други угао собе уклоне).

Доктор (дуго ћути па после као из сна): Шта се са мном учинило?

Исаило: Опростите, г. доктор, али знате, како сте нам казали, да вам разум код куће чувамо.

Доктор: Какав разум код куће?

Манојло: Ваш, што је седио код куће.

Доктор: Ти си луд; како ће разум код куће седити?

Манојло: И ја се чудим. Али ви сте тако казали.

Доктор: То није истина.

Манојло: Ето, зна и Перзерин.

Доктор: Какав Перзерин?

Манојло: Па ви сте му дали име српско Перзерин, и мени сте казали, да се зовем Освим.

Доктор: Перзерин и Освим, смешне речи!

Путник: Уместо: Призрен и осим.

Доктор: Па ко тако говори?

Шаљивац: Зар сте заборавили како су велике клипе начињете до 24. предјела неба.

Доктор: У-у! Какав је то језик?

Шаљивац: Јел'те, граничи на будалаштину, ал' тако је, кад је човек плодан на високоумију, пак сенку и ђубру издаје за перле разума.

Доктор: Од куда сте ви, те тако говорите?

Шаљивац: Ја сам живио међу Власе и Словаце.

Доктор: Зар се тамо тако говори?

Шаљивац: Не, него будући је ваша књига благосовена на оваким, које-каким, погрешкама, то је она тако участвовала на мене, да сам као Ваш чауш морао себи просвојити.

Доктор: Ја то ништа не разумем. (Путнику): Молим вас, можете ли ми ви ово растолковати?

Путник (да му његову књигу): Ево, нек вас ова обавести.

Доктор (преврће): Шта? Шта? Ко је могô овако што лудо написати?

Путник: Погледајте наслов.

Доктор: Је л' могуће? Моје име носи ова нагрда!

Шаљивац: Због које сте се толико жестили, и мене чаушом називали.

Доктор: Ужасно, ужасно!

Манојло: Па знате ли, господине, како је човек човеком само через разумну душу, и како је душевна храна у неизмериме дубине крај спустила.

Доктор: Ајде, не будали!

Манојло: Ви сте ме тако учили.

Доктор: Како бих могô ја тако што говорити?

Путник: Јесте, то су ваше сопствене речи; шта више, једном сте казали, да је разум човечески и код куће седећи јако помогао се, и да је разум изнашô пронађење печатње, и знаке, којим ће он т. ј. разум плодове разума означити.

Доктор: Та од овога не може будаластије што бити!

Манојло: Па, шта сам ја бадава оставио терзилук?!

Доктор: Коме имам благодарити за повратак разума?

Шаљивац: Управо Вашем лепом дрвету из Сенегамбије, али да овај г. путник није са собом донео и Вас трипут по глави ударио, остао би Вам разум и саде код куће седећи, или у магарцу, који га је појео.

Доктор: Дакле ви сте ме вашом добротом довели у чувство. О, како вам за то могу благодарити!

Путник: За мене је доста, ако будете увидили шта је погрешно, и ако се будете исправљали и увек учили, не поносећи се високоумно и лудо, да све знате, и да су они неваљали, који вас исправљају.

Доктор: То су речи златне, које ћу сваки дан повторавати. Како вам је име, господине, да га непрестано у памети носим.

Путник: Мени је име критик.

Доктор: Критик, на кога сам ја толико викао.

Путник: То обично бива код људи (смешећи се) којима разум код куће седи.

Доктор: Ах, оваква велика погрешка била би за сваког неопростима, а доктору философије?

Путник Доктор ће се исправити.

Доктор: Не, ја морам ову сујету одбацити. Шта приноси потписивати се Др. и Др., а овамо погрешке правити, које се и ђацима не могу кроз прсте гледати.

Шаљивац (врти главом): Ко би се надао овоме, какав сте мало пре били?

Доктор: Ја знам, да сам вас увредио; али шта можете друго од празне главе очекивати? Срамота ми је од млађих.

Путник: Признати погрешку није никада срамота.

Манојло: Господине, а шта ће бити од нас двојице?

Доктор: Како, Манојло?

Манојло: Ја сам стао у службу код Вас, да ме уместо плате учите. Али како ми се види, ја сам лепо уређен, јер сам Вас служио као што треба, а Ви сте мене учили све наопако.

Доктор: Мој драги, и ја сâм треба још да учим.

Манојло: А што сам Вас служио?

Доктор: За то ћу ти платити, пак ти иди, те гледај, да ти време не пролази.

Манојло (Исаилу): Ај куку, лепо смо се намерили.

Исаило: Ја нисам никад ишô, да будем учен.

Манојло: Знате ли, шта је, г. доктор? Ја мислим, да се ми обојица држимо терзилука.

Доктор: Боље је бити и добар терзија, него жалосни доктор философије.

СИМПАТИЈА И АНТИПАТИЈА

или

ЧУДНОВАТА БОЛЕСТ

ПАРОДИЈА У ДВА ДЕЈСТВИЈА

ЛИЦА:

Самуило Црнокравић
Марта, његова супруга
Агница, њихова кћи
Тода, слушкиња
Аврам, служитељ
Доктор Макаријус
Димитрије

Породија ова односи се на Чокеову новелу под насловом „Преображења“.

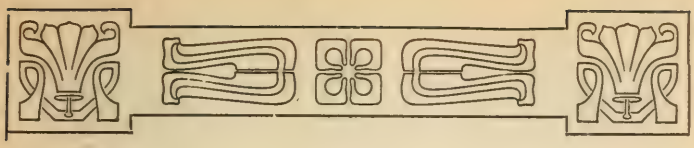

I ДЕЈСТВО.

I.

Агница (сама, остави књигу, коју је читала): Бадава! Коме није разум код куће (што 'но каже један српски философ), боље и да не чита, јер му неће ништа у глави заостати. Сирота Хортензија, не знам, ко је од нас две горе среће! Ти си љубила оног, на кога си опет сама мрзила, а ја? Ах, ја онога милујем, на кога моји родитељи мрзе. Боже мој, сваки се дан моде измишљавају, а нико неће да заведе обичај, да се старији не мешају у чувства девојке. Овако морамо сироте да осећамо, како се њима хоће; тј. кад се они љуте, да се и ми љутимо, и кога они милују, онога и ми да милујемо. — Мој је Димитрије добар, то ми мати сама каже, и само што је у детињству био мало несташан, не могу да га трпе. Боже мој, зар су друга деца боља? (Опет отвори књигу и гледа). Чудна створа од девојке! У болести љубов, а при свести највећа мрзост. — Ја бих радо код мога Димитрија била, макар ме на овај начин и мрзио; па кад бих оздравила — ха стани! Како било, кад бих и ја покушала? Прекрасно! прекрасно! учинићу се болесна, искаћу да ми га дозову; они то морају — како не би болесном детету? — и тако ћу га виђати сваки дан, а може бити — јест, јест, на овај начин моћи ћу се и удати за њега. Али треба и њега о томе

известити. (Мисли се). Чекај мало! (Отиде ка сталу, напише брзо једно писамце, па га стрпа у недра). Овако ће добро бити. Сад да сакријем књигу, јер може коме у очи пасти, премда сам уверена, да би мој отац волио чешљати перје, него књигу у руке узети. (Узме књигу). Слатки Чоке, ако ми ово за руком испадне, сваки ћу ти лист позлатити. (Сакрије књигу). Е, сад сам готова, може се театер започети. Баш добро, ево ми Тоде. (Седне).

II.

Тода, и пређашња.

Тода: Господична, шта сте се тако замислили?

Агница: Љубезна Тодо, мене ће страшна судбина постићи. Не примјећаваш ништа на мом лицу?

Тода: Мало сте бледи.

Агница: Ах, шта ће бити од мене!? Седим отоич код прозора, ал' наједанпут ми се укаже нека зелена ватра пред очима, и из ње два голуба излете. Ја се уплашим, али голубови навале на мене и кроз уста уђу ми у срце.

Тода: Јао, куку, да вам не прогризу црева. Тако је у мом селу један прогутао био жабу, пак му је после кроз трбух изишла. Идем јавити госпођи, да зовемо доктора.

Агница: Немој, слатка Тодо, јер ја ништа не осећам, да ме гризе. Него ћу ти у болест пасти, у тако страшну болест, ах, сама не знам!

Тода: Само немојте дуго лежати; видите да су скоро покладе.

Агница: Ах, мени није до тога! Тако ти сада на момке мрзим, да ти не могу исказати.

Тода: Од кад то?

Агница: Од како сам голубове прогутала. Уселила ми се противу њих нека антипатија, нека мрзост —

Тода: Господична, чувајте се; јер су девојке тек онда опасне, кад кажу, да на момке мрзе.

Агница: Ја ти верујем, моја Тодо, али јао! (Почне се преметати по столици).

Тода: За Бога, господична! Као да је велика болест. — Госпођа, госпођа!

III.

Црнокравић, Марта, пређашњи.

Марта: Шта ти је?

Црнокравић: Каква је то вика?

Тода: Ах, господична —

Црнокравић: Шта господична?

Тода: Пала у велику болест.

Марта: Шта? (Приступи кћери) Агнице!

Агница: Даље од мене нечисте руке! (Отури је)

Марта. Је л' ти зло?

Агница: Даље!

Црнокравић (Тоди): Шта јој се догодило?

Тода: Каже да је прогутала два жива голуба.

Црнокравић: Није него роткву. Сад ћу се ја с вашим будалаштинама бавити. Ајд' устај, немој ми се ту кривељити.

Агница: Самуило Црнокравићу, велики грех товариш на твоју главу. Скоро ћеш ужасну судбину искусити.

Тода: Видите, господине.

Црнокравић: Који је то ђаво!?

Марта: Јао жалосној мени, шта ми се од детета учини!

Агница: Мати, не скорби; твоја се кћи находи у бољем свету. Неће она од овог умрети, али види много, што нико од вас не види. Скоро ћете несрећни глас чути.

Тода: Она је постала видовита.

Црнокравић: Душе ми моје, ја сам нешто чуо за овакову болест. Какав ће то бити несрећан глас?

Агница: Смрт, смрт у кући.[1]

Марта: Жалосној мени, ко ће нам умрети?

Црнокравић: Ја ово све држим за будалаштину. Девојка је размажена.

Марта: Каква будалаштина, кад је пребледила као крпа. О ја несрећна мати!

IV

Аврам и пређашњи.

Аврам: Господине, велика се несрећа догодила. Цица, ваша мачка, без које нисте могли ни ручати ни вечерати, и која је у кући више вредила, него макар који гост, ова мачка, наша цица —

Црнокравић: Но?

Аврам: Цркла је на пречац.

Црнокравић: Је л' могуће?

Марта: Сад кажи да девојка није погодила.

Црнокравић: На моју душу, то је велика несрећа. Осам година живио сам с њом у највећем пријатељству. Сирота моја Цица! (Авраму) Како је цркла?

Аврам: Савила реп и отегла шапе, пак је тако свршила.

Црнокравић: О Цицо, о Цицо, ја несрећан човек, како ћу без тебе живити?

Агница: Ха! — Ха! —

Марта: Ћутите.

Агница: Је л' могуће?! Мој отац у страшној парници, да изгуби сво имање!

Црнокравић: И то још? Прекрасно!

[1] Овај ред унет је са првога рукописа; у препису га нема, тако да на том месту разговор губи смисао.

Аврам (на страни): Ја ћу одмах из службе изићи.

Црнокравић: Ово све даље иде; ваља послати по лекара.

Агница: Ху, шта видим? Отац ће пре умрети од маме.

Марта: Није него још штогод. Када?

Црнокравић: Питај је: хоћеш ли се после удати. Срам да те буде; девојка јој се мучи, а она не гледа да шиље по доктора, него је напало беснило.

Марта: Шта ће ми доктор? Други људи за скупе новце траже врачаре, да им кажу, шта ће се догодити, а ми то бадава имамо.

Црнокравић: Али ако девојка умре?

Марта: Јеси ли видио како све зна? Смрт мачке, ко би ти могô тако предсказати?!

Црнокравић: То је заиста чудно. Такву мачку не бих дао за многе паре.

Марта: Ето видиш. Па чекај, ваљда ћемо још штогод чути. Добро је кад човек напред зна, шта га чека, може предупредити. Дед, Агнице, приповеди нам још штогод.

Агница: Ху!

Марта: Немој се устручавати, ми тебе милујемо.

Агница: Оно белило, што је мама начинила, не ваља.

Црнокравић: Шта? белило! Нисам ли казао, да ми се белило у кући не прави.

Марта: Ћути, ћути; зна она, шта говори. Иди боље те зови доктора.

Црнокравић: Та ти хоћеш да имаш пророка! Дед да видим, шта је с белилом.

Марта: Ју мени кукавици! Дете на смрти, а он би остао да се ту свађа. Иди по доктора, кад ти кажем.

Црнокравић: Иди, Авраме, доктору Макаријусу.

Марта: Али како можеш бити тако без чув-

ства. Дете у највећој опасности, и он шиље слугу. Иди сам, тако ће скорије доћи.

Црнокравић: А ко ће је чувати?

Марта: Не брини се ти, кад сам ја овде. Само иди брже! (Црнокравић отиде). Проклета девојка, добро је била почела, али куд је после одведе враг. Добро, те сам га отерала, јер би могô и друго што чути. — Како ти, је Агнице?

Агница: Мајко, ја спавам; но ти си невесела. Иди и моли се Богу за здравље твоје кћери.

Марта (Тоди и Авраму): Пазите на њу, сад ће доктор доћи. (За себе). Да сакријем белило, док се није вратио. (Одлази).

Аврам: Бога ти, Тодо, шта је нашој господични?

Тода: Ћути, она је постала видовита.

Аврам: Та вере ти?

Тода: Видиш, како су јој очи затворене, пак ти опет све погађа. Она је напред казала, да ће мачка цркнути.

Аврам: Е, гледај јако! Богме, кад тако погађа, да је питамо, гди има новаца, па да не морамо овако служити.

Тода: Ја бих волила, да ми најпре у руку гледи, да чујем, хоћу ли се скоро удати.

Аврам: Мени је једна Циганка већ гледала. Баш да видим, хоће ли се подударити. (Приступи Агници).

Тода (отури га): Пусти мене најпре. Сладка господична!

Агница: Тодо, ти желиш знати, каква ти судбина предстоји; но ти ниси чиста.

Тода: Нисам имала кад да се умијем. Ал' ви се зато немојте срдити. Ја много не захтевам, господична, само да чујем, кад ћу се удати.

Агница: Тодо, ти ниси сама.

Тода (Авраму): Видиш, како све зна. — Слатка

господична, то је наш Аврам, но ви се немојте ништа устручавати; он зна све моје тајне.

Агница: Удаћеш се, жалосна девојко, после шеснаест година, ал' ћеш бити уде среће. Добићеш мужа пијаницу, који ће те сваки дан по трипут тући, а недељом како се догоди.

Тода: Ах јадна!

Аврам: Јесам ли ти казао да не трчиш напред. Да видиш како ће мени лепо врачати. (Пружи длан). Господична, ви знате, како ја, вас ради, крадом идем којекуда. Молим вас, кажите и мени штогод.

Агница: Авраме, теби је једна Циганка већ погађала.

Аврам: Од куд то зна!

Агница: Циганка је слагала, ти ћеш бити обешен.

Аврам: Ај, куку! а зашто? Тешко мени несрећнику!

Тода: Бар је теби добро погодила.

Аврам: Шта се ругаш; волим и то, него да ме туку сваки дан по трипут.

Тода: Ах, сирота!

Аврам: Ај, кукавни Авраме!

Тода: Бар да могу утећи.

Аврам: Тако је, кад човек нема среће. Од све невоље још једно да чујем. Господична, нисам био код куће има три године. Кажите ми, молим вас, шта ми ради ба́ба?

Агница: Он је на орању.

Аврам: Је ли здрав?

Агница: Жив и здрав.

Аврам: Баш вам фала. Одавно нисам чуо ништа за њега. Молим вас, поздравите га од мене, и

кажите му, да ме за бамбадава вешају. Или чекајте, да вам донесем што, да му дате за спомен. (Отиде.)

Тода: Ах, сирота ја, није доста, што морам чекати шеснаест година, него да ме после бије.

V.

Доктор Макаријус. Црнокравић, Марта и пређашњи.

Доктор (у разговору са Црнокравићем): Ја вас уверавам г. Црнокравићу, да је све онако, као што сам разложио. Ја ћу вама одмах доказати: Систем вегетабилни нервозни јест од система ганглијског сасвим изолират, од церебралног система независим, и обитава у утроби. Особито влада око срца, што прости кажу: око лажице. Кад је човек будан, онда дејствује мозак или церебрални систем — а кад спава, дејствује ганглијски систем. То је сасвим јасно, је л' те?

Црнокравић: Верујте ми, од целог вашег разговора нисам ништа разумео.

Доктор: Таки ћу вам доказати: зашто човек снива. Јербо они симпатетически нерви, који ове две системе сојужавају, преносе чувство из вегетативног система у мозак или церебрални систем. Је л' те, то је сасвим јасно; ја ћу вам одмах доказати.

Марта: Молим, г. докторе, да нам видите девојку.

Доктор: Чудна је ствар магнетизмус. Многи су се сумњали; јао, Боже мој! што један докучи, не мора и други Од куд лунатици, сомнамбули, месечњаци? Са затвореним очима иду на најстрменитија места, а зашто? Јербо ови нерви фантазију тако подижу, да они представленијама вид истинитости дају; јер делателност живаца поставља се у движеније и причињава, да човек спавајућих ходи. Јел'те то је све јасно, ја ћу вам одмах доказати.

Агница: (Но, тај ће ме уморити!)

Црнокравић: Љубезни докторе Макаријусу, ја нисам изображен за такве суптилности. Зато да се оставимо разговора, и да гледамо, шта ћемо с девојком.

Доктор: Ја вас уверавам, г. Самуило Црнокравићу, да је ово све на ползу ваше кћери говорено. Ходите само ближе, молим вас, гледајте, како јој је лице румено, и, као што ми кажете, да она тајне, другима непознате, предсказује, то је шести степен магнетизмуса. Ја ћу вама у кратко доказати, јер ме многи болесници чекају. У првом степену остају чувства у првобитној делателности, и зове се будни степен; у другом ова делателност губи се од части, и зове се криза несовршена. Овде се указује болест око срца, зној, каталепсија итд.

Марта: Али за Бога, г. докторе!

Доктор: У трећем степену чувствителност сасвим престаје, и зове се магнетични сан, *crisis perfecta*. Четврти је онај, о ком сам вам отоич говорио: „странствовање у сну". У петом степену постаје болесник клервојант, ако хоћете, можете казати „видовит", јер ми клервојанс немамо, тј. реч немамо, ал' болести имамо.

Марта: Али за име света, г. докторе, докле ви нама толкујете, девојка може издахнути.

Доктор: Ваша кћи није ни у једноме од ових степена; она се находи, као што рекох, у шестом степену, који се зове *gradus extasis*, или *universalis disorganisationis*. С непоњатном јасношћу види она, што је пред другим сакривено; све, што је нечисто, њу вређа, и у немир доводи. Предсказује, шта ће бити, и кад ће јој болест доћи, најпосле, који су лекови за њу најсвојственији; јер ви морате знати, да она најбоље зна, како је лечити треба. Одмах ћу вам посведочити! (Приступи Агници, и окреће шаку око

њеног срца). Да видите, како ће се одмах из свога сна пробудити и почети говорити.

Агница (стресе се): Докторе Макаријусу, ти ниси чист, зашто ме мучиш?

Доктор: Је сам ли казао? Видите, како зна, да сам љутит; јер, пре нег' што сам овамо пошô, испсовао сам слушкињу, што није хтела да меси трганце.

Агница: Докторе Макаријусу, иди у угал од запада, и клекни на лево колено, да ми лакше буде.

Доктор: Ја истина радо не клечим, али за моје болеснике, као доктор, све сам готов учинити. (Отиде на определено место, и учини као што му је казала). Ево видите.

Агница: Ах, како ми је сад лако; прејестествена сила из воздушнога круга на крилу природе почива тихо у внутрености мојој; бајни сан њега величествено покрива.

Доктор: Чујете ли, како високо говори! Прави шести степен!

Агница: Љубезни докторе Макаријусу, ухвати се рукама за уши, али тако, да ти мали прсти горе подигнути стоје.

Доктор: За љубав моје болеснице и то ће бити. (Учини као што је казала).

Агница (полако): Чекај ти, клепетушо! (Јасно) Ах, колико ми је сад боље; али ми помоћи не можеш. Устани, љубезни Макаријусу, на твојој совести лежи нешто.

Доктор: Што сам онога у врућици сахранио? Боже мој, *errare humanum est.*

Марта: Г. докторе, шта ће бити од ове наше девојке?

Доктор: Само стрпљења, госпођа Црнокравићка, само стрпљења! Већ је почела о својој болести говорити, скоро ћемо чути и лек.

Агница: Само чиста душа може се моме суштеству приближити; само она зна тајну непостижимих кругова природе. Гди си, Димитрије, једини, мили Димитрије?

Доктор: Пст! пст!

Агница: Тебе је дакле природа моја изабрала, да избавитељ будеш дугострадајуће душе! О, ходи, ходи, зашта одвраћаш мисли своје од мене? Ја сам несрећна девојка, болна и невољна, на устију гроба. Само од тебе зависи ми живот. Ако ме ти не ублажиш, нема ми лека.

Доктор (клекне као и пређе, и ухвати се за уши): Ко је тај Димитрије?

Агница: У суседству нашем находи се један младић од двадесет и три године, очију црних, косе вране, витка стаса, коме је име Димитрије. Тај младић нека дође, нек пружи леве руке средњи прст к срцу моме, пак ћу одмах доћи к себи.

Црнокравић: Ког врага, г. докторе шта је то?

Доктор: Победа, победа, нашли смо лек!

Црнокравић: Ја ту фамилију не могу да трпим.

Доктор: Баш зато и јесте лек. Ни једна медицина није пријатна, али је зато опет узимамо, и скупе новце дајемо. Јесте ли видели, како сам и ја, као доктор, морао клечати?

Црнокравић: Али —

Агница: Ху, мука, мука! Ко има нечисте мисли овде?

Доктор: Ето, очевидна пропаст ваше кћери, ако се будете устезали.

Црнокравић: Шта велиш, Марта?

Марта: И ја их не могу да трпим, од како нам је прасету одсекô реп, али за љубав моје Агнице —

Доктор: Немојте отезати.

Црнокравић: Дакле нека буде. (Тоди) Иди Мандићу и кажи, да сам га ја, или боље, да га је

Агница поздравила, нека заповеда мало доћи до нас; али не казуј шта је. (Тода отиде). Он ће се чудити и, може бити, да неће ни хтети доћи.

Доктор: Доћи мора, иначе ћу га ја, као доктор, дотерати.

Марта: Ах, сад ће пући по свој вароши, како ми је дете болесно, пак се неће моћи ни удати.

Доктор: Не брините се ништа, госпођа Црнокравићка, она ће бити здравија, него што је била. Требало би остати, док не прође кризис, но други болесници —

Марта: Молим, г. докторе, задржите се још мало.

Доктор: Опростите, госпођа Црнокравићка, моја би то највећа радост била, али не могу, не смем. Имам једнога у врућици, који страшно псује. Извините! Но како обиђем болеснике, одмах ћу доћи; јер болест ваше кћери није обична. (Поклони се и оде).

Црнокравић: Паметан човек овај наш доктор.

Марта: Кад би тако сви лечили, морали би сав приход потрошити само на хаљине.

Црнокравић: Али барем и разуме свој посао. Јеси ли видела, како је одмах погодио болест?

Марта: А ко га је разумео? Он је могô још три сата говорити, пак би опет толико значило, колико да је ћутао.

Црнокравић: Слабост има разметати се са својом науком, то је истина; али тако је, кад се глава усија, па мора да тражи одушку.

Марта: Да видимо, шта нам девојка ради. — Како ти је, Агнице?

Агница: Још једнако зло.

Марта: Претрпи се мало, сад ће доћи Димитрије. Имаш ли још какву новину? Дед нам приповеди, али немој из куће, то ми не треба да знамо. (Мужу) Да је питамо, ко ће добити први стол?

Црнокравић: Да, да, то је важно; пак после, колико ће ти јаја снети кокош, и какви ће бити пилићи.

VI

Димитрије, пређашњи.

Димитрије: Г. Црнокравићу, ви сте желели са мном говорити.

Црнокравић: Добар дан, љубезни Димитрије, опростите, што смо вас трудили. Истина оно прасе — но, о томе не треба сада говорити.

Димитрије: Ја мислим, да је време заборавити већ једанпут оно, што је дете из несташи учинило.

Марта: Јесте, Димитрије, али треба знати, да није лепо било нагрдити онако прасе. Знате ли шта је прасе без репа?

Црнокравић: Истина, мене је доста стало парницу због тога с Вашим оцем терати, јер ваља да знате, да сам ја три судије подмитио.

Димитрије: О, молим Вас, то је исто и с наше стране учињено.

Црнокравић: Ја мислим, да престанемо од овог разговора, јер би нас могао далеко одвести.

Агница: Димитрије, слатки мој Димитрије, немој ни најмање долазити у ватру, јер ми нећеш помоћи.

Димитрије: Шта је ово?

Марта: Ето, видите, шта је. Наша се Агница напрасно разболела, и Вас захтева, да јој помогнете. Ја мислим, да ћете Ви сву мрзост на страну оставити, гди се тиче живота невине девојке. Зато приступите к њој и оно чините, што Вам буде рекла.

Димитрије: Како јој ја могу помоћи, кад нисам доктор?! Господична Агнице, шта је Вами?

Агница: Прва је молба моја, љубезни Димитрије, да ништа не говориш Стани управо спрећу мене и пружи леве руке средњи прст.

Димитрије: Шта ово значи? (Пружи прст).

Агница: О какво спокојство обузима сад чувства моја! Кроз трње среће пролазила сам ја, док нисам дошла до овог блаженства. Нико не разуме тако тугу моју као ти, љубезни Димитрије, ти чувствујеш ово, какогод што је и мени познато, шта твоје срце осећа. Само постојан буди и тајну чувај. Ако ме богиња среће не вара, скоро ћемо нашу жељу испуњену видити.

Марта (Црнокравићу): Гледај, како се у лицу зарумeнила!

Агница: Постојан буди, љубезни Димитрије; ја ћу тебе на јави мрзити, но ти немој узимати на ум; то је само опсена непосвећених очију. Ако ти умреш, и ја сам умрла; ако ти несрећан будеш, и мене ће туга уморити. Што се год теби догоди, веруј ми, ја тако осећам, као да се мени самој догодило. Сад, љубезни мој, време је кратко: у полак пет добићу ову исту болест; зато дођи, да се много не мучим; смилуј се на судбину бедне девојке, која код тебе сваку срећу очекује. Већ је крај; сад ћу заспати, и мало час пробудићу се здрава. С Богом Димитрије, ах, како те љубим! (Намести се, као да ће спавати).

Црнокравић: Како те љубим? Хм, то ми се мало чудно види.

Димитрије: Ја ништа не разумем.

Марта: Много речи, мало смисла. Но гле, нисмо је за тајне питали. Агнице!

Димитрије: Немојте је дирати, она спава.

Црнокравић: Тако нешто и рече. Жао ми је што нема доктора, да ми протолкује.

Марта: Таман би скоро свршио.

Агница (устане полако): Гди сам ја?

Марта: Агнице, да л' ти је што боље?

Агница: Зар сам била болесна?

Марта: Ти си нам много којешта приповедала.

Агница: Ја сам само спавала.

Марта: Доктор ће ти најбоље казати.

Агница: И доктор је био? (Смотри Димитрија). Шта тражите Ви овде?

Димитрије: Господична, Ви сте ме позвали.

Марта: Он ти је помогô.

Агница: Ја такве посете не примам. Сад сте дошли у нашу кућу, па више никада! (Приступи му нагло, пак му једно писамце у руке стисне). Јесте ли ме разумели? Да ми никада на очи не изађете! (Отиде).

Црнокравић: Шта опет ово значи? (Изиђе за Агницом).

Марта: Немојте се наћи увређени, Димитрије: она је болесна, па не зна, шта ради. Но ја ћу је одмах дотерати, нека вас моли за опроштење.

Димитрије: Није нужно.

Марта: А, то мора бити, то мора бити; она је девојка, то је срамота. (Отиде).

Димитрије (сам): Ког врага, моја се Агница срди на мене, а нисам јој ништа учинио. Колико ми је пута говорила, да без мене живити не може. Да видим, шта ово значи. (Отвори писамце). „Све ово тебе ради бива, љубезни Мито. Моји те родитељи не могу да трпе, па сам зато овај начин измислила, да дођемо до цели. Ником ништа не казуј, него други пут кад дођеш, понеси и једног врапца са собом, и жели ми добар успех“. — А, сад разумем; Агница моја хоће да превари родитеље, који неће да је даду за мене. Ајде де, ту радо помажем. — Врашка девојка, ако стане и мене тако варати, биће леп посао! (Одлази.)

II. ДЕЈСТВО

I.

Црнокравић и Марта.

Марта: Бадава. Затворила се у соби, па не пушта никога.

Црнокравић: А не боји се она, да је што не снађе.

Марта: Како ти могу такове мисли на памет доћи. Ниси видио, шта је претрпила.

Црнокравић: Баш зато, што је болесна, не треба да се затвора.

Марта: Оваква није била никада. Како осрамоти оног човека!

Црнокравић: Димитрија? За њега ми није стало. Више ми је жао, што је увредила кукавног Макаријуса.

Марта: Никога не треба да вређа, док је девојка; а кад се уда, што јој драго.

Црнокравић: Вичи је, нека дође, да видимо, како јој је.

Марта: Ја знам, да ћу је бадава звати. (Виче) Агнице!

Агница (из друге собе): Чујем, мамо.

Марта: Изиђи, ево је рад отац да види, како ти је.

Агница: Слатка мамице, само се још мало претрпите; одмах ћу доћи.

Црнокравић: Шта мора сама радити?

Марта: Може бити да је пређашње мисли муче. Није шала толика предсказивања!

Црнокравић: Да, особито моја смрт.

Марта: Ах, кад на то помислим —

Црнокравић: Одмах ти дође вољa удати се.

Марта: Иди, молим те, како те не мрзи тако говорити.

Црнокравић: Та мал' ниси питала: је ли млад и леп?

Марта: Теби је до шале, а не гледаш на дете.

Црнокравић: И она ће се удати.

Марта: Али кад?

Црнокравић: Пре тебе.

Марта: Кад паднемо у парницу и све изгубимо.

Црнокравић: Бога ми, ако то буде, биће ђаволски посао. Мандић ме је научио, како се терају парнице.

II.

Агница, пређашњи.

Агница: Ах, слатка мамице, шта се од мене учини!

Марта: Кћери моја, ти си била болесна.

Агница: То осећам, јер канда ми све нешто по срцу ходи.

Црнокравић: Али кажи ми, ћерко, како да ти у такву болест паднеш?

Агница: Ја не знам, слатки татице, нити да ми је било зло, ни да сам у болест пала. Толико знам, да ми се нешто пред очима засветлило, те сам моралала на столицу сести. Даље што је било, не опомињем се.

Црнокравић: Ти си нашега доктора јако увредила.

Агница: Ах, то ми је врло жао! Добри доктор, ја ћу га за опроштење молити.

Марта: Доктор је добар, лако ће ти опростити, особито што зна, каква је то болест. Али, ћерко, Димитрија онако да осрамотиш, пак и то при чистој свести! Шта ће човек о теби говорити; а он је дошô тебе ради, јер смо га ми звали.

Агница (мазећи се): Њега не могу да трпим, мамо!

Марта: Истина, он нас је јако увредио. Ти добро памтиш, кад је нашем прасету одсекô реп. То не би тако страшно ни било, али твој отац у љутини ћуши оца његовог, и избије му три зуба. Истина, зуби му нису ни ваљали, ал' су тек зуби били, и тако се роди парница, гди смо доста изгубили. Ти све добро памтиш, но опет, као девојка, треба да му се показујеш притворно, да те на глас не изнесе.

Агница: Грозим се, кад га само видим.

Марта: Ја знам, да си се ти много пута на балу лепо с њиме разговарала, а неки су ми казивали, да сте и заљубљени. Но ја ово не верујем, доста, ми смо га звали, и он је дошô, не треба човека врећати. Како си му у болести лепо говорила, како си га називала својим љубезним!

Агница: Ах, је л' истина, да сам то учинила?

Марта: Још си му казала, да дође опет у полак пет.

Агница: Ни по што, ни по што! Не знате ли ви, да ми је он прстен с руке украо?

Црнокравић: Шта?

Агница: Прстен, који не би дала за цео свет. Знате, мамо, онај мали, што сте ми лане купили.

Црнокравић: Кад је то било?

Агница: Пре подне, кад нисам знала од себе ништа.

Марта: То није истина, ми смо сви ту били.

Агница: Ја сам му у руци видила. Ваљда хоће што да врача њиме.

Црнокравић: Ако је тако, неће ми више у кућу ступити.

Марта: Ћути, молим те, док не прође ова ватра, па онда чини, што ти је драго.

Агница: Молим вас, татице, не пуштајте га к нама.

Марта: Нека протолкује ово чудо ко може; у буни љубов, а на јави мрзост.

III.

Тода, Аврам, пређашњи.

Тода: Ах, слатка господична!

Аврам: Медена господична!

Црнокравић: Но?

Тода: Зашто да ме удајете после шеснаест година, пак још за пијаницу.

Аврам: А шта сам вам ја скривио, да ме обесите за права Бога.

Црнокравић: Који вам је враг, шта сте напели буке?

Тода: Ах, господине, пре подне, кад је господична била видовита, натера ме Аврам, да је запитам, шта ће од мене бити; на то ми она каже, да ћу се тек после шеснаест година удати. Не би ни то марила, премда сами знате, како је жалосно, кад девојка од деветнаест година мора још шеснаест да чека; али господична каже, да ће ми муж бити древна пијаница, и да ће ме сваки дан туђи.

Марта: Кукавна девојко!

Црнокравић: Ко те је терао, да је питаш?

Тода: Ах, то би свака учинила.

Аврам: А ја је питам, како се могу новци ископати, а господична ми каже, да ћу бити обешен. Није ли то Богу плакати?

Агница: Ја од свега овога ништа не знам.

Тода: Смилујте се, господична; не марим чекати и шеснаест година, кад није другојачије, само не дајте да ме бије на правди Бога.

Аврам: Нека ме затворе, нека ме бију и чине од мене, што им је вољна, само да ме не обесе. Жао ми је осрамотити род. Хоћете ли, господична?

Агница: Оставите се ви, то у мојој власти није.

Тода: Ја ћу вас две године за бадава служити

Аврам: Ја ћу полак плаће моје оставити. Господине, молите и ви господичну.

Црнокравић: Ја да молим? Мене је у парницу бацила, сво добро одузела, и пре времена сахранила.

Аврам: То је баш штета, тако добар господин!

Агница (плаче): Ја сам баш несрећна девојка!

Црнокравић: Децо, ми ћемо, као што ми се види, сви страдати: но што му је, ту му је.

Аврам: Сви ће којекако, али ја, сиромах, кад повичу „повуци“, биће и повуци и потегни.

IV

Доктор (ступи) **Тода** и **Аврам** (одлазе).

Црнокравић: Слуга, г. докторе.

Доктор: Слуга сам. А гле болеснице. Је ли добро?

Марта: Сад јој је добро.

Доктор: Како је дејствовао позвани младић?

Марта: Како је дошо, таки је почела веселија бити.

Доктор: Јесам ли казао?

Марта: Разговарала се с њиме лепо и паметно, али ми нисмо могли од свега тога ништа разумети.

Доктор: Је ли моја реч? Такови болесници нису више на земљи, него иду далеко, далеко; и као што сами лете, тако им се и говор уздиже. Чудна је ствар *magnetismus animalis*, или *magnetismus vitae*. Колико је трајала криза?

Марта: Није се кривила више, него је лепо заспала, и мало час пробудила се.

Доктор: Зар није казала, кад ће опет у болест пасти?

Марта: Јесте, јесте; у полак пет, молила је Мандића да опет дође.

Доктор: И то би лепо било, кад ја, као доктор, не би погодио!

Марта: Али како вам се допада ово? Испсовала момка, кад се пробудила.

Доктор: То је наравно следство, јер се у другојачем стању и лекови другојачије осећају. Ја ћу вама таки доказати: Она чује сат, који у његовом џепу куца, а не чује, кад јој се на уво метне. Што он мисли и она с њиме то исто мисли, зашто је сојуз врло скопчан. Тако из ове велике симпатије у болести рађа се на јави антипатија, која све више ишчезава, што се већма болест здрављу приближује. Ви ћете видити, да ће се господична и удати још за њега.

Црнокравић: То нам још треба!

Агница: Пређе смрт!

Доктор: Напред се не може ништа казати. Будући да сам све моје болеснике обишо, зато ћу остати, докле јој болест сасвим не прође.

Агница: Ви сте врло добри, г. докторе, и ја вас молим за опроштење, ако сам вас у чему увредила.

Доктор: Ништа, ништа, ми смо научени на то. Ја имам једног, кога се чисто страшим посетити; али Боже мој, у болесника је раздражљивост ве-

лика; све му је тешко, све неправо, медицина горка! Но кад оздрави, онда тек дође: Благодарим, г. докторе! и по који дукатић остави. То је између нас помирење.

Црнокравић: Али, г. докторе, нећете ли штогод нашој девојки преписати?

Доктор: Добро, кад сте ми напоменули. Даћу вам један рецепт, како за људе, тако и за коње врло полезан.

Црнокравић: За коње, г. докторе Макаријусу!

Доктор: Вами се ово чудновато види, почитајеми г. Самуило Црнокравићу, но ја ћу вам то одмах доказати. Ви сте много пута искусили, како коњи у помрчини виде; чули сте даље, како има коња, који су колерически; а знате шта је колера? — болест опасна, која је много људи поморила. Кад је дакле колера болест коњска, но опет зато и на људе напада; кад има више болести, које су и коњма и људма својствене, лако можете сами закљученије извести —

Агница (је међутим у другу собу ушла, но опет се вратила).

Доктор: Господична, да Вам није што зло? (Пипа јој жилу).

Агница: Није ми ништа.

Доктор: Не бојте се, кад сам ја код Вас. — Хоћу ли добити мало хартије.

Марта: Одмах (Отиде и донесе).

Доктор: Сад је постала као мода код мојих колега кратке рецепте писати. Шта су кратки рецепти за опасну болест? Кратак ручак за гладна човека. Какогод што при добро устројеном ручку има слатких, киселих, куваних, печених и пржених јела, тако ће и добро написани рецепт морати имати више ингредиенција, да што једна однесе, друга одмах надокнади (Седне и почне писати). Recipe Carbonis praeparati libram semis, mercurii dulcis, resinae jalappae ana drachmas sex, adde —

Агница: Ух! (Седне и почне се трзати).

Доктор (скочи и извади сат): Полак пет, гледајте, полак пет управо!

Марта: Ах, сирота Агнице! (Трчи к њој).

Доктор (ухвати је за руку): Не дирајте, сад ваља премјечанија да правимо.

Марта: Ја мислим да помогнемо, г. докторе.

Доктор: У пароксизмусу не даје се никаква медицина. Сад ћете се осведочити о свему, што сам вам пре подне казао. Прво и прво долазе муке, тврдо ћутање; жила јако бије. (Црнокравићу). Ако не верујете, уверите се сами.

Црнокравић: Верујем, верујем, г. докторе.

Доктор. Ово је прелаз од петог степена на шести. Церебрални је систем затворен; сад дејствује ганглијски систем, али пољатија још нису јасна.

Агница: Ах!

Доктор: Слушајте, већ је почетак шестог степена. (Приступи јој и почне шаку около њене главе окретати).

Агница: Опет си дошô, проклети докторе!

Доктор: Видите, она је заборавила, да сам овде био; јер су чувства мозга заспала.

Агница: Иди, иди, ти ми не можеш помоћи. Ах, какав бол око мојега срца! Утроба ми се трза, ја сам жалосна, убијена.

Доктор: Сад тражи лек.

Агница: Гди си, Димитрије, долазиш ли? Ах, таки ће ми лакше бити.

V.

Тода, пређашњи

Тода: Димитрије Мандић дошô је питати, може ли у собу. Каже, да га је господична звала.

Доктор: Видите, како она напред зна, да је он овде.

Црнокравић: Али она на њега мрзи.

Доктор: То не чини ништа; то је оно, што сам вам једанпут већ протолковао: антипатија на јави, симпатија у болести. Сад ћете видети. (Приступи јој и почне опет шаку окретати). Хоћете ли, господична, да дође Димитрије?

Агница: Гди је та добра душа, зашто не приступи, да ми лакше буде?

Доктор: Ето видите да хоће.

Црнокравић: Али, Бога ти, Агнице, како те не мрзи звати га, кад ти је прстен украо.

Агница: Ах није; ја сам то сама измислила Ено прстена у огледалу.

Црнокравић: Који је то бес!

Доктор: То је све оно, што сам вам толико пута толковао.

Агница: Ја Димитрија само на јави мрзим и, докле год мрзим на њега, донде не могу оздравити.

Доктор: То ће рећи: докле се антипатија у симпатију не преобрати

Агница: Ви Агничини непријатељи, зашто не пуштате мога Димитрија у собу, да ми тугу одлакша?

Црнокравић (слеже рамена): Иди, те га зови.

Тода (отворп врата).

VI.

Димитрије и пређашњи.

Димитрије: Ја сам опет дошô из почитања к вашој господични.

Агница: Овде си, љубезни Димитрије, о, колико сам те дуго чекала! Сваки минут био ми је година. Опрости, љубезни Димитрије, ја сам тебе увредила, али се нећеш срдити, знајући, да сам ја несрећна девојка.

Доктор: Симпатија, симпатија!

Агница: Љубезни Димитрије, извади тога врапца из џепа, јер је то нечиста животиња; извади га и пусти на поље.

Црнокравић: Имате ли ви заиста врапца у џепу?

Доктор: Зар би ви посумњали?

Димитрије: Један пријатељ замолио ме је, не знам зашто му треба, пак сам га уз пут понео. (Извади врапца и пусти га).

Црнокравић: Е, сад верујем да ћу скоро умрети.

Агница: Ах, како ми је сада добро! Љубезни Димитрије, немој бити невесео, јер ме то обеспокојава.

Доктор: Само на њу мислите, пак ће јој лакше бити.

Агница: О чувство небеснога строја, у ком се находим, како ме усхићујеш, у блажена ме одводиш места. Ја сам срећна, пресрећна девојка, јер природа не познаје мрзости.

Доктор (Димитрију): Питајте је, од чега ће сасвим оздравити.

Димитрије: Господична, какав лек можемо вам набавити?

Агница: Лек је, љубезни Димитрије, да се за тебе удам.

Црнокравић: Шта?

Доктор: Јесам ли вам напред казао?

Агница: Срећом те твојом заклињем, одважи се. Како рекнеш „нећу“, таки ћу мртва бити.

Доктор: Не шалите се казати „нећу“.

Димитрије: Ја је волим и узети, него да ме после савест мучи.

Црнокравић: Ни по што! Какве се то комедије играју?

Доктор: Опомените се, г. Црнокравићу —

Црнокравић: Без трага, г. докторе Макаријусу, ви ме немате ни на што опомињати.

Доктор: Ово се тиче живота ваше јединице.

Црнокравић: Ја то добро знам.

Доктор: Волите ли, дакле, да вам она умре?

Агница: Ху! — Ху!

Доктор: Чујете ли муке? Грех нека падне на вашу главу.

Марта: Ја бих рекла Самуило —

Црнокравић: Да допустим, је ли? Да заборавим сву увреду?

Димитрије: Г. Црнокравићу, ви дуго памтите обиде, а знате, да сам ја оно као дете учинио.

Црнокравић: Молим вас, Димитрије, ви сте дошли мојој кћери помоћи, и зато не желим, да се свађам с вама.

Марта: Шта ћемо дакле чинити? Хоћемо ли пустити, да нам дете пропадне?

Доктор: Ако умре, ви ћете бити криви, а не ја!

Црнокравић: Ово је за мене искушење.

Тода: Слатки господине, и ја вас молим. Може бити, да ће господична и мени опростити. Хоћете ли, господична?

Агница: Тодо, ако се ја удам, звезда ће се окренути, и ти ћеш до месец дана добити младог и доброг мужа.

Тода: Видите, господине, пак ће и вама парницу отпустити.

Агница: Парница ће пасти на доктора Макаријуса.

Доктор: Ја се не бојим парнице, јер за овај посао имам преправљених пилула.

Марта: Дакле, Самуило?

Црнокравић: Ти си готова?

Марта: За љубав детета, шта знам.

Доктор: То је лепо.

Тода: Ја видим, и господин хоће.

Црнокравић: Кад није другојачије, нека буде; доста ми је жалости, што сам мачку изгубио; да не изгубим и кћер.

Агница: Ха!

Доктор: Видите, како све чује.

Марта: Агнице, ти ћеш се удати за Димитрија, сад можеш устати.

Агница: Ја нећу хтети будна поћи, него ме морате натерати.

Црнокравић: Већ за то ћемо лако.

Доктор: Није лако! Докле год не оздрави, мрзиће га као смрт.

Агница: О блаженство, о блаженство и спокојство душе моје! Сад ћу заспати и никад нећу више пасти у ову болест. (Намести се, као да ће спавати).

Доктор: Сад више ништа не чује, нити осећа, шта око ње бива. Почитајеми г. Црнокравићу, ви видите, да сам вам кћер радикално излечио. Препоручујем се!

Црнокравић: Слуга сам, г. докторе, ја ћу моју дужност учинити.

Доктор: О томе не сумњам. (Одлази.)

Црнокравић (за њим).

Тода: Идем и ја, дарове да спремам. (Одлази).

Агница (Устане): Ах, слатка мамице!

Марта: Но, јеси ли оздравила? Ево ти заручника.

Агница: Ах! —

Марта: Немој се затезати, да ти се опет не поврати болест.

Агница: Мамице, опростите!

Марта: Ми смо све заборавили, и то теби за љубав.

Агница: Ах, ја сам вас преварила.

Марта: Како преварила?

Агница: Ја нисам била болесна. Него сам се само пречињавала.

Марта: Проклета девојка, толики мој страх!

Агница: Опростите, ја Димитрија љубим, друкчије вас не бих могла намолити.

Марта: Шта би било, да те отац сазна?

Агница: Ја се на вашу доброту ослањам.

Марта: Ајде, нека те прође, али за белило нећу ти остати дужна!

VII

Црнокравић и пређашњи.

Црнокравић: Е, је л' се већ приволила?

Марта: Једва с тешком муком.

Црнокравић: Видите, Димитрије, мали прасећи реп учинио је, те сам се посваћао с Вашим оцем, с којим сам иначе лепо живио. Тако често из мале искре велики пожар произилази. — Дајући Вам моју кћер заборављам све, што је било до сад.

Димитрије (пољубп га у руку): Ја вам благодарим на доброти Вашој.

Марта: Пак пазите, да наша Агница не падне и код Вас у какву болест.

Димитрије: О, ја ћу бити увек на опрезу!

ПРЕВАРА ЗА ПРЕВАРУ

ВЕСЕЛА ИГРА У ЈЕДНОМ ДЕЈСТВИЈУ

ЛИЦА:

Дамјан,

Кузман.

ЧИН I.

I.

(Велика једна башта).

Кузман.

Кузман (сам држи једну кесу у руци): Новац је као жена. Докле је не добијеш, уздишеш за њом и преврћеш се; а кад се ожениш, Бог зна шта би дао, да се натраг повратиш. Ту ти је она досадна у кући; ту се бојиш, да је ко не обмане — сам не знаш шта ћеш да почнеш. Тако исто и с новци. Док их нисам имао, чинило ми се да ми је читав свет велика, празна чинија. А сад ми је, као оном који се прејео, па не зна шта ће од муке: ако их носиш поред себе, притискују те, и као што је трска некад пуштала: „Краљ Мидас има магареће уши“, тако се око мене канда гласови разводе: „Чујте, људи, Кузман има новаца!“ — Ако их код куће оставим, не смем никуда да се макнем. Како чујем, овај је похаран, одмах ме грозница хвата, шта је с мојим новцима. А, ово треба да престане. Новац је у кући ватра. Немир, брига, неспавање, јесу следства тога. Ко хоће да изгуби спокојство, нека само новаца зежели, пак ће му се намера испунити. Истина, кажу моралисте, да нам је новац зато дат, да и друге помажемо. Но учене људе ваља само слушати

што говоре, нигда не гледати што чине. Онај, који нам умереност препоручује, највише је неумерености одан. А где се највише псује и скаредно говори, него код оног, који нам зна три сата читати, како су псовке испод достојанства човека. Тако је. „Вуци се у собу“, мати кћери говори; а зашто? — да она може слободније на сокак гледати. Но ово за сад нека стоји, него шта ћу с новцима, с новцима? Јошт' ће најбоље бити да их испод оног дрвета закопам. С тим ћу мирније моћи на пут отићи и спокојније спавати. (Обзире се најпре, отиде и сакрије новце, да се опет врати): Света земљо, шта ти сакривенога имаш, за које нико не мари! А кад би хтела говорити, шта би нам којешта могла открити! Ти би нам најбоље казала, како доктори лече, од чега је гдикоји муж умр̏о. (Одлази).

II

Дамјан (ступа).

Шта је мој комша онако подозриво изгледао? Или је што ујагмио, или друго што на срцу има? Чудно је човек устројен, као стакло с поља се све провиди, што изнутра лежи. Сад бих рад знати, каквог су створа интриганти и притворице, који нам лажи с тако невиним лицем продају, канда је с неба скинута истина. Мој комша ко̏ да није од овог реда, јер се јако обазирао; или, може бити, да је новајлија. Право ваља рећи, да се и у претвараању као и при сваком другом занату, упражњење захтева. Али оно дрво, оно, шта је имало с њиме посла? Јесен није, да надгледа воће. (Приближе се). Аха, нова земља, нешто закопано! Какве крадене ствари, или може бити, друго што. Неће кварити, ако се то провиди. (Копа). Човек је као кртица. Док је год жив, све једнако рије и копа, пак најпосле шта дочека? Да и њега закопаду! Охо!. Лонац! На моју душу,

новци! (Устане) Хм, новци, и новци мога комшс. Њему су јамачно излишни а мени од највеће потребе. Тако је овај свет неправо устројен. Један, који у богатству плива, тужи се што нема деце, а други би му сиромах радо деветоро поклонио, и опет би му троје на врату остало. Али су ово новци туђи. — Туђе присвојити, значи с њим симпатизирати. — Шта је симпатија? Наклоност, коју два лица к једној истој ствари осећају. Мој комша дакле има наклоности к овим талирима: то исто осећам и ја, следствено, ми се у симпатији находимо која нама, као суседима, на сваки начин приличи. Или ови новци у мом сандуку стајали, или овде у земљи, то је за мог комшу све једно. Зар онај боље руча, који осам врста јела кроз грло пропусти, од оног, који се од једног насити? (Покупи новце, метне у џеп. Затрпавајући рупу). Мој комшо! Ми ћемо сад у ортаклук ступити, твоји новци и мој џеп; а добит ћемо делити. (Отиде).

III

Кузман (врати се).

Право сам ја казао, да су новци као жена. Тек што се удалиш, стотину брига, шта је код куће, да се није разболела, да је није ко увредио, да јој није дуго време самој, а она Бог зна куда витла по вароши. Ја сам моје новце закопао, пак све ми се чини да је рђаво место. И заиста, онде, где свако може доћи и завирити, нису најбоље сачувани. Да их извадим дакле, и на друго место сакријем. (Иде к дрвету). Оди, бриго моја! (Копајући) Сад нек ми каже ко да је задовољнији човек кад има новаца, од оног, који тиме не разбија главу. — Шта? — Шта наопако? Шта? (Устане) Је ли могуће? Моји новци? Тако брзо? Но, то нико није, него мој комша. Сад да

није истина, што сам казао, да су новци као жена, док је код тебе, ту се псујеш с њоме, ту се тераш по конзисторији, а кад отиде, ти би опет рад да је код тебе. Шта ћу сада? С тужбом није ништа, јер му не могу доказати. Новац и пољубац никакве белеге не остављају. (Мисли се) Не, не, тако лако не могу их прегорети. (Виче): Ој, комшо — комшо! Не мили му се овај глас. Комшо! Комшо!

Дамјан (иза сцене): Чујем, комшо.

Кузман: Одидер, Бога ти, мало. — Долази, али му се као не иде. Јамачно нико није, него он: само да га хоћу уловити.

IV

Дамјан и Кузман.

Дамјан (за себе): Шта ме то мој комша зове? Да не буде осетио штогод?

Кузман (за себе): Како крије очи! Кад би се очи каткад за сведочанство узимале, пре би се истина изнашла, него поред гдекојих сведока, којима је савест чашом ракије покривена. (Гласно): Ја не знам, комшо, од неког времена избегаваш моју кућу, као да смо Бог зна што помешали. Та, хвала Богу, ако се нећемо ми састајати и разговарати, да ко ће?

Дамјан: Е, комшо, знаш, кућа је брига. Човек ваља да не избива из посла, ако хоће да завреди што деци.

Кузман: Е, хвала Богу, сад ћемо ми трокатне куће зидати! Колико се може! — Знаш, што сам те звао. Ево сам се нешто забринуо. Мислим да покварим ову башту, и да направим ар. Шта мислиш? Знаш, од баште никакве вајде нема, само деца трче и кваре.

Дамјан: О, Бога ти, комшо, како те не мрзи бацати се у посао без нужде, а знаш каква је невоља с посленицима.

Кузман: Па знаш, нашло се нешто мало новаца, пак не знам како да потрошим.

Дамјан: Ја бих ти рекао, да се ти тога манеш. Па кад ти буде могућно, а ти поквари сву кућу, па начини из нова. Бар кад мислиш штогод, а ти ради људски. А шта је крпити од данас до сутра?

Кузман: Право велиш, комшо; то је много боље, а башта је, ако ништа друго, а оно да се бар човек прође по њој и по који пут проспава у њој. Но да видиш другу моју невољу. Одвојио сам нешто мало новаца и закопао на једном месту; знаш, времена су свакојака, а жена као жена, пак се сад бијем по памети, хоћу ли оно друго закопати, што ми је у сандуку, или да оставим тако. Бар ако на једној страни пропадне, нек остане друго.

Дамјан: А где ти је, комшо, више: што је закопано или што је у сандуку?

Кузман: Па, то ме и мучи, што је у кући тројином више, него у земљи. Пак свакојако размишљавам. Велим, по путу сам, кућа сама, Бог зна шта се може догодити.

Дамјан: Е, комшо, кад је тако, боље је да закопаш; и ја сам ти сам то исто учинио. Време је чудно, мучиш се и једиш, пак наједанпут да ти други однесе.

Кузман: То и јест, али с друге стране кад помислим, људи смо смртни, да ми се изненада што догоди.

Дамјан: Е, фала Богу, као да смо сами ми на свету, а друго, има и добрих пријатаља. Ево ја сам више пута мислио да ти покажем, где ми оно мало лежи, па ако ми се што деси, Бог ти, душа ти.

Кузман: Фала, комшо, на твом пријатељству; али опет не желим да ми место покажеш. Знаш, новац је ђаво.

Дамјан: Иди, молим те, сад ћу ја на тебе,

или ти на мене сумњати. Ако се нећемо ми, као комше, пазити, да ко ће?

Кузман: Па велиш да закопам и оно друго?

Дамјан: Ја сам тако учинио, а ти можеш радити како ти је воља.

Кузман: Кад теби није ништа, ваљда и мени неће бити ништа. Баш ти фала, комшо; често, кад сам на путу, не могу по целу ноћ од бриге да спавам, бар ћу се тога опростити.

Дамјан: Да како; куд ће ти боље, него кад скинеш бригу.

Кузман: Пак велиш, да не казујем жени?

Дамјан: Богме, ја мојој нисам још казао, а ти чини како знаш.

Кузман: Баш ти фала, комшо. Твој је савет у свачему бољи од мога. Чим улучим прилику, таки ћу гледати да скинем ту беду с врата.

Дамјан: Право богме имаш. Но мене послови зову. С Богом, комшо! Не могу се даље задржати. (Отиде).

Кузман: С Богом!.. Да видим, хоће ли ми ово помоћи. Мој лепи комша, како је и он своје новце закопао, тако хоће да ми на савест повери; зато је ваљда и он моје узео. Кад је Епаминонда кућу своју продавао, он је за препоруку и то јавити дао да часног комшију има. Тако ћу морати и ја, кад станем моју продавати. (Отиде).

V.

Дамјан (полако ступа).

Није ни најмање за оклевање. Ако мој комша нађе празну земљу, јамачно неће остало закопати, морао би бити сасвим луд Сад ћу дакле његовим семеном сејати, а чија ће бити жетва, видићемо. (Затрпава новце). Све је на свету превара и опсена.

Жена се с поља ћити, да ругобе узнутра покрије. Ко не уме паметно говорити, говори много. Ко је рад дугове правити, он части и накићене служитеље држи. Ко је рад банкротирати, најјефтиније еспап продаје. Ко не уме добро радити, зна добро кудити. Ко је рад знатне дугове правити, он мало важне тачно подмирује. Жена крије своје тајне од мужа, муж од жене; а кад се прорачунају, види се, да су мало — једно другом дужни. — Но као да мој комша опет долази. Да се брже уклоним, јер би иначе сумњати могао. (Удали се).

VI

Кузман (ступа):

Кузман: Мој комша опет се канда врзе око моје баште. Да не буде ухитрио с новци. Не шкоди прокушати. (Приступи месту). — На моју душу, мал' да није радио јер ми се чини, да је ово место сасвим други вид добило. (Почне копати).

Дамјан (се полако укаже; за се): Аха, овај се већ збунио. Чисто не могу да дочекам час. (Уклони се).

Кузман: Ха, ево их, ево мојих лепих новаца! (Устане). Е, комшо, осрамотили смо се! Сад би ваљало да му се осветим. (Мисли се): Не, то мора бити. Сваки ваља да осети зашто се труди. (Виче): О, комшо, комшо, — комшо!

VII

Дамјан и пређашњи.

Дамјан: Шта је, комшо?

Кузман: Да видиш, нешто сам се предомислио, и мислим да ће боље бити да новац не закопам.

Дамјан: Шта?

Кузман: Знаш, комшо, башта је одзјапљена, а сандук у соби колико толико затворен.

Дамјан (притворно): Како знаш, комшо; но ја бих ти рекао, да закопаш.

Кузман: Нећу, комшо; а и жена ми нешто зуцну. Боље ће бити да држим новце као сви људи.

Дамјан: Воља ти је; ја бих се богме страшио, да их држим у кући.

Кузман: Што му год драго.

Дамјан: Та на једну руку и боље је, имаш нешто у земљи; ако се на једној страни штета учини, није на другој.

Кузман: Да виш, ја сам намислио и оне друге ископати.

Дамјан: Зашто то? Куд ће ти лепше, него кад их у потаји држиш.

Кузман: Све се бојим, да ме није ко увребао, кад сам закопавао, пак сам зато наумио одмах откопати.

Дамјан: Одмах?

Кузман: За то сам и дошô.

Дамјан: Немој, комшо. Остави још неко време, док се промислиш, може бити, да ћеш се предомислити.

Кузман: Богме, што рекох, рекох.

Дамјан: А ти бар остави до довече. Видиш, може те ко опазити, па помислити Бог зна шта чиниш.

Кузман: Право велиш. Али видиш, што ми жена каже, шта је сневала, да ће нека птица доћи и однети ми новце.

Дамјан: Иди, Бога ти, зар и ти на сујеверија држиш!

Кузман: Ја не држим, ал' се свашта може догодити.

Дамјан: Кад би то било, то бих ти и ја могао казати, да није пробитачно новце дању копати. Ти знаш, новци се ноћу копају.

Кузман: Ти мислиш „откопавају“, а закопавају се, кад човек доспе.

Дамјан: А друго, комшо, данас је петак; ти знаш, да петком ништа не ваља предузимати. Нек' ти се што деси, нека штетујеш, изгубиш, па да до века жалиш.

Кузман: Зар и ти држиш на сујеверија?

Дамјан: Не држим, него би ми жао било, да те нисам опоменуо.

Кузман: Ти се јако за мене бринеш!

Дамјан: Та, комшије смо, па ми је жао, да ти се што случи. Истина, не ваља сваким гаталицама веровати, али је човек тек спокојнији, кад га савест ни у чем не мучи.

Кузман: Хм, хм! Па велиш да не дирам у новце?

Дамјан: Ако себи желиш добра, немој бар до сутра.

Кузман: Али што ћу, кад су ми од потребе?

Дамјан: Па, фала Богу, ја ћу ти узајмити колико ти треба. Ти си бар поштен човек. Даћеш ми мало уверење.

Кузман: А хоћеш ти мени уверење дати, ако ми новци нестану?

Дамјан: Како би ти то од мене захтевао, да ја теби за твоје новце јамчим?

Кузман: То сам ја напред знао, зато сам ја моје новце и ископао.

Дамјан: Шта?

Кузман: Тако је, мој комшо; ја сам моје новце избавио. И ако их желиш у будуће имати, а ти боље проучи ону басну о курјаку и прасету. Овом те је приликом хитрост јако изневерила. (Отиде).

Дамјан: Од куда је то, да човек, кад зло ради, ни мало се не стиди; а ако се у најмањем чем ухвати, као да га врелом водом поспу.

(Завеса).

ВОЛШЕБНИ МАГАРАЦ

КОМЕДИЈА У 1 ДЕЈСТВУ

ЛИЦА:

Сељак.

Марко,
Милош, } ђаци.
Јаков,

ЧИН I.

I

(У једном крају позорја **сељак** спава. **три ђака** ступе певајући.)

Марко: Добра воља, врућа крв, лаке ноге јесу ступци, на којима цео свет почива. Млад човек све ово има, зато он и највеће вниманије заслужује.

Јаков: Осим кад главом о зид лупи.

Марко: Главом лупити — значи у подобном случају предосторожнији бивати. Док се старац искашље, донде је младић извршио намеру. Зар би Наполеон тако силан био, да није младе генерале имао? Живот је као вино, које се из силе и водених честица састоји. Сила је дух, дух је младост, младост живот, вода старост.

Милош: А искуство?

Марко: Искуство је стари пут за познатог путника. Сад ћу ја фалити оног, који је десет реди једним друмом ишао, и није пут помео! Али начини нови пут, уклони кажипут, пак онда, ко не заљe, реци му: аферим! — Знате, кад су филозофи дошли кушати учене људе у Атини, ко је избавио професоре од срама, него ђаци? — Филозофи, страшни зверови! Кудрава коса, нечисте хаљине, набрано чело, пак ето ти филозофа. Али мора и бројанице по сокаку да носи. Ко ће друкчије у стању бити

мислити?! Чим узмеш бројанице у руку, ето ти мисли саме трче, каогод зецови у пролеће. — Ко си ти, филозофу? Ја сам идеалиста. Шта је то? То је то: што год видиш по свету, тога нема у ствари, него се теби само чини. Дакле, сунца нема на свету, него се нама само чини. (*Ухвати Милоша за косе*). Шта чувствујеш ти, љубезни друже?

Милош: Чувствујем да ме пустиш, јер ако те ја заопуцам, биће ти сувише.

Марко: Ја доказујем само моју тему. Зар ти држиш да те ја за косе вучем? То није истина. Ти само мислиш тако.

Милош: Бога ти, јеси ли паметан?

Марко: О томе нико не сумња.

Милош: Ти само мислиш, да си паметан.

Марко: Тако многи на свету мисле, да нешто важе, а у ствари су разбијено јаје. Један каже, кад што доказује: колико моја слаба глава допушта; а у себи мисли, да је најјача. Може бити, кад би се ораси главом лупали. Друга вели: нисам баш тако ружна; а у себи мисли, да је најлепша. Наравно, колико је могуће, ту се помаже; зато и јесте у апотеки све скупо. — Један вели: да сам се ја само учио; а у себи мисли, да и без науке више зна него сви, који су учили. Другом је жао, што није учио школу, да може више говорити, а не зна, да би се тек онда научио ћутати и којешта не булазнити.

Јаков: Тако као ти.

Марко: Свет се дели на људе, који су паметни, и на људе, који су непаметни. Код паметних, ако млого говориш, обрао си бостан, каогод и код непаметних, ако ћутиш. Шта су речи? Вересија. Један хоће да се жени, ту ваља проводадија да говори. Други има *мало* еспапа, тим *више* мора да фали. Има људи, који рђав еспап и мале способности по скупе новце продају. Речи су штуле, с којима се мали људи пењу, да се за велике издају.

Милош: И тако постају пајаци.

Марко: Пак? Пајаци су знаменити људи. Њима се диве простаци; и деца с таковом виком за њима трче, да и сами паметни људи, вниманије своје на њих обраћају. Свет почива на опсени, пак се и паметни људи могу опсеном преварити

Милош: За кратко време.

Марко: Док се мудри намудроваше, луди се наживоваше. Док се сазна да је пајац пајац, донде је овај напунио торбу. Ко боље вара професора, мање добија бој. Што жена лепше уме варати мужа, то је он већма уважава.

Милош: А кад и муж жену вара?

Марко: Онда је хомеопатија. Далеко су и доктори дотерали. Шта је то хомеопатија? Омио-патија. Исто с истим. Ако те старији избио, дај се наново истући, пак ће те проћи, то је хомеопатија. Ако си покварио желудац, наново се преједи, пак ћеш оздравити.

Милош: И кад немаш новаца, преврћи празне џепове, пак ћеш добити.

Јаков: Или прави дугове.

Марко: Дуг правити — значи у нужди друга тражити. Новац је господар, што с целим светом влада. Ко не уме говорити преврће своју кесу и дукати најумилније гласове дају. Девојку накит удаје. И кад се мудрице с највећом ватром о чему препиру, богатица се задовољно за ћемер хвата, у себи говорећи: злато је опет најпретежније на свету. Новац је филозоф, новац је лепота; новац је судија, друг, пријатељ, једном речју, цар над царевима.

Милош: Зато се само богатима песме праве, а на сиромахе само сатире.

Јаков: Новац је магнет што почитаније од сваког к себи привлачи. А будући да ми новаца немамо, зато немамо ни почитанија Жалосно позориште! Почитаније јесте право урођено, које сваки

с пуном влашћу захтевати може, и зато нам нико неће моћи замерити, ако ми из једне љубови к самопочитанију овог магарца, што пасе, заложимо и госи пуно право оставимо, да га по својој вољи откупљује.

Милош: Или још боље, хајдете да га продамо.

Марко: Предосторожности ради батина, то не може да буде. Онај, који на криво иде, ваља да зна, како ће се и опрати. Што год радиш, ради паметно и сматрај на посљедак, то је стара пословица. Кад слуга стакло разбије, господар му каже да је будала; а кад слуга у подруму најбоље вино пије, онда каже да је његов газда будала, и то је оно: у зајам се говеда лижу. Колико су под Фридрихом и Бонапартом аванзирали, што су вешто одговарати знали? Зато и ми ваља томе да подражавамо. Ко ће да се начини магарац?

Јаков: Шта ћемо се правити, кад има готових на свету. Нема ни једнога, који није рекао: ала сам био магарац!

Марко: То је друга фела. Кад муж жени тепа он јој каже: о ћурко, ћурко! Но зато се она не срди, но још га пољуби. Него, знате шта? Нека остане један наместо магарца, и кад се сељак пробуди, нека га превари, да га је волшебник један на то осудио, и сад му је истекао рок.

Јаков: Право, право, то је врло добро! Хајде, Милошу!

Милош: Не, ти си вештији за то.

Марко: Ти си вештији, Јашо! Пак ћемо донде с магарцем уредити.

Јаков: Добро; ал' му уклоните буџу?

Марко: Шта? Зар се ти бојиш буџе? Где ти је језик? Знаш, да је још Езоп казао, да је језик најбоља ствар на свету.

Јаков: И најгора.

Марко: То само муж каже, кад му жена почне

читати предике. Дајте улар, да га вежемо. Тиме ће се сељак лакше убедити.

Милош: Тако, тако, на моју душу, биће доста новаца.

Јаков: Пола моје, пола ваше.

Марко: Зар ми нисмо браћа? (Вежу га и одведу магарца).

II

Јаков (сам): Сад замењујем магарца. Е ништа. Међу људима свашта бива. Али од куд то бива, да магарца толико презиру? Он се није никада опио! није јело повраћао, није непристојно говорио, не пије ракију, пити пуши. Али је глуп Од куд је глуп, кад уме изабрати јело, које је за њега пријатно и више воли пити бистру, него мутну воду. Јер није безобразан, зато га псују. Ја мислим да се сва његова погрешка састоји у смерности. Да је он безобразан, да се размеће и о себи говори с дивљењем, да се у свашта меша и хоће да зна и оно што не зна, многи би се чудили његовој мудрости, па би га огласили за учена човека; али он, сиромах, ћути, клони се и своје сенке, и, што ради, са страхом ради, па зато и остаје незнатан и сви га презиру. Сваки важи у свету толико, колико је уважења кадар себи прибавити, тако вели општа пословица. Па кад човек не уме.

III

Сељак (таруђи очи), **пређашњи.**

Сељак: Баш Бог да прости! Поштено се испавах. Сад ми ваља кући. (Смотри ђака). Шта је то? Ко те ту привеза?

Јаков: Судбина.

Сељак: Шта је то судбина?

Јаков: Девојка, која људе донде вара, док јој не падну у мрежу.

Сељак: Где је мој магарац?

Јаков: Ја сам.

Сељак (смеје се): Мале су ти уши.

Јаков: Твоје су веће.

Сељак: Дакле, велиш, ти си магарац. То је лепо. Него где је мој магарац?

Јаков: Ја сам твој магарац.

Сељак: Слаб си, пребићу ти леђа. Него чу ли, дечко, овде сам ја везао једно магаре овим истим уларем, што је теби о врату. Куд се он део?

Јаков: О, чича, теби су вечити путеви непознати. Онај исти магарац, кога си ти толико мучио и кињио, коме ниси сламу на време давао, кога си на киши и снегу остављао, — онај исти магарац био сам ти ја.

Сељак: Како то?

Јаков: Подигни високе твоје уши и слушај моју повест, па ћеш о свему бити извештен. Ја сам од благородне фамилије, и из далека. Отац ми је био врло строг и зато се наши поступци нису никако сложити могли Истина, нисам ни ја баш најмирнији био, али његова строгост увелича мој несташлук стоструко. Случи се једном, да ја из дугог времена све пилиће с квочком заједно једним концем вежем. Кобац дође и однесе квочку и пилиће. Сад ми се отац расрди, дозове једног, који је као волшебник познат, и плати му скупо, да ме у магарца претвори. Осам година определи ми рок, гди ћу ја у виду магарца моју судбину оплакивати. И тако на несрећу моју и до тебе дођем.

Сељак: Хм, хм! Шта ми наказива! Али, како се може човек у магарца претворити?

Јаков: О, чича! Ти си прост, ниси читао Мразовићев Магазин за децу. Не у магарца, него у змаја и у аждају претвориће те, само ако хоће. Моли се

Богу, да не паднеш у његове руке, јер можеш по мени закључити, колико скот страда.

Сељак: Јест, богме: знаш, кад сам ти сломио ребро?

Јаков: И кад ми ниси дао јести и кад си ме тукао буцом. А колико си ме пута опсовао!

Сељак: Те још како. Знаш код оне воденице.

Јаков: Знам, и прочаја, и прочаја. Зато, чичо, ја те не могу пустити.

Сељак: Него?

Јаков: Него, да идемо на суд. Ти, мене, од благородне фамилије, тако да злостављаш!

Сељак: Синовче, ја нисам знао да си ти човек.

Јаков: Сад знаш, зато ајде на суд.

Сељак: Прођи се суда, човече, шта сам ја крив?

Јаков: Ја и не кажем да си ти крив. То нека суд пресуди.

Сељак: Ја, истина, да сам те тукао; али сам те тукао као магарца а не човека.

Јаков: Али сам у магарцу био ја. То ће суд извидити.

Сељак: Знаш шта је, дијете! Да се ми оставимо суда и кавге; него ево да ја теби дам три дуката, па иди с Богом.

Јаков: За све? То не може бити.

Сељак: Зар ти је то мало?

Јаков: Помисли само, онолике муке! Други би одавно изгубио главу.

Сељак: То јест; али промисли и ти, колико сам те пута омиловао. Колико сам ти пута и кукуруза давао. А да сам хтео, могао сам те пустити да цркнеш од глади; за све ово ваљда и ја заслужујем благодарност од тебе. Зато прими ова три дуката, па иди с Богом.

Јаков: Чича, ти си ме беседом својом сасвим тронуо. Да видиш да сам и ја човек, ево ћу примити што ми дајеш. (Прими дукате). Сад с Богом.

Сељак: С Богом, и опрости што сам те онако злостављао. Кукавче, што се ниси казао! Али још нешто. Због тебе сам мог магарца изгубио и још три дуката. Није право да и улар изгубим, зато, дечко, дај ми то натраг. Ја мислим, да ти ниси улара имао, кад си магарцем постао.

Јаков: Нисам, чича; зато ево ти улар!

Сељак: Ја идем мени другог магарца тражити. (Отиде).

Јаков: Мађер сам ја опет најпаметнији од мојих другова. Још три дуката сам набавио. Али сад да видим гди су они и шта се с магарцем учинило. (Отиде).

IV

Марко и **Милош** (воде магарца).

Марко: Купите магарца, купите магарца! Кукавац Јаша, сад ваљда осећа шта је магарећи зној.

Милош: Играчка. Зар је тешко у ово време постати магарцем? Има филозофа, који држе, да ће човек после смрти прећи у магарца. Па зашто не би и за живота? Купите магарца, купите магарца!

V

Сељак, пређашњи.

Сељак (познавши магарца): Шта, опет си нешто скривио? Ај, несрећни сине, зар си заборавио моје савете и оне муке, које си подносити морао? Али нека, кад си такве памети, а ти се мучи као враг.

Марко: Купи, чича, магарца.

Сељак: Не превари!

Милош: Зашто? Видиш како је леп.

Сељак: Децо, знате ли шта продајете?

Милош: Магарца.

Сељак: Ви се варате, то није магарац него човек.

Марко: Ха, ха, ха! Разумемо. Има много људи, за које би пробитачније било да су магарци.

Сељак: Ту имате право, него је грехота човека уместо магарца терати. Зато, децо, пустите ви тога магарца.

Марко: Иди, чича, Бог с тобом. Него, купи га, даћемо га јефтино.

Сељак: Богме ни за две паре, јер ме један пут већ опарио.

Милош: Узми, чича, кајаћеш се!

Сељак: Кајаће се онај, који га купи. Ја идем мени тражити другога магарца. (Магарцу на уво). Неће бити сваки тако меканог срца, као што сам ја. Зато, бедни сине, ако се твој волшебник још један пут смилује, узми се у памет, а сад уздиши, кад видиш, како се други печењем части, а ти мораш плеву да грискаш. (Отиде).

Марко: Ха, ха, ха! То му је госа. Ала је опарен.

VI

Јаков, пређашњи.

Јаков: Победа!

Марко: Јеси ли утекао?

Јаков: Још три дуката добио.

Марко: Његов је госа овде био.

Јаков: Па?

Марко: Неће магарца да купи.

Јаков: Ха, ха, ха!

Милош: Кад је тако поштен, требало би да му вратимо магаре. А нама је доста сваком по дукат.

Марко: Није него још штогод. Он је свога магарца видео, па неће да га прими. Ми више нисмо криви. Купите магаре!

Јаков: Купите магаре, јефтино дајемо.

VII

Сељак, пређашњи.

Сељак: Море, децо, пођите се магарета. (Спази Јакова). Шта је то? (Ухвати га за руку). Стани мало, дечко. Кажи ти мени, шта си ти?

Јаков: Ја сам ја.

Сељак: А шта је оно?

Јаков: Магарац.

Сељак: Јеси ли ти он?

Јаков: Ја сам ја, ти си он. Ко је сад магарац?

Сељак: Јеси ли ти био везан овим уларом?

Јаков: Јесам. Него будући да си ме јако кињио, створио ми је волшебник још једног магарца.

Сељак: Баш као што је мој. Стани, ниједна веро!

Марко: Шта ћеш ти њиме, чича? Он је наш друг.

Сељак: И мога магарца брат! Ниједне вере!

Марко: Магарац је наш. Ти немаш с њиме ништа.

Сељак: Сад ћу ја вама дати!

Милош: Ти отоич ниси хтео магарца за твога признати, је л'?

Сељак: Јесте.

Милош: Ко се један пут свога права одрече, он нема више права на то. Је ли истина? — Ко два пута каже: јесте, не може трећи пут казати да није. Је л' тако?

Сељак: Јесте.

Милош: Кад јесте, ти онда немаш права више магарцем располагати.

Сељак: На моју душу, децо, маните се ви тог ђаволства. Магарац је мој.

Сви: Није, није!

Сељак: Ево му жиг!

Јаков: И ја имам жиг.

Сељак: То је на тај начин зло.

Милош: Купите магарца, купите магарца!

Сељак: Мога магарца? То је много. Децо, што ће га други купити? Дајте га мени!

Сви: За шест дуката, за шест дуката!

Сељак: То је много!

Јаков: Није није.

Сељак: Магарац је мој.

Сви: Није, није.

Сељак: Та, ако сте ви бесни, шта сам ја полудео! (Дигне буџу). Имате три дуката, то вам је доста. Магаре ми оставите.

Сви: Магарац је наш, магарац је наш!

Сељак: Сад ћу ја вама дати! (Појури их).

Сви (бегајући): Три дуката, три дуката! (Побегну).

Сељак: Три дуката?! Ништа, многи би и више дали за погдекоју своју будалаштину.

10 06 13 60 81

FL 12.10.54 60
2039-5

PG 1418 P62A19 1902 knj.3

Popovic, Jovan Sterija
Dramatski spisi

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY